T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİZANS MİMARİSİNDE PİŞMİŞ TOPRAK SÜSLEME UNSURLARI

MESUT KÜÇÜK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÜLGÜN YILMAZ

EDİRNE 2024

Başlık: Bizans Mimarisinde Pişmiş Toprak Süsleme Unsurları
Yazar: Mesut Küçük

ÖZET

Bizans İmparatorluğu geniş coğrafi sınırlara ve uzun tarihsel sürece dayanan büyük bir devlettir. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 330 tarihinde doğu ve batı olarak iki bölgesel yönetime ayrılmasıyla ve Konstantinopolis'in başkent oluşuyla Doğu Roma İmparatorluğu kurulmuştur. 16. yüzyıl tarihçileri tarafından "Bizans" olarak tanımlanan devlet M.S. 330 ve 1453 yılları arasında dönem dönem büyüyüp küçülmüştür. Bizans İmparatorluğu özellikle günümüz Türkiye ve Balkan ülkelerinde pek çok eser bırakmıştır. Bu uzun imparatorluk sürecinde yapılan sanat ve mimari eserler üslup ve tarihsel süreç açısından farklı dönemlere ayrılmaktadır.

Orta Bizans Dönemi'nde özellikle İkonaklazma (726/842-43) sonrası yeni bir mimari ve sanat anlayışını açıkça görmekteyiz. Bu dönemde çini ile duvar dekorasyonu Bizans yapılarında kullanılmaya başlamıştır. Orta Bizans (717-1204) döneminde görülmeye başlayan bu yeni dekorasyon ögesi 9-12. yüzyıllar arasında yapıların iç ve dış dekorasyonunu süslemiştir. Bu yeni süsleme unsurunun Makedon Hanedanlığı döneminde Bizans sanatı ve mimarisinin gelişimi açısından Rönesans olarak kabul edilen döneme denk gelmesi, mimari süsleme dekorasyonunun gelişimine katkı sağlamıştır. Çiniler, Geç Bizans Dönemi'nde (1261-1453) Balkanlar'da yapıların dış yüzeylerinde farklı tekniklerde kullanılmaya devam etmiştir. Orta Bizans Dönemi'nde yapıların dış duvarlarında keromaplastik süsleme unsurları diğer bir adıyla süs çömlekleri karşımıza çıkmaktadır. Keromaplastik süslemeler Geç Bizans (1261-1453) döneminin sonuna kadar pişmiş toprak süsleme unsurları olarak mimari dekorasyonda tercih edilmiştir.

Bizans çinilerinin Balkanlarda bazı in situ örnekleri dışında tamamı müzeler, galeriler ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Keromaplastik süsleme unsurları Anadolu, İstanbul ve Balkanlar'daki yapılarda görülmektedir. Bu çalışma kapsamında çinilerin araştırması yapılırken birçok müze envanteri incelenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi'nde bulunan çinilerin büyük çoğunluğu incelenerek kataloglanmıştır. Geriye kalan çiniler ise Walters Sanat Müzesi, Louvre Müzesi, Sevres Ulusal Seramik Müzesi, Atina Benaki Müzesi, Moskova Ulusal Tarih Müzesi ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Bu çinilerin tamamına yakını Konstantinopolis ve Nikomedia'da üretilenleri kapsamaktadır. Bu çalışma dahilinde ele alınan çinilerin büyük bir kısmı katalog ve envanterlerden yararlanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bizans Sanatında Çini, Keromaplastik Süsleme, Süs Çömleği, Baçini, Çini.

Name of Thesis: Terracotta Decoration Elements in Byzantine Architecture

Prepared By: Mesut Küçük

ABSTRACT

The Byzantine Empire is a great state with wide geographical borders and a long historical process. The Eastern Roman Empire was established in 330 AD when the Roman Empire was divided into two regional administrations, eastern and western, and Constantinople became the capital. The state, defined as "Byzantine" by 16th century historians, grew and shrank periodically between 330 AD and 1453. The Byzantine Empire left many works, especially in today's Türkiye and the Balkan countries. The art and architectural works made during this long empire period are divided into different periods in terms of style and historical process.

We clearly see a new understanding of architecture and art in the Middle Byzantine Period, especially after Iconoclasm (726/842-43). During this period, wall decoration with tiles began to be used in Byzantine buildings. This new decoration element, which started to appear in the Middle Byzantine period (717-1204), dates back to the 9th-12th centuries. It adorned the interior and exterior decoration of buildings between centuries. The fact that this new ornamental element coincided with the period considered as the Renaissance in terms of the development of Byzantine art and architecture during the Macedonian Dynasty contributed to the development of architectural ornamentation. Chines continued to be used in different techniques on the exterior surfaces of buildings in the Balkans during the Late Byzantine Period (1261-1453). In the Middle Byzantine Period, we encounter keromaplastic decoration elements, also known as ornamental pottery, on the exterior walls of buildings. Keromaplastic decorations were preferred in architectural decoration as terracotta ornaments until the end of the Late Byzantine period (1261-1453).

Except for some in situ examples of Byzantine tiles in the Balkans, all of them are in museums, galleries and private collections. Keromaplastic decorative elements are seen in buildings in Anatolia, Istanbul and the Balkans. While researching the tiles within the scope of this study, many museum inventories were examined. The majority of the tiles in the Istanbul Archaeological Museums and the Veliki Preslav Archaeological Museum have been examined and catalogued. The remaining tiles are in the Walters Art Museum, Louvre Museum, Sevres National Ceramics Museum, Athens Benaki Museum, Moscow National History Museum and private collections. Almost all of these tiles include those produced in Constantinople and Nicomedia. Most of the tiles discussed in this study were examined using catalogs and inventories.

Keywords: Tile in Byzantine Art, Keromaplastic Decoration, Ornamental Pottery, Bacini, Tile.

ÖN SÖZ

Bizans İmparatorluğu kültürü ve sanatıyla birçok uygarlığa öncü olmuştur. Orta Bizans Dönemi'ne denk gelen çini üretimiyle de Anadolu coğrafyasındaki farklı medeniyetlerle her zaman etkileşim içinde olmuştur. Bizans Dönemi'nde üretilmiş olan çinilerin büyük çoğunluüu 9. ve 12. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Bu tarihlerde Bulgaristan'da Çar I. Simeon döneminde sanat ve mimaride "Altın Çağ" yaşanmaktadır. Makedon Rönesansı ile aynı yüzyıllara denk gelen sanatta yeni teknikler ve üsluplar karşımıza çıkmaktadır. Orta Bizans ve Geç Bizans Dönemi'nde Anadolu ve Balkanlar'da sivil ve dini mimaride dış cephe süslemesi olarak kullanılmış olan keramoplastik süslemeler de Makedon Rönesansı ve Paleologos Rönesansı olarak bilinen Bizans Dönemi'nde geniş bir sanatsal üretim çağının mimari süsleme unsuru olmuştur.

9-12. yüzyıllarda iç mekanlarda kullanılmaya başlayan Bizans çinileri Geç Bizans Dönemi'nde dış duvarlarda kullanılmıştır. Aynı yüzyıllar arasında keramoplastik süslemelerin genellikle yapıların dış duvarlarında kullanıldığı görülmektedir. Orta Bizans ve Geç Bizans Dönemi'nde kullanıldığı görülen çini ve keramoplastik süslemeler bu tezin kapsamını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında birçok envanter, katalog ve kaynak taraması yapılmıştır. Ancak eserlerin çokluğu nedeniyle daha bütünsel ve ulaşılabilen çini ve keramoplastik süsler çalışmaya dahil edilmiştir. Hazırlanan bu çalışmanın Bizans dönemi çini ve keramoplastik süslemeleri alanında çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlaması umuyoruz.

Tez konusunun belirlenmesinde ve tez sürecimin her aşamasında desteğini ve katkılarını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Gülgün Yılmaz'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi müdürü Dr. Aleksander Gorchev'e ve envanter konusunda yardımlarını esirgemeyen Radostina Georgieva'ya teşekkür ederim. Tezin

en önemli bölümünü oluşturan katalog kısmı konusunda eserlerin envanteri, araştırılması ve fotoğraflanması konusunda İstanbul Arkoeloji Müzeleri pişmiş toprak bölümü sorumlularından Özlem Korkmaz Kömürcü'ye katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bütün çalışmam boyunca özellikle Bulgaristan araştırmaları ve kaynakları konusunda desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son olarak çalışma sürecim boyunca manevi desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mesut Küçük
Edirne, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR LİSTESİ ix
FOTOĞRAF LİSTESİ x
GİRİŞ 1
1.BİRİNCİ BÖLÜM: ÇİNİ SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KELİME KÖKENİ 3
2. İKİNCİ BÖLÜM: BİZANS DÖNEMİNDE ÇİNİ ÜRETİMİ 7
2.1. Bizans Çinileriyle İlgili Kaynaklar ve Yayınlar 7
2.2. Çini Üretim Atölyeleri ve Fırınlar 10
2.3. Çini Üretim Teknikleri 19
2.4. Çini Üretim Aşamaları 22
2.4.1. Çini Hamurunun Hazırlanışı 22
2.4.2. Şekillendirme 24
2.4.3. Kurutma 25
2.4.4.Astarlama ve Süsleme 25
2.4.5. Sırlama 28
2.4.6. Fırınlama 30
2.4.7. Çinilerin Yapılara Monte Edilmesi 31
3.ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİZANS MİMARİSİNDE ÇİNİ 33
3.1.Bizans Sanatında Çini Kullanılan Yapılar 41
3.1.1. Sivil Yapılarda Çini Kullanımı 42
3.1.2. Dini Yapılarda Çini Kullanımı 45
3.2. Çinilerde Kullanılan Süslemeler 56
3.3. Formlarına Göre Çiniler 59
3.3.1. Kare Çiniler 60
3.3.1.1. Büyük Kare Çiniler (Grup 1 61
3.3.1.2. Küçük Kare Çiniler (Grup 2) 63

3.3.1.3. Bitkisel Motif Çerçeveli Kare Çiniler (Grup 3) 63
3.3.1.4. Kare Çerçeveli Küçük Çiniler (Grup 4) 64
3.3.2. Dikdörtgen Çiniler 64
3.3.3. Kemer Formlu Çiniler 65
3.3.4. Yuvarlak Formlu Çiniler 65
3.3.5. İstisnai Formlar 66
4.DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KERAMOPLASTİK SÜSLEMENİN BİZANS MİMARİSİNDE GELİŞİMİ 68
4.1. Baçini 76
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 80
KAYNAKÇA 85
KATALOG 92

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Env. Nu	: Envanter numarası
foto.	: Fotoğraf
Kat. No.	: Katalog numarası
res.	: Resim
vb.	: ve benzeri
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: Santimetre
çev.	: Çeviren
yy.	: Yüzyıl
Gen.	: Genişlik
Uz.	: Uzunluk
K.	: Kalınlık
yak.	: Yaklaşık

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Polikrom Çini ve Seramik Üretim Atölyelerinin Dağılımı 13
Fotoğraf 2: Yuvarlak (Altın) Kilise Seramik Atölyesi, 10.yüzyıl. 16
Fotoğraf 3: Patleyna Aziz Panteleimon Manastırı Seramik Atölyesi 18
Fotoğraf 4: Patleyna Aziz Panteleimon Manastırı Seramik Fırını 18
Fotoğraf 5: Seramik Hamurundan Çini Plaka Hazırlama 24
Fotoğraf 6: Kat. No.44 Arka Yüzeyi Tam Boy İnsan Eskizi 26
Fotoğraf 7: Kat. No.103 Arka Yüzeyinde Bulunan İnsan Eskizi 27
Fotoğraf 8: Seramik ve Tuğla Fırını (Byzantine Smyrna Octateuch 13 th. / 8 Ahit'in İzmir nüshası)-Roma Vatikan Kütüphanesi (Vat. gr. 746, fol.61r)..... 30
Fotoğraf 9: Yer/Duvar Çinileri, Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi 32
Fotoğraf 10: Yunanistan Selanik, Azize Katerina Kilisesi (1315–1320), Doğu Cephe, Sırlı Sgraffito Çiniler 33
Fotoğraf 11: Edessalıların Kutsal Mandylion'u 944 Yılında Theofanes'e Teslimi-Madrid Skylitzes Kroniği,12. yüzyıl (Biblioteca Nacional de España-Graecus Vitr. 26-2) 37
Fotoğraf 12: Thaddeus'tan Mandylion'u alan Abgar- 10. yüzyıl İkona-Mısır Azize Katherina Manastırı..... 38
Fotoğraf 13: İznik (Nikea) Koimesis Kilisesi Apsisi 39
Fotoğraf 14: Kurtuba (Cordoba) Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesi, İspanya 40
Fotoğraf 15: Çini İkonostasis, Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi, 10. yüzyıl 46
Fotoğraf 16: Yarım Çiçekli Zikzak Gövdeli Çini Sütunçe Kaplaması, Londra Özel Koleksiyon 50
Fotoğraf 17: Elmas Bantlı Mermer Gövdeli Haç ve Çiçek Motifli Çini Sütunçe Kaplaması, Londra Özel Koleksiyon 50
Fotoğraf 18 Renkli Sır Teknikli Çini Parçası, Tokat Yağıbasan Medresesi 51
Fotoğraf 19 Sıraltı Teknikli Çini Parçası, Tokat Yağıbasan Medresesi 51
Fotoğraf 20: Yunanistan Arta, Aziz Basil Kilisesi, Doğu Cephede Kare ve Kabartmalı Çiniler, 13. yüzyıl 54
Fotoğraf 21: Yunanistan, Arta Panagia Parigoritissa Kilisesi Doğu ve Kuzey Cephelerdeki Çiniler, 13. Yüzyıl..... .55

Fotoğraf 22: Kuzey Makedonya, Ohrid Aziz Yuhanna Kaneo Kilises, Çini Şeridi, 13.yüzyıl. 55
Fotoğraf 23: Yunanistan Arta, Aziz Basil Kilisesi, Doğu Cephede Çarmıha Gerilme ve Üç Hiyerarşi Tasvirli Çiniler,13. yüzyıl 59
Fotoğraf 24: Tekfur Sarayı'nda Kapı ve Pencere Kemerlerinde Kullanlan Keramoplastikler 69
Fotoğraf 25: Tekfur Sarayı'nda Yonca Formlu Keramoplastikler 69
Fotoğraf 26: Tokat Niksar'da Dört Yapraklı Yonca Formlu Keramoplastikler 70
Fotoğraf 27: Muğla-Milas, Euromos Antik Kentinde Keşfedilen Yonca Formlu Keramoplastik Örneği 71
Fotoğraf 28: Sofya, Boyana Kilisesi Dış Cephe Kör Kemerlerinde Yuvarlak ve Yonca Formlu Keramoplastik Süslemeler, yak.1259. 72
Fotoğraf 29: Bulgaristan Nessebar, Azize Pareskevi Kilisesi Batı Cephe Kör Kemerler Üzerinde Yonca ve Yuvarlak Formlu Sırlı Keramoplastik Süsler. 73
Fotoğraf 30: Bulgaristan Tırnova, Aziz Demetrius Kilisesi, Kemerlerde Yonca ve Yuvarlak Formlu Keramoplastik Süsler 73
Fotoğraf 31: Yunanistan Sakız Adası, Panagia Skileia Manastırı, Güney Duvarı Kör Kemerlerinde Keramoplastik Süslemeler. 74
Fotoğraf 32: Kuzey Makedonya Pirlepe, Aziz Nikolaos Kilisesi, Güney Cephe Kemerlerinde Keramoplastik Süslemeler, yak. 1298. 75
Fotoğraf 33: Vefa Kilise Camii'nde Kullanılan Baçiniler 77
Fotoğraf 34: Yunanistan Erimos, Hagia Barbara Kilisesi, Astarlı Baçini Örnekleri . 78
Fotoğraf 35: Bulgaristan Cherven, Sarı-Yeşil Sırlı Sgraffito Teknikli, Üzerinde "Micheal" Yazılı Monogramlı Baçini Örneği. 78
Fotoğraf 36: Yunanistan Gastauni, Panagi Katholiki Kilisesi'nde Baçini Örnekleri .79
Fotoğraf 37: İtalya, Pomposa Manastırı Baçini Örnekleri. 79
Fotoğraf 38: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi, Tavus Kuşlu Mermer Levha 81
Fotoğraf 39: Kuşadası Anaia (Kadıkalesi) Kazısında bulunan Mermer Friz 81
Fotoğraf 40: Tokat, Burgaç Hatun Türbesi, Yonca Biçimli Keramoplastikler. 83
Fotoğraf 41: Bayburt Kalesi Sur Yüzeyindeki Baçini Parçası. 84

GİRİŞ

Bizans sanatı ve mimarisi farklı dönemlere ayrılmaktadır. Orta Bizans Dönemi'ne denk gelen çini ve keramoplastikler ile duvar süslemesi aslında bir tesadüf değildir. İkonaklazm Dönemi'nin figürlü süsleme yasakları sonrası sanatta ve mimaride yeni teknikler ve ögeler kullanılmaya başlanmıştır. Keramoplastik süslemenin Orta Bizans Dönemi yapılarının dış duvarlarında kullanılan tuğla ile bütünleşmesiyle, çininin de iç mekanlarda fresko ve mozaikler ile bütünleşerek yeni bir süsleme üslubunu ortaya çıkarttığını görmekteyiz.

Çini, geçmişten günümüze her dönem sevilerek kullanılan, birçok uygarlığın sanat ve mimarisinde önemli bir unsurdur. Günümüzde yapılan kazı ve araştırmalarda bazı Bizans kentlerinde mimari yapılarda Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen çini kullanımıyla karşılaşılmıştır. Bu kentlerden en önemlileri çini üretim merkezlerini olduğu düşünülen Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav'dır. Anadolu dışında Abbasi, Sasani ve Emeviler'in mimari eserlerinde çini kullanımı Bizans sanatını etkilemiş olabilir. Bizans dönemi çinilerinin araştırması ve incelemesi yapılırken yayın azlığı ve önceki yıllarda buluntuların azlığından dolayı seramik ile karıştırılıp tanımlamada çini ifadesi kullanılmamış olması muhtemeldir. Özellikle kazılarda bu alanın uzmanı olmayışı bulunan malzemelerin seramiğe benzerleğinden dolayı çini olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.

Keramoplastik süslemeler Orta Bizans ve Geç Bizans Dönemin'de mimari yapıların dış cephelerinde kullanılan bir unsurdur. Anadolu'da, Konstantinopolis ve Balkanlar'da sivil ve dini yapılarda keramoplastik süsleme örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da in situ örnekler azdır. Bu mimari süsleme unsuru Balkanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Kullanılan bu süslemelerin yerel üretim olduğu düşünülmektedir. Başkent Konsantinopolis'te de keramoplastik süsleme ve baçini kullanımı Orta ve Geç Bizans Dönemi'ne tarihlenen örneklerle karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada Veliki Preslav ve Konstantinopolis yapılarında bulunan çiniler baz alınarak çini üretim merkezleri, müze envanterleri, konuyla alakalı yazılan yerli ve yabancı kitap, makale, ansiklopedi, tez gibi ulaşılabilen tüm kaynaklar incelenmiştir. Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzesi envanterlerinde bulunan bir grup çini çalışmaya hazırlık sırasında ölçümleri ve fotoğraflaması yapılarak tarafımca kataloglanmıştır. Ancak ulaşılabilen diğer tüm çinilere kitaplar, kataloglar ve müzelerin internet sitelerinden alınarak kataloglama yapılmıştır. Keramoplastik süslemeler bölümünde Tekfur Sarayı örnekleri tarafımca fotoğraflanıp teze dahil edilmiştir. Diğer keramoplastik süslemeler ve baçini örnekleri in situ olarak bunanlar ve kazılarda bulunan örnekleriyle incelenerek çalışmada kullanılmıştır. Özellikle müze çalışmaları sırasında eserlerin büyük çoğunluğunu depoda olmasından dolayı belirli çinilerin incelenmesine izin verilmiştir. Katalog kısmında incelenen bu çinilerin tamamı ve yayınlardan ulaşılan farklı örneklerde eklenmiştir. Daha önceki yıllarda İstanbul Ayasofya Müzesi'ne kayıtlı olan bazı çinilerin yapı yakın bir tarihte camiye çevrildikten sonra muhtemelen İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne taşınmış olabileceğinden dolayı eski yayınlarda envanter numaraları Ayasofya Müzesi olarak yazıldığı için çalışmaya dahil edilememiştir. Çalışmaya form ve parça olarak daha bütünsel olanlar ve süsleme detayları belirgin olan eserler dahil edilmiştir.

1.BİRİNCİ BÖLÜM: ÇİNİ SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KELİME KÖKENİ

Çini, günümüzde beyaz kilden yapılan fırında pişirilerek üzeri sırlanan her formda seramik ve duvar kaplamaları için kullanılan genel bir tanımdır. Çini temelde bir seramik çeşididir. Seramik hamurundan yapılan maddeler kalınlık ve inceliğine, kullanılan hamurun cinsine göre çömlek, çini ve porselen olmak üzere üç çeşide ayrılır. Çömlek pişmiş topraktan yapılan genellikle üzeri sırsız ve astarsız bir seramik çeşididir. Çini ve porselen ise sırlı ve/veya astarlı seramik çeşididir. Çini ve seramik hamurları çeşitli hammaddelerden meydana gelir ve farklı karakteristik özellik gösterir. Bunlar özlü ve özsüz maddeler olmak üzere ikiye ayrılır. Özlü maddeler kaolinler ve killerden; özsüz maddeler ise kuvars ve feldspatlardan oluşur. Özlü maddeler yüksek bağlayıcılığa sahiptir, çabuk şekil alarak şekillerini fırınlama aşamasına kadar korur. Ana kaya çevresinden akarsular aracılığıyla taşınan killer bu esnada çeşitli demir oksit etkileşimleri sebebiyle fırınlama aşmasından sonra sarı veya kırmızı renk hamur rengini alır. Özsüz maddeler ise direkt olarak ana kayaç etrafından alındıklarından dolayı plastik özellikleri azdır ve daha saf karakteristiğe sahiptirler.[1] Bu yüzden de çini ve seramik maddeler farklı bölgelerde farklı karakteristik özellikler göstermektedir. Bu farklı karakteristik özellik hamur rengini, çeşidini ve fırınlama derecesini değiştirerek ürünün çeşitliliğini arttırır. Örneğin Selçuklu Dönemi' nde çiniler 700-800°C'de fırınlanırken Osmanlı Dönemi'nde fırınlama derecesi 900-1000°C 'ye kadar çıkar.[2] Bizans Dönemi'nde çinilerin fırınlanmasında ise 750-800°C gibi oldukça düşük bir sıcaklık kullanılır. Çinilerde düşük sıcaklıkta fırınlama yapıldığı zaman sır ve gövde etkileşimi azalır. Sır ve gövde etkileşimin azalması da çinilerin dayanıklılığını azaltan etmenlerdendir.[3]

---

[1] Muharrem Çeken, "Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlara Dair Bazı Tespitler". İçinde, Rüçhan Arık, (Ed.). *Anadolu Toprağının Hazinesi; Çini- Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri,* İstanbul 2007, s.14.

[2] Dilek Atagün*, Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri,* (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitütüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2010, s. 3.

[3] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt ve Anne Bouquillon "Technical Insights into the Working Practices of the Byzantine Tile Maker" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Ed. Sharon E.J. Gerstel ve Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.74.

Seramik kelimesi Yunanca'da "keramos" olarak adlandırılır. Fransızca'da "ceramique", İngilizce'de "ceramic" olarak adlandırılır. Türkçe'de de "seramik ve keramik "olarak adlandırılmaktadır.[4] Seramik genel olarak kil, kuvars, kaolin ve feldspatlaların çeşitli oranlarda karıştırılmasıyla meydana getirilen, fiziksel özellikleri farklılık gösteren pişmiş toprak malzemeye verilen adtır.[5] Çini kelimesinin Türkçe'de tarihi Osmanlı Dönemi'ne dayanmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde mimari seramikler kaşi, kullanım eşyası olan seramikleri evani olarak tanımlanır.[6] Farsça'da Çin'e ait anlamına gelen ''çini'' kelimesinin kullanımı 15. yüzyılda yapılan Osmanlı çinilerinin "fağfuri" denilen Çin porselenlerine benzetilmesine dayanmaktadır.[7]Bazı kaynaklarda da "çini" kelimesinin İngilizceye China olarak çevrilmesi bu aradaki anlam ilişkisini desteklemektedir.[8] İngilizce 'de China kelimesi Türkçeye çevrildiğinde "seramik, çini ve porselenden imal edilen yemek takımı, sofra takımı" gibi anlamlara gelmektedir.[9] Çini kelimesine rastladığımız en erken tarihli belge ise 'Al- Tha'alibi'dir (961-1038). Araplar Çin sanat eserlerinin öneminden dolayı tüm eşyaları "şiniyya" olarak tanımlamaktadırlar. Arap seramik zanaatkarların "sini" (China) olarak adlandırma yapmaları üretimde Çin'den etkilenildiğini gösterir.[10] Çininin mimari seramik olarak kullanıldığı ulaşılabilen en erken tarihli Türkçe kaynak Mimar Şehabeddin'e ait 1930 tarihli "Selçuki ve Osmanlı Çinileri İşçiliği' 'adlı yayındır.[11] Çini günümüz kaynaklarında farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İslam ansiklopedisinde çini "farklı biçimlerdeki levhaların renklendirilip sırlanarak fırınlaması sonucu eriyen sırın çini hamurundan yapılmış levha üstünde oluşturduğu saydam tabaka çini sanatının temelini oluşturmaktadır" diye tanımlanmıştır.[12] TDK internet sözlüğüne göre çini kelimesi isim olarak " duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle

---

[4] Sabiha Aker, *Çini Tasarımı,* Ankara 2010, s.1.
[5] Faruk Şahin, *Seramik Sözlüğü*, İstanbul 1982, s.30.
[6] Gönül Öney, Anadolu *Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara 1992, s.93
[7] Sabiha Aker, *a.g.e.,* s.2.
[8] Mezahir Avşar, Lale Avşar "Çini Sanat ve Terminolojisi Üzerine." *Kalemişi Türk Sanatları Dergisi*. Cilt 2., Sayı.4, Ankara 2014, s.4.
[9]Nurettin Gülaçtı, "Selçuklu Dönemi Figüratif Dekorlu Seramik ve Çini Örneklerinin Cumhuriyet Dönemi Kütahya Figüratif Çinileriyle Karşılaştırılması" *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Ankara 2012, s.36.
[10] İrem Çalışıcı Pala, "Bazı Belge ve Tanımlarla 'Çini' Kelimesinin Değerlendirilmesi" *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi,* Sayı:13*, İzmir* 2015, s.13.
[11] İrem Çalışıcı Pala*, a.g.m,* s.17.
[12] Yetkin, Şerare ''Çini'' https://islamansiklopedisi.org.tr/cini (15.11.2023)

çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha, fayans" şeklinde tanımlanmıştır.[13] Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğünde çini İngilizce "tile" ve "glazed tile" kelimelerine karşılık olarak kullanılmış ve duvar kaplaması olarak kullanılan renkli ve genellikle bezeli ve sırlı seramik plak olarak çoğunlukla İslam dünyasındaki bu tür kaplama malzemeleri için kullanılır, Avrupa'da aynı teknik ve üslupta bu malzeme fayans olarak adlandırılır" şeklinde tanımlanmıştır.[14] Çini , porselen gibi ışığı geçirgen bir madde değildir, daha sağlamdır.[15] Bu yüzden de mimaride dış cephelerde uzun yıllardan beri kullanılan bir kaplama ve süsleme unsurudur. The Oxford Dictionary of Byzantium' da Bizans çinilerinin kullanım yerleri "sırlı çok renkli süslemeli çiniler, seramik mimari dekorasyon olarak, ikon çerçevelerinde ve duvar kaplamalarında kullanılır" şeklinde tanımlanmıştır.[16]

Neolitik dönemden beri Anadolu topraklarında seramik üretiminin ilk örnekleriyle karşılaşmaktayız. Çinilere benzer şekilde yapılan en erken örnek olarak M.Ö. 8- 6. yüzyıllarda Frigya ve Lidya'da terakota denen pişmiş topraktan yapılan duvar kaplama levhaları gösterilebilir. Ancak bunlar Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemi çinilerinden farklı olarak sırsız şekilde üretilmiştir.[17] Anadolu dışında ise çiniye Mısır'da rastlanır. Mısır'da M.Ö. 4 binlerde Sakkara'da bulunan mezar anıtları Selçuklu sanatında görülen turkuaz renkli sırlı karolarla bezenir.[18] Çini benzeri sırlı seramik mimari kaplamalar aslında her dönemde kullanılmış ve 1000 yıl kadar sonraları Mezopotamya'da İslam devrinde çini, 9.yüzyıl da "Abbasi Rönesansı" olarak adlandırılan dönemde daha gelişmiş teknik ve üslupta "lüster" çiniler olarak karşımıza çıkmaktadır. Samarra'da Abbasi döneminde çini sanatının gelişmesi ve yaygınlaşmasını bazı kaynaklar Çin porselenlerinden etkilenildiğine bağlamaktadır.[19] Uygurlar, Karahanlılar, Gazneliler, Harzemşahlılar ve İran'da Büyük Selçuklular

[13]TDK Büyük Türkçe Sözlük '' Çini" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc58676c1c396.70700394 (28.04.2019)
[14] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, Sanat *Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul 2014, s.78.
[15] Sabiha Aker, *Çini Tasarımı*, Ankara 2010, s.2.
[16] Alexander P. Kazhdan (Ed), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol.3, Oxford University Press, New York 1991, s.2084.
[17] Mehmet Oluş Arık, "Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini" *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*. Ed. Gönül Öney. İstanbul 2007, s.26.
[18] Mehmet Oluş Arık, *a.g.m.* s.26.
[19] Mehmet Oluş Arık, *a.g.m.* s.27

mimaride çini kullanmışlardır.[20] Selçuklu çinilerini diğer örneklerden ayıran en önemli özelliği içinde bulunan silis miktarıdır. Silisli çiniler eski çağda Asur ve Ahamenitler'de de kullanılmıştır. Selçuklular da bu silisli duvar kaplamlarından etkilenerek farklı teknik ve üsluplarla geliştirmişlerdir. Çini daha sonra Anadolu'ya Selçuklularla gelmiş ve kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Daha sonraları Osmanlı devrinde farklı teknikler ve üsluplar geliştirilerek çini mimari kaplama malzemesi olarak kullanılmaya devam etmiştir. Çini Türk ve İslam sanatında cami, türbe, mescit gibi dini yapılarda ve de saraylarda iç mekân dekorasyonunda oldukça büyük bir öneme sahiptir. Yapıların dışlarında ise özellikle minarelerde çiniye benzer olarak çini mozaik veya sırlı tuğla kaplamanın kullanıldığını görmekteyiz.[21]

Bizans döneminde çini Osmanlı ve Selçuklu sanatına nazaran daha kısa süreç içinde kullanılmış olsa da çini benzeri süsleme tarzına yapılan kazılarda ve araştırmalarda rastlanmaktadır.[22] Bunlar daha çok mimari kaplama levhası olarak kullanılmış ikona levhaları, kapı ve pencere çerçeveleri ve sütun kaplamaları olarak kullanılmış sırlı seramik plakalardır.[23] Bizans sanatında çini süslemenin kullanılmaya başlanması İslam sanatı etkisiyle olduğu görülmektedir. Samarra ve Kayravan'da bulunan Seydi Ukba Camii mihrabında bulunan çini levhalar Bizans çinilerin kökenine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bizans döneminde çini mimari süsleme olmaktan çok mimari kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.[24] Bizans dönemi çini üretimi yapılan analizler ve yazılı metinlerden hareketle 9.-12. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Çinilerin Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav'da bulunan atölyelerde üretildiği yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir.[25] Bizans döneminde çiniler kiliselerde, saraylarda ve hamamlarda mimari kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.[26]

---

[20] Dilek Atagün, *a.g.e.,* s.5.
[21] Dilek Atagün, *a.g.e.,* s.5.
[22] Enis Karakaya, "Bizans'ta Çini" İstanbul'un Renkli Hazineleri: Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine, Ed. Ahmet Vefa Çobanoğlu. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası 2021, s.54.
[23] Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986, s.192.
[24] Şerare Yetkin, *a.g.e.,* s.193.
[25] Alexander P. Kazhdan, a.g.e., s.
[26] Şerare Yetkin, *a.g.e.,* s.193. s.2084.

2. İKİNCİ BÖLÜM: BİZANS DÖNEMİNDE ÇİNİ ÜRETİMİ

2.1. Bizans Çinileriyle İlgili Kaynaklar ve Yayınlar

Bizans mimarisinde çini kullanımına ilişkin bilgilere günümüzde arkeolojik araştırmalar ve yazılı kaynaklar ışığında ulaşılmaktadır. Bu konu üzerine yapılan araştırmalar hakkında ulaşılabilen en erken tarihli kaynak David Talbot Rice'ın 1930 yılında yayınladığı "Byzantine Glazed Pottery" adlı yayınıdır. Bu yayında Bizans döneminde çinilerin duvar kaplama malzemesi olarak kullanıldığından bahsedilir ve çiniler "plaka" olarak tanımlanır.[27] Rice'ın yayınından sonra 1954 yılında Elizabeth S. Ettinghausen'nın Topkapı Sarayı ve Studios Manastırı çinileri hakkında yazdığı makalede genel hatları ve özellikleriyle Bizans çinilerinin o döneme kadar bulunan örnekleriyle kısa bir özeti yapılmıştır.[28] Bu iki yayında da çinilerin arkeolojik bulgular eşliğinde 9-11. yüzyıllarda, Orta Bizans döneminde yaygın olarak kullanıldığına rastlanır. Bizans çinileri üzerine yapılan araştırmalar buluntuların yapı üzerinde özellikle iç mekânda in situ olarak bulunmamasından dolayı yeterli değildir. Ama sanat tarihi açısından Bizans dönemi çinileri üzerine en çok araştırmayı farklı yıllarda yine D. Talbot Rice yapmıştır. 1964 yılında yine Rice'ın yayınladığı "Byzantine Pottery" adlı makalede çinilerden plaka veya çini olarak bahsedilmiş ve kullanım şekilleri, formları tanımlanmıştır.[29] Şerare Yetkin'in Türk ve İslam sanatı çinilerini araştırdığı ve 1986 yılında yayınladığı "Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi" adlı kitabında da Bizans çinilerinin varlığından söz edilir. Levha çinileri olarak anlatılan Bizans çinilerinin genellikle ikona levhası, mimari çerçevelerde ve sütun kaplamasında kullanıldığından söz edilmektedir.[30] 1993 yılında Atina'da yapılan "Byzantine Studies" sempozyumunda R. B. Mason ve M. Mundell Mango'nun sunduğu "Glazed Tiles of Nicomedia in Bithynia, Constantinople and elsewhere" adlı

[27] David Talbot Rice, *Byzantine Glazed Pottery*. Oxford 1930, s.13.
[28] Elizabeth S. Ettinghausen, "Byzantine Tiles from the Basilica in the Topkapu Sarayı and Saint John of Studios" *Cahiers Archéologiques* 1954.
[29] David Talbot Rice, "Byzantine Pottery" *Byzantine Art A European Art: 9th.Exhibition of the Councils of Europe*. Athens: Institut Francais d'Athenes 1964, s.487.
[30] Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul 1986.

bildiride de Bizans çinilerinden "tile" olarak bahsedilmiştir.[31] Tile kelimesi İngilizce'den Türkçeye çevrildiğinde "plaka, çini, kiremit ve mimari seramik" gibi anlamlar için kullanılmaktadır. Bu yayındaki kullanımı çini plaka yani mimari seramik anlamındadır. Henry Maguire editörlüğünde 1997 yılında yayınlanan, farklı araştırmaların derlendiği "Materials Analysis of Byzantine Pottery" adlı yayında üç farklı makalede çinilerden "mimari seramik" ve "çini" olarak bahsedilmiştir.[32] Bizans çinileri hakkında yapılmış en kapsamlı araştırmalar Sharon E. J. Gerstel ve Julie A. Lauffenburger editörlüğünde yayınlanmış "A Lost Art Rediscovered, The Architectural Ceramic of Byzantium" adlı kitapta toplanmıştır. Bu yayındaki birçok farklı makalede çiniler "seramik ikon, çini, plaka, karo" olarak tanımlanmaktadır. Bu yayında, çinilerin nerelerde kullanıldığı, formları, üretim teknikleri ve atölyeleri hakkında kapsamlı araştırmalara yer verilmiştir.[33] 2010 yılında yine Sharon E.J. Gerstel tarafından yazılmış "The Nikomedia Workshop: New Evidence on Byzantine Tiles" adlı makalede Bizans dönemi çinilerinin formları, teknikleri ve atölyeleri hakkında geniş bir araştırma yapılarak konu hakkındaki diğer araştırmaları destekler nitelikte bir yayın ortaya konmuştur. Bu makalede de mimari seramikler "çini" olarak tanımlanmaktadır.[34]

Bizans çinileri hakkında Türkiye'de yapılan yayınlar ne yazık ki yeterli değildir. Ancak birkaç yayın içinde Bizans çinilerinin varlığından söz edilmektedir. Bizans çinilerinin bulunduğu ulaşılabilen ilk yayın Aziz Ogan'ın yazdığı 1940 yılında "Topkapı Sarayı Hafriyatı" makalesidir. Makalede sadece Meryem tasvirli çiniden ve çinilerin hamur rengi gibi özelliklerinden kısaca bahsedilmiştir.[35] Özkan Ertuğrul'un 1999 yılında yayınladığı "Bizans Sanatına Giriş" kitabında Bizans duvar çinileri ve

---

[31] R. B. Mason-Marlia Mundell Mango "Glazed 'Tiles of Nicomedia' in Bithynia, Constantinople, and elsewhere" *Constantinople and its Hinterland, Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies (Oxford, April 1993)*. Ed. Cyril Mango-Gilbert Dagron, Cambridge: Aldershot: Variorum 1995.

[32] Henry Maguire, Ed. *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C. 1997.

[33] Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, Ed. *A Lost Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Philadelphia 2001.

[34] Sharon E.J. Gerstel, "The Nikomedia Workshop: New Evidence on Byzantine Tiles", *The Journal of the Walters Art Museum*. Cilt 66/67. 2011.

[35] Aziz Ogan, "1937 Yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı" *Belleten*. Cilt IV, Sayı 16, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1941.

keramikler genel hatlarıyla ve örnekleriyle anlatılmıştır.[36] Bir diğer yayın Ahmet Vefa Çobanoğlu editörlüğünde hazırlanmış "İstanbul'un Renkli Hazinleri; Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine" adlı kitaptır. Kitabın Bizans'ta mozaik ve çini bölümünde çini formları, üslup özellikleri ve de Makedonya Hanedanlığı döneminde yaygın olarak kullanılan Bizans "duvar çinilerinden" söz edilmiştir.[37] Bir diğer Türkçe yayın ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından hazırlanmış olan "İstanbul'daki Bizans Sarayları" adlı yayındır. Bu kitap saraylarda yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sırasında bulunmuş olan eserlerin toplandığı bir katalogdur. Bu katalogda birkaç sarayda bulunmuş olan bazı çini parçalarından söz edilmiştir. Bu çiniler "mimari kaplama levhası, çini kaplama levhası" olarak tanımlanmışlardır.[38] Bizans çinileri hakkında en güncel yayınlardan birisi 2021 yılında ANAMED tarafından yayınlanan Sırlı Kaplar kitabında Natalia Poulou'nun "Polikrom Kaplar: Dekoratif Motiflerin Uzun Yolculuğu" adlı makalesidir. Koç Üniversitesi tarafından 2022 yılında basılan "İstanbul'da Stoudios Manastırı" adlı kitapta da çiniler hakkında kısa bir bölüm bulunmaktadır.[39] Son olarak 2022 yılında Arkeoloji ve Sanat dergisinde Ülkü Kara'nın "İstanbul Yakınlarından Dipinto Yazılı Bir Çini Kaplama Parçası Üzerine" adlı makalesi yayınlanmıştır. Burada Bathonea kazılarında çıkan bir çiniden bahsedilmektedir.[40]

Bizans çinileriyle aynı dönemde yapılmış olan Bulgaristan çinileri hakkında en eski yayınlar Andre Grabar'ın 1928 yılında yazdığı "Recherches sur les Influences Orientales Dans l'art Balkanique" kitabı ve Krsto Miatev'in 1936 yılında yazdığı "Die Keramik von Preslav" adlı kitaptır.[41] Bulgaristan çinileriyle alakalı en kapsamlı yayını

[36] Özkan Ertuğrul, *Bizans Sanatına Giriş*. İstanbul 1999.
[37] Enis Karakaya, "Bizans'ta Çini" *İstanbul'un Renkli Hazineleri: Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine*, Ed. Ahmet Vefa Çobanoğlu. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası 2021.
[38] Gülbahar Baran Çelik, *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byantıne Palaces In İstanbul*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri 2011.
[39] Natalia Poulou, "Polikrom Kaplar: Dekoratif Motiflerin Uzun Yolculuğu" *Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Topraklarında Kültürel Üretim Aracı Olarak Sırlı Kaplar,* Ed. Nikos D. Kontogiannis- Beate Böhlendorf Arslan -Filiz Yenişehirlioğlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.
[40] Ülkü Kara, "İstanbul Yakınlarından Dipinto Yazılı Bir Çini Kaplama Pano Parçası Üzerine" *Arkeoloji ve Sanat, Sayı* 171, İstanbul 2022.
[41] André Grabar, "Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique" *Revue belge de philologie et d'histoire*, Ed. Laurent Marceli, Cilt 8, Sayı 2, Paris 1929; Krsto Miatev, "Die Keramik von Preslav" Sofia 1936.

Totyu Totev yapmıştır. Totev'in ulaşılabilen üç tane Bulgarca yayınlanmış kitabı ve iki tane İngilizce yayınlanmış kitabı bulunmaktadır.[42] Kitapları dışında farklı yayınlarda makaleleri de mevcuttur. Totev'in yayınları genel olarak Preslav ve çevresinde yapılan arkeolojik araştırmalar, kazılar, buralarda çıkan çinilerin incelenmesi üzerinedir.

Bu tez, günümüze kadar yapılmış olan kazılar ve araştırmalar ışığında yazılmış olan yayınlar eşliğinde hazırlanmıştır. Yapılan araştırmalarda bulunan çinilerin neredeyse hepsi yapılardan kopmuş olarak günümüze ulaşan çinilerdir. Bu çiniler günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi, Walters Sanat Galerisi, Sevres Ulusal Seramik Müzesi, Louvre Müzesi, Atina Benaki Müzesi, Moskova Devlet Tarihi Müzesi, Washington Dumbarton Oaks Koleksiyonu ve bazı özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Günümüzde daha önceden onarımlarda karşılaşılan Balkanlarda bazı kiliseler dışında Türkiye'de yerinde bulunan çini örneği ne yazık ki yoktur. Çinilerin yapılar üzerinde nasıl yerleştirildiğine dair bilgiler ise çinilerin arkalarındaki izlerden, sıva kalıntılarından, Balkanlarda bulunan kiliselerden veya yapılan kazılardaki kalıntılardan araştırmacılar tarafından ortaya konulan varsayımsal bilgilerle belirtilmektedir.

2.2. Çini Üretim Atölyeleri ve Fırınlar

Bizans çinilerinin üretim atölyeleri Anadolu ve Balkanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bulgaristan'da atölyelerin varlığı bilinse de Anadolu'da kesin bir üretim atölyesi bulunamamıştır. Özellikle Walters Sanat Galerisi'nde bulunan bazı çinilerin Bithynia'dan müzeye götürüldüğü bilinmektedir. Bu çiniler Nikomedia (İzmit),

[42]Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници на културата*. София: Български художник, 1988; Totyu Totev, *The Ceramic Icon In Medieval Bulgaria*, Sofia 1999; Тотю Тотев, *Преславската култура и изкуство през IX-X век. Студии и статии*. София: Издателство на БАН 2000; Totyu Totev, *Great Preslav*, Sofia 2001; Тотю Тотев, Керамичната *икона в средновековна България*. София: Издателство на БАН 2001.

Üsküdü (Konuralp) gibi yerlerde yapılan kazılarda ele geçirilmiştir.[43] Buna karşılık Moskova Devlet Tarihi Müzesi, Louvre Müzesi ve Walters Sanat Galerisi envanterinde bulunan bazı çinilerde Doisai (Düzce) ve Nikomedia (İzmit) gibi yerlerde yapılan kazılarda bulunduğu bilinmektedir.[44]

Günümüzde dünyanın birçok müzesinde Bizans döneminde üretilmiş çiniler bulunmaktadır. Ancak bu çinilerin bir kısmının hangi atölyede ve fırında imal edilmiş olduğu ne yazık ki bilinmemektedir. Louvre Müzesi ve Sevres Ulusal Seramik Müzesi envanterlerinde bulunan Bizans dönemine ait çinilerin kimyasal analizleri yapıldığında çini üretiminde ez az iki farklı kil kaynağı olabileceği tespit edilmiştir.[45] Bu analizler başkent Konstantinopolis'te ve Preslav'da ayrı çini üretim atölyelerinin olduğunu göstermektedir. Nitekim Preslav ve çevresinde çini üretim atölyelerine dair yapılan kazı ve araştırmalarda kalıntılar bulunmuştur. Ancak Konstantinopolis ve Nikomedia civarında çini üretim atölyelerine ait buluntulara henüz rastlanmamıştır.[46]

Türkiye'de Bizans döneminde üretilmiş bu çinilerin üretim yerine dair tek kaynak bir orta çağ envanteridir. Bu belge Botaniates Sarayı kilisesinin Cenevizlilere bırakıldığını gösteren bir tapu niteliği taşımaktadır. Belge Mayıs 1192 yılında Latince olarak yazılmıştır.[47] Belgede saray kompleksine ait bina ve mobilyaları, çürümekte ve korunması gereken alanlar anlatılmıştır. Anlatılan envanterlere göre saray kompleksinde bulunan iki kiliseden birisi olan İsa Kilisesi içerisinde "kilisenin ortasından batıya doğru duvarlar Nikomedia çinileriyle kaplanmıştır" ifadesi yer

---

[43] Julie A. Lauffenburger, Jane L. Williams. "Byzantine Tiles in the Walters Art Gallery and Dumbarton Oaks Collections: A Comparison of Technique." *Materials Analysis of Byzantine Pottery*. Ed. Henry Maguire. Washington D.C. 1997, s.67.

[44] Sharon.E. J. Gerstel, "The Nikomedia Workshop: New Evidence on Byzantine Tiles", The Journal of the Walters Art Museum, Vol.66/67 (2008-9), 2011, s.5.

[45] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon. "Technical Insights into the Working Practices of the Byzantine Tile Maker." *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Ed. Sharon E.J. Gerstel ve Julie A. Lauffenburger. Philadelphia 2001, s.67.

[46] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon., *a.g.m.,* s.67.

[47] R. B. Mason, Marlia Mundell Mango. "Glazed 'Tiles of Nicomedia' in Bithynia, Constantinople, and elsewhere." *Constantinople and its Hinterland, Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies (Oxford, April 1993)*. Ed. Cyril Mango ve Gilbert Dagron. Cambridge 1995, s. 322.

almaktadır.[48] Latince orijinal metinde Nikomedia çinilerinden şu şekilde bahsedilmiştir: **"a medio templo versus occidentem indutis testis de Nicomedia."**[49] Bu önemli belge 13 Ekim 1202 tarihinde Yunancaya çevrilmiştir. Yunanca versiyonunda ise şu ifadeler karşımıza çıkmaktadır: "Batı tarafındaki gama şeklindeki korniş gibi boşlukların kaplaması Nikomedia çinilerindendir ve bunların üzerinde altın ve renkli mozaikten görüntüler vardır."[50] Yunanca metinde orijinal ifadeler ise "**ιά ταναστρίων Νικομηδείων**" şeklindedir. D. Talbot Rice buradaki "**tanstrion"** ifadesinin Arapça kökenli olabileceğini iddia etmektedir. Latince ve Yunanca olarak aktarılan bu belgede anlatılan çinilerin 10.-11. yüzyıla tarihlenen dört sütunlu kare haç planlı bir kiliseye ait olabileceği düşünülmektedir.[51]

Bithynia bölgesinin hem Bizans döneminde Nikomedia (İzmit) hem de Osmanlı döneminde Nikea'nın (İznik) zengin kil yataklarına sahip olduğu bilinmektedir (Foto.1). Bu kilin günümüzde analizleri yapıldığında silis ve kuvars ile karıştırıldığında kolay şekil alabildiği, kurşun ve demir oksit sırlarla pişirilince dayanıklılığının arttığı görülmüştür.[52] Nikomedia çini ve seramik üretiminin 1087'de şehrin Selçuklular tarafından fethi, daha sonra Bizans tarafından yeniden alınması, Haçlı şövalyeleri tarafından ele geçilmiş olması gibi karmaşık tarihsel dönemde son bulduğu görülmektedir. 1097 tarihinde Haçlı komutanı Chartres Kontu Stephen'ın karısı Adele'e gönderdiği mektupta Nikomedia için "Türkler tarafından terkedilmiş şehir" ifadesi karşımıza çıkmaktadır. 1192 ve 1202 tarihli Botainates envanteri belgesinde yaklaşık yüzyıl öncesine ait bir kilisenin dekorasyonlarından bahsetmektedir. Bu belgeden hareketle çinilerin 13. yüzyıl başına kadar yapıda yer aldığı açıkça görülmektedir.[53] Konstantinopolis ve Nikomedia'da yaklaşık üç yüzyıl kadar süren bu üretim muhtemelen geçici fırın ve atölyelerde yapılmaktaydı. Bu

[48]Sharon E.J Gerstel, "Facing Architecture: Views on Ceramic Revetments and Paving Tiles in Byzantium, Anatolia, and the Medieval West." *From Minor to Major: The Minor Arts and Their Status in Medieval Art History*. Ed. Colum Hourihane. Princeton 2012, s. 54.
[49] R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 322.
[50] Marlia Mundell Mango, "Polychrome Tiles Found at Istanbul: Typology, Chronology, and Function" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Ed. Sharon E. J. Gerstel ve Julie A. Lauffenburger. Philadelphia 2001, s. 34.
[51]R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 322.
[52] Sharon E.J Gerstel, "Facing Architecture…, *a.g.m.* s. 55.
[53] Sharon E.J Gerstel, "Facing Architecture…, *a.g.m.* s.56.

atölyeler günlük kullanım seramiği üreten ve sipariş üzerine ressamlarla birlikte çalışarak çini üretimi yapılmaktaydu. Bu varsayım Konstantinopolis'te üretilen günlük kullanım kaplarıyla çinilerin laboratuvar analizleriyle desteklenmiştir.[54] Çinilerin yeni yapılar için değil eski yapıların restorasyonu amacıyla özel siparişlerle çömlekçi atölyelerinde üretilmiş olabilmesi muhtemeldir. Her ne kadar Botainates envanteri belgesinde Nikomedia çinilerinden bahsedilse de günümüzde İzmit ve çevresinde herhangi bir üretim atölyesi bulunamamıştır

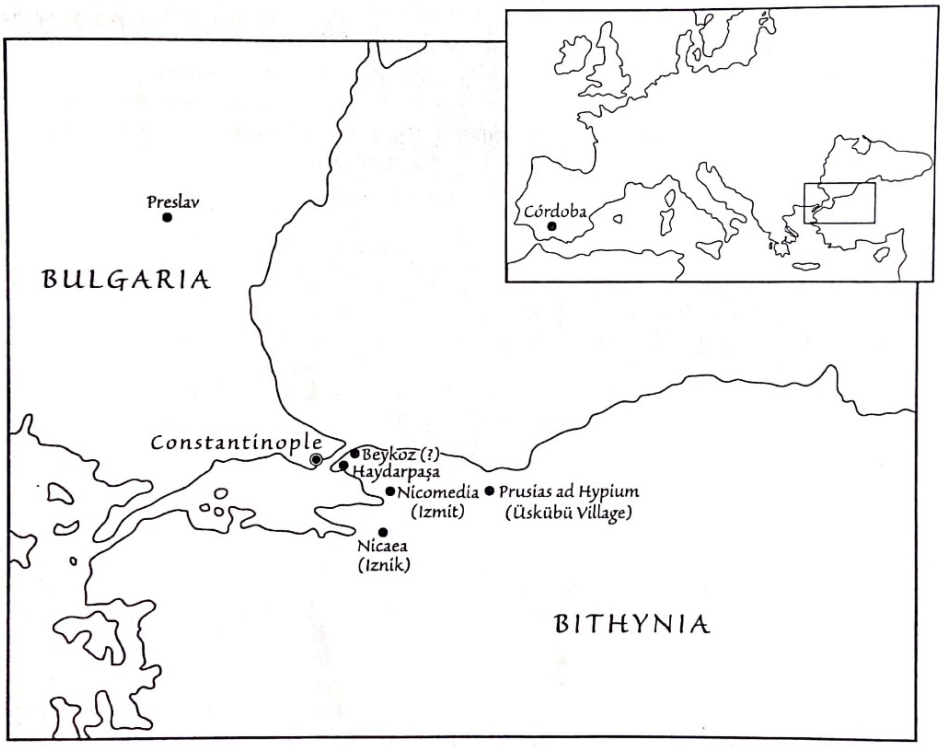

Fotoğraf 1: Polikrom Çini ve Seramik Üretim Atölyelerinin Dağılımı
(Sharon E.J. Gerstel, 2001)

Bizans çinilerinin üretiminde Anadolu'dan sonra en önemli yer Bulgaristan'ın Preslav kentinde bulunan atölyelerdir. 865 yılında I. Boris yönetiminde Birinci Bulgar İmparatorluğu, Hristiyanlığı kabul etmesiyle kültür ve sanatta Bizans etkisi altında yeni bir üslup gelişmiştir. Çar I. Simeon döneminde başkent Pliska'dan Preslav'a taşınmıştır. Bu taşınma sonrası yeni şehirde ciddi bir planlı yapılaşmanın olduğu

[54] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.85.

görülmektedir. Çar Simeon dönemi, Bulgar sanatı ve kültürünün altın çağı olarak bilinmektedir.[55] Preslav sınırları içinde günümüzde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında dört tane atölye bulunmuştur. Saray Manastırı ve Yuvarlak Kilise Preslav şehir surları içerisinde bulunmaktayken, Patleyna ve Tuzlalaka Manastırları ise surların dışında bulunmaktadır.[56] Çar I. Simeon rehberliğinde yürütülmüş olan kapsamlı inşaat çalışmaları başkent Preslav çevresinde kil ve kaolin yataklarının bulunması seramik üretimini de olumlu yönde etkilemiştir. Preslav'ta bulunan kilin özelliği beyaz kil pişirilince krem rengi, açık pembe ve beyaz renk alan polikrom tekniğine uygun bir hammaddedir. Bu seramik hammaddesi hem mutfak kullanım seramikleri için hem duvar çinileri için hem de kabartmalı seramik ikonaların yapımı açısından elverişlidir.[57] Atölyelerin ve fırınların bulunduğu dört yapının ortak özelliği bir su kaynağına yakın inşa edilmesidir. Saray Manastırı Rumska Nnehri yakınına, Yuvarlak Kilise kompleksi Kamchia Nehri yakınına, Patleyna Manastırı Patleynsa Nehri yakınına, Tuzlalaka kompleksi Vablinksa Nehri yakınına inşa edilmiştir. Bir su kaynağına yakınlığının manastır yaşamının önemli bir unsurunu oluşturması ne kadar önemliyse suyun manastır seramik, çini ve ikona üretimi için de önemi kazılarda çıkan ürünlerin çeşitliliğinden görülmektedir. Preslav atölyelerini farklı ve önemli kılan nokta zanaatkarların polikrom seramik üretiminde uzmanlaşmış olmalarıdır.[58] Avrupa'nın Orta Çağ dönemi için bu üretimin çeşitliliği ve kalitesi dikkat çekmektedir.

Preslav çini ve seramik üretiminde önemli yeri olan manastır komplekslerinde atölye ve fırın yapıları kazılarda ortaya çıkmıştır. Bu manastırlardan en eskisi Tuzlalaka'dır. Tuzlalaka Manastırı'nda bulunan atölyenin diğer manastırlara hem yapı olarak hem de üretim tekniği açısından örnek olmuş olabileceği düşünülmektedir.[59] Tuzlalaka Manastırı'nda sadece bir atölye bulunmaktadır ve bu atölye kalıcı bir

[55] Иван Маразов, Татяна Шалганова , Оксана Минаева. *Кръстопът на култури*. Пловдив 2009, s.161.
[56] Rossina Kostova, "Polychrome ceramics in Preslav, 9th to 11th centuries: Where were they produced and used?" *Byzantine Trade, 4th-12th Centuries The Archaeology of Local, Regional and International Exchange. Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies*. Ed. Marlia Mundell Mango. St John's College, University of Oxford, UK 2009.s. 97.
[57] Totyu Totev, *The Ceramic Icon In Medieval Bulgaria*. Sofia 1999, s.49.
[58] Rossina Kostova, *a.g.m.* s.100.
[59] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.* s.52.

atölyedir. Aşağı Kilise'nin güneyinde bulunan atölye başka bir binaya bitişiktir.[60] Tuzlalaka Manastırı'da bulunan atölyenin uzun ekseni doğu batı doğrultusunda uzanan bir plandadır. Atölyenin dış duvar ölçüleri yaklaşık 14 m X 5 m, dir. Atölyenin tek girişi batı duvarında günümüze ulaşmıştır.[61] Bu atölyede üretilen çiniler yeterince arıtılmamış kilden yapılmış olup, süs ve resimler pürüzlü olarak çizilmiştir. Preslav'da mimari seramik üretiminin daha da gelişmesi Selishte ve Yuvarlak Kilise çevresindeki atölyelerden başlayarak Patleina ve Saray Manastırı'ndaki manastır zanaatkarların üretimiyle zirveye ulaşmıştır.[62]

Preslav'da bulunan Saray Manastırı'nda tek bir atölye keşfedilmiştir. Ancak bu atölye diğer atölye yapılarıyla karşılaştırıldığında daha büyük bir binadır. Yapının uzunluğu yaklaşık 50 m, genişliği ise 5 m'dir.[63] Saray Manastırı bünyesinde taş ve kemik oymacılığı, metal işleri atölyeleri de bulunmaktadır. Seramik atölyesi burada kalıcı bir atölyedir ve 3 no'lu kısımda yer almaktaydı.[64] Saray Manastırı kazılarında çok sayıda figürlü çini bulunmuştur. Özellikle kemer formlu çiniler bu atölyenin önemli buluntuları arasındadır.

Yuvarlak Kilise, diğer adıyla Altın Kilise Saray Manastırı yakınında bulunan bir kompleks yapılar topluluğudur. Yuvarlak Kilise'de toplam dört seramik ve çini atölyesi bulunmaktadır (Foto.2). Bu atölyelerden üçü Yuvarlak Kilise'nin güneyinde manastır terasında, bir tanesi de doğudaki terasın kuzeyinde yer almaktadır. 1 No'lu atölye 1930 yılında fırın ve üretim çukurları, üretim için gerekli malzemeler (çok sayıda çini parçası, sır, erimiş cam, beyaz kil parçaları vb.) ile Miyatev tarafından kilise apsisinin 10 m güneyinde keşfedilmiştir.[65] 2 No'lu atölye ise J. Gospodinov tarafından teras üzerinde inşa edilmiş kilisenin kuzeydoğu eteklerinde keşfedilmiştir. Bu yapı kuzey-güney yönlü uzunlamasına mekanlardan oluşmaktadır.[66]3 No'lu atölye

[60] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.103.
[61] Totyu Totev, *The Ceramic Icon*…, *a.g.e*. s.50.
[62] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници на културата*, София: Български художник 1988, s.21.
[63] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.* s.54.
[64] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.103.
[65] Тотю Тотев, *Преславската култура и изкуство през IX-X век. Студии и статии*. София 2000, s.28.
[66] Тотю Тотев, *Преславската култура …, a.g.e.*, s.30.

manastır terasının güneybatı ucunda yer almaktadır. Atölye diğer Yuvarlak Kilise atölyelerinden daha büyüktür. Bu atölyede ocaklar, seramik renklendiricilerinin miktarını belirlemek için kullanılmış kuyumcu terazileri, kurşun öğütmek amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülen el değirmeni taşları ve bazı sır hammaddesi olabilecek cam parçaları bulunmuştur.[67] 4 No'lu atölye Yuvarlak Kilise'nin atriumunun güneybatı köşesinden yaklaşık 40 m uzaklıkta bulunmaktadır. Bu atölye en son yapılan kazılarda keşfedilmiştir. Yapı güneybatı-kuzeybatı yönlü uzunlamasına zincir plan formundadır. Temelinde iki sıra taştan inşa edilmiştir.[68] Tüm keşfedilen atölyeler sadece temel seviyesinde günümüze ulaşamamıştır.

Fotoğraf 2: Yuvarlak (Altın) Kilise Seramik Atölyesi, 10.yüzyıl.

(Mesut Küçük- 2023)

Preslav'da bulunan son seramik üretim atölyesi Patleyna Manastırı'nda bulunmaktadır. Aziz Panteleimon Patleyna Manastırı büyük bir kompleks yapıdır.

[67] Тотю Тотев, *Преславската култура…, a.g.e.*, s.31.
[68] Тотю Тотев, *Преславската култура…, a.g.e.*, s.32.

Manastır bünyesinde beş seramik atölyesi bulunmuştur (Foto.3). Atölyelerden 1 No'lu ve 3 No'lu olan duvarlarla çevrili alan içinde, 4 No'lu atölye manastırın girişinde, 5 No'lu atölye manastırın 1 km kuzeybatısında yer almaktadır. Tüm bu atölyeler kalıcı olarak seramik üreten atölyelerdir. 2 No'lu atölye muhtemelen seramik üretimi sırasında yangında tahrip olmuş ve hiçbir zaman restore edilip yeniden kullanılmamıştır.[69] Patleyna keşiş ressamları ve seramik zanaatkarları manastırların ekonomik refahının ve özel sanatsal üretim faaliyetlerinin çeşitlenmesinde öncü olmuşlardır.[70]

Preslav manastır seramik zanaatkarlarının başarıları her iki polikrom seramik üretiminde karşımıza çıkmaktadır. Hem mimari seramikler (duvar ve zemin karoları, ikonostasis paravanları, kilise mobilya kaplamaları, sahte sütunlar ve kemerler vb.) hem de sofra seramikleri Orta Çağ Bulgar sanatı açısından oldukça önemlidir.[71] Çini üretiminde atölyeler kadar fırınlar da önemlidir. Anadolu'da çini üretiminde kullanılmış Bizans dönemine ait bir fırın bulunamamıştır. Ancak Bulgaristan'da Preslav'da bulunan manastır atölyelerinde fırınlardan bazıları günümüze ulaşabilmiştir. Bu fırınlardan en sağlam kalanı da Patleyna Manastırı'nda bulunan fırınlardır (Foto.4).

[69] Rossino Kostova, *a.g.m.* s.103.
[70] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.52.
[71] Тотю Тотев , *Керамичната икона в средновековна България*. София 2001, s.55.

Fotoğraf 3: Patleyna Aziz Panteleimon Manastırı Seramik Atölyesi (Totyu Totev, 2001, s.57.)

Fotoğraf 4: Patleyna Aziz Panteleimon Manastırı Seramik Fırını

(Mesut Küçük, 2023)

Polikrom çinilerin Bizans mimarisinde sevilerek kullanılırken 12. yüzyıl sonlarında bir anda ortadan kalkmış olması sanatsal ve mimari anlayışın değişmesi

gibi faktörlere bağlanmaktadır. Bizans İmparatorluğu 1071'de Malazgirt Savaşı sonrası büyük bir yenilgi dönemine girmiştir.[72] Nikomedia'nın Haçlılılar tarafından işgal edildiği dönemde Chartes Kontu Stephen'ın şehir hakkında söylemleri oldukça önemlidir. Kont Stephen karısı Adele'ye Nikea'dan bir mektup yazarak şu ifadeleri aktarmıştır; "mübarek şehit Pantaleon'un İsa uğruna acı çektiği, Türklerin terk ettiği şehir Nicomedia'ya".[73] Bu mektupta Kont, Nikomeya'yı **"desolatam a Turcis"** yani Türkler tarafından terk edilmiş olarak tanımlamaktadır. Bizans döneminde yaşanan bu işgallerin çini üretiminin bitmesinde etkili olduğu görülmektedir. Ancak Botaniates envanterindeki rapora bakacak olursak 13. yüzyıl başlarına kadar çiniler kilise ve saraylarda hala varlığını sürdürmüş olduğu açıkça görülmektedir.[74]

2.3. Çini Üretim Teknikleri

Bizans döneminde çiniler üretim amaçlarına göre farklı şekillerde ve formlarda yapılmışlardır. Saray, hamam gibi sivil yapılarda ve dini yapılarda kullanılmış olan çinilerin monte edilecek yüzeye şekillendiği görülmektedir. Genellikle kare, dikdörtgen ve yuvarlak şekilli kaplama levhası olarak düz, iç bükey veya dış bükey formlu imal edilmişlerdir.[75] Balkanlarda bulunan kabartmalı rölyef çiniler bu formlar dışında imal edilmiş istisnai örneklerdendir. Çiniler genellikle 0,4 cm -1 cm arası kalınlıklardadır. Yan yana yerleştirilmek üzere üretilmiş kare formlu çiniler bir süsleme örüntüsünün veya hiyerarşik olarak sıralanmasıyla duvar resimleri ve ikonalardaki benzer özellikleri taşımaktadır. İç bükey ve dış bükey formda tasarlanmış çiniler ise sütun gövdelerinde veya kemer içlerinde kullanılmak üzere üretilmişlerdir. Bir kapı veya pencere kenarlarında çerçeve olarak kullanılmış olabileceği düşünülen çiniler de vardır. Bizans mimarisinde iç ve dış duvar dekorasyonu için çini kullanılan yapılarda genelde hiçbir taşıyıcı özelliği olmayan dekoratif amaçlı olarak tasarlanmış

[72] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.49.

[73] Sharon E. J. Gerstel, "Tiles of Nicomedia' and The Cult of Saint Panteleimon." *Byzantine Religious Culture Studies in Honor of Alise-Mary Talbot*. Ed. Denis Sullivan, Elizabeth Fisher, Stratis Papaioannou. Boston 2012, s.180.

[74] Sharon E.J Gerstel, "Facing Architecture…, *a.g.m*., s.56.

[75] David Talbot Rice, "Byzantine Pottery." *Byzantine Art A European Art: 9th.Exhibition of the Councils of Europe*. Athens: Institut Francais d'Athenes 1964, s. 487.

sütuncelerin üzerlerinin de çini ile kaplandığı örnekler mevcuttur. Konstantinopolis atölyesinde üretilmiş olduğu düşünülen çinilerin hamurunda az miktarda ince kum bulunmaktadır. Bu çiniler beyaza yakın bazen de krem rengi, pembemsi kilden yapılmışlardır.[76] Konstantinopolis ve Nikomedia atölyelerinde üretilmiş olan çiniler genellikle kare, dikdörtgen şekilli iç bükey, dış bükey ve düz formdadır. Preslav atölyelerinde üretilmiş olan çinilerde farklı şekil ve formlar karşımıza çıkmaktadır. Kare, dikdörtgen, tam boy azizlerin tasvir edildiği dikdörtgen veya üzeri kemerli formda çiniler, kemer formlu veya sahte sütun şeklinde çiniler, azizlerin tasvir edildiği yuvarlak madalyon çiniler, son olarak baskı veya oyma şeklinde yapılmış kabarmalı rölyef çiniler Preslav atölyelerinde üretilmiş örneklerdir.[77] Bu atölyelerde form olarak iç bükey veya dış bükey formlardan çok düz veya kabarmalı formlar kullanılmıştır.

Orta Bizans Dönemi çinilerinde üç farklı tekniğin kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Bu teknikler renkli sır tekniği, sır altı tekniği ve daha nadir kullanılan minai (emaye) tekniğidir. Preslav atölyelerinde genellikle renkli sır tekniği ve sıraltı tekniği kullanılmıştır. Bu atölyelerde yapılmış olan renkli sır tekniğinde konturlar koyu kahverengi ile çizilerek içleri renkli sır ile doldurulmuştur. Bu çinilerde renkli sır kalın bir şekilde sürülerek fırınlanmıştır. İkinci bir sırlamanın yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir.[78] Preslav atölyelerinde sıraltı tekniğinde yapılmış çinilerde ise önce bezemelerin konturları çizilip daha sonra içleri istenen renklerde boyanmıştır. Bu aşamadan sonra üzerlerine ince, şeffaf sır geçilerek fırınlanır. Preslav atölyelerinde genellikle ham maddelerin kolay bulunabildiği doğal renklerin kullanıldığı görülmektedir. Kahverengi, kırmızı, yeşil, mavi, sarı, mor ve altın yaldız Preslav çinilerinde karşımıza çıkan renklerdendir.[79] Bizans çinileri arasında daha çok Geç Bizans Dönemi'nde Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da yaygın olan **"opus reticulatum"** tekniğinin kullanıldığı örnekler günümüze ulaşmıştır. Bu teknikte sırlı veya sırsız çiniler ve küçük taş kareler dama tahtası deseniyle ve ızgara deseni

[76]Enis Karakaya, "Bizans'ta Çini." *İstanbul'un Renkli Hazineleri: Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine*. Ed. Ahmet Vefa Çobanoğlu. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası 2021, s.56.
[77]Тотю Тотев, *Преславската Керамична…a.g.e.*, s.21.
[78] Özkan Ertuğrul, *Bizans Sanatına Giriş*. İstanbul 1999, s.169.
[79] Özkan Ertuğrul, *a.g.e*. s.170.

örgüsünü oluşturmaktadır.[80] Opus reticulatum, "köşegensel yerleştirilerek örülmüş kare prizma şekilli taşlardan oluşan iki paralel dış yüzeyin aralarının beton doldurulmasıyla yapılan Antik Roma duvar örgüsü" olarak tanımlanır.[81] Geç Bizans Dönemi çinileri arasında daha çok Yunanistan ve Bulgaristan'da karşımıza çıkan kırmızı gövdeli sgraffito teknikli çiniler görülmektedir. Bu sgraffito çini karolarda genellikle geometrik ve bitkisel desenler, kufi yazı taklitleri süsleme olarak karşımıza çıkar. Sgraffito teknikli çiniler daha renksizdir ve yapıların dış duvarlarında kullanılmıştır.[82]

Konstantinopolis ve Nikomedia'da üretilen çinilerde genellikle hafif kumlu bir kil kullanılmıştır. Bu kil fırınlama sonrası krem rengi, açık pembe ve beyaz renk akmaktadır. Nadiren de olsa bazı örneklerde kahverengi-kırmızı renk kil kullanımı görülmektedir. Anadolu'da bulunan çini atölyelerinde üretilen malzemeler genellikle renkli sır tekniği, sıraltı tekniği ve nadiren de olsa minai tekniği ile üretilmiştir. Renkli sır tekniği ile üretilen çinilerde önce figürlerin eskizleri pembe renk ile çizilir. Daha sonra çizgilerin üzerinden patlıcan moru veya koyu kahverengi ile geçilmiştir. Desenlerin içleri renkli sır ile doldurulur. Son olarak bir fırınlama yapılır. Fırınlama sonrası tekrar üzerine şeffaf sır sürülerek ikinci fırınlama yapılır. Bu sebeple Anadolu atölyelerinde üretilerek günümüze ulaşan bazı çinilerin, özellikle figürlü olanlarının Preslav atölyesindeki çinilerden daha dayanıklı olduğu görülmektedir. Minai tekniği veya emaye-mine olarak bilinir ve yaygın bir teknik değildir. Minai tekniğinde beyaz zemin üzerine bezemeler renkli sır ile mine tekniğinde boyanır. Daha sonra üzeri şeffaf sır ile kaplanarak fırınlama yapılır. Bu teknikte konturlar siyah ile çizilerek lapus lazuli mavisi renkte koyu bir sır ile kaplanır. Konstantinopolis ve Nikomedia atölyelerinde üretilmiş olduğu düşünülen çinilerde siyah, kahverengi, yeşil, mavi, sarı, patlicani mor, amber, altın yaldız, kırmızı gibi renkler kullanılmıştır.[83]

---

[80] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, "Late Byzantine Architectural Ceramics of Epirus and Macedonia", Proceedings of the International Conference SmartArt, Art and Science Applied, Faculty of Applied Arts, Belgrade 2021, s.51.
[81] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *a.g.e*., s.229.
[82] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.29.
[83] Özkan Ertuğrul, *a.g.e.* s.171.

2.4. Çini Üretim Aşamaları

Bizans çinilerinin üretim aşamaları ve üretim teknikleri kaynaklarda daha çok Konstantinopolis ve Nikomedia atölyelerinde üretilmiş olan çiniler üzerinden anlatılmıştır. Preslav atölyesindeki çinilerin üretim aşamaları ayrıntılı olarakele alınmamıştır. Bu sebeple Preslav çinilerinin hangi aşamalarla üretildiği, fırınlanma derecesi gibi aşamaları anlatmak için veriler yetersizdir. Her ne kadar Preslav'da birçok çini üretim atölyesi ve fırın bulunmuş olsa da bu mekanlarda çini üretim aşamaları hakkında detaylı bilgiler verilememektedir. Konstantinopolis ve Nikomedia çinileri de Walters Sanat Müzesi, Louvre Müzesi, Sevres Ulusal Seramik Müzesi, Dumbarton Oaks Koleksiyonu gibi müze ve özel koleksiyonlarda bulunan eserler üzerinde kimyasal ve fiziksel analizleri yapılarak üretim aşamaları araştırmacılar tarafından detaylı olarak anlatılmıştır. Yapılan bu analizler sayesinde çinilerin fırınlama dereceleri, sır kalınlıkları ve kalitesi, kullanılan boya türleri gibi bilgilerle Bizans çini üretimi hakkında detaylı veriler sunmaktadır.

2.4.1. Çini Hamurunun Hazırlanışı

Çini hamurunun ana maddesini temiz ve iyi cins bir kil oluşturmaktadır. Kil yabancı maddelerden arındırıldıktan sonra havuzlarda çamur haline getirilir. İkinci bir havuza aktarılarak birkaç gün yumuşaması sağlanır. Sonraki aşama olarak süzülerek üçüncü bir havuza aktarılır. Çamurun dibe çökmesi sağlanınca üzerinde kalan su akıtılır. Boza kıvamına gelen çini hamuru homojen bir dokuya gelene kadar elle yoğurulur.[84] Kil düzgün kalınlıkta ve şekilde bir levha oluşturmak için avuç içi ile yuvarlanır. Nemli olan kilin çalışılan masaya yapışmaması için farklı yöntemler kullanılmıştır. Bazen yüzey ince kumla kaplanmış olabilirdi. Bazı çini örneklerinin kimyasal ve petrografik analizi yapıldığında özellikle çini karoların arka yüzeylerinde kum ve kuvars kalıntılarıyla karşılaşılmıştır. İkinci kullanılan yöntem ise bir bez kullanarak kili yüzeye yaymaktır. Ayrıştırıcı olarak gevşek ve düz örgülü dokunmuş bir tekstil ürünün kullanılmasına ait izleri Sevres ve Preslav'daki çinilerin

[84] Dilek Atagün, *a.g.e.,* s.3

yüzeylerinde yapılan analizlerde okunmaktadır. Bu teknik günümüzde hala çini üretiminde kullanılmaktadır.[85]

Kil, oldukça homojen bir kalınlıkta çini plaka elde etmek için ahşaptan veya metalden yapılmış bir silindir oklava yardımıyla açılır (Foto.5).[86] Plakalara paralel olarak yerleştirilmiş bazı kalıplar yardımıyla düzgün, eşit kalınlık ve boyutlarda çiniler elde edilmesi sağlanmıştır. Daha sonra plakalar homojen bir yüzey elde etmek amacıyla nemli elle düzeltilmiştir. Arka yüzeyler ise kazıyıcı bir alet ile düz hale getirilmiştir.[87] Çinilerin ortaları en kalın kısımlarıdır ve genellikle kenarlara doğru hafifçe incelmektedir. Kullanılan kilin yapısından kaynaklanan ve açma işleminde istenilen ölçüye bağlı olarak çini kalınlığında bu tür farklılıklar olması normaldir.[88] İç bükey ve dış bükey çinilerde farklı olarak uygulanan işlem açılan hamuru hafifçe eğerek yapılmıştır.Kavisli çinilerin çoğu muhtemelen ahşaptan veya sıvalı bir kalıp yardımıyla etrafları bükülerek ya da binadaki sütun veya kornişlerin üzerlerinde şekillendirilerek oluşturulmuşlardır.[89] Çinilerin bazılarının arka yüzeyinde kazıma işleminden kalma çizgisel izler bulunmaktadır. Bu pürüzlü çizgisel arka yüzeyler, çinilerin yüzeye daha iyi yapışmasını sağlamaktadır.

[85] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.68.
[86] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.68.
[87] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, "Glazed Wall Tiles of Constantinople: Phsical and Chemical Characterization, Manufacturing, and Decorative Processes" *Materials Analysis of Byzantine Pottery*. Ed. Henry Maguire. Washington D.C. 1997, s.55.
[88] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.68.
[89] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s. 55.

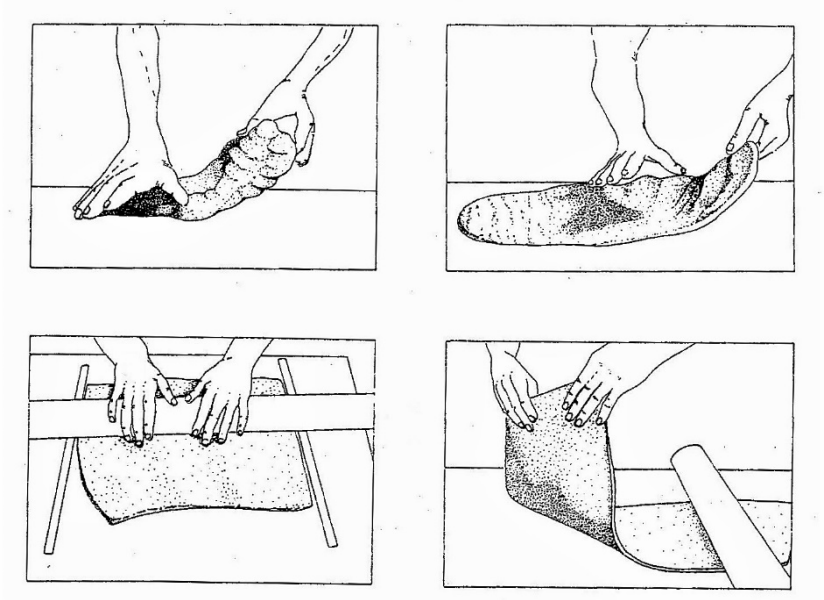

Fotoğraf 5: Seramik Hamurundan Çini Plaka Hazırlama

(Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, 1997, s.62.)

2.4.2. Şekillendirme

İstenilen ölçülere göre ahşap veya metalden yapılmış bir şablon veya kalıp yardımıyla oklava ile açılmış çiniye, şekli bir bıçakla kesilerek verilir. Hamurda kesim yapılırken kenarlar düz değil biraz pahlı olarak kesilir. Bunun nedeni çinilerin yan yana daha kolay yerleştirilmesini sağlamaktır.[90] Louvre müzesinde bulunan bazı çini karoların yüzeylerinde hava kabarcıklarına ve kalıntılara rastlanmış olması nedeniyle, bu örneklerin kalıplar içine dökülerek şekillendirildiği düşünülmektedir.[91] Walters Sanat Galerisi envanterinde bulunan çinilerin boyutlarındaki farklılıklara bakarak, kesme ve pahlama aşamasında kenarlarda küçülmelere veya bozulmalara yol açtığı söylenebilir. Bu grupta özellikle bıçağın çift kesiminden dolayı kenarlarda eğimlere rastlanır. Kenarları eğimli kesildiği gibi yuvarlatılmış da olabilir. Yuvarlatılmış köşeli çiniler büyük kare plakalarda daha yaygındır. Bu farklı teknik seçimi de muhtemelen

[90] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.68.
[91] Julie A. Lauffenburger- Jane L. Williams. "Byzantine Tiles in the Walters Art Gallery and Dumbarton Oaks Collections: A Comparison of Technique" *Materials Analysis of Byzantine Pottery*. Ed. Henry Maguire. Washington D.C. 1997, s.70.

farklı zanaatkarların kendi kişisel tercihidir.[92] Kabartmalı rölyef çiniler ise bir negatif kalıp yardımıyla kilin bu kalıp içine yayılmasıyla oluşturulmuştur. Çinilerin günümüze ulaşmış en yaygın şekli ise kare, dikdörtgen ve yuvarlak madalyon şeklidir. Bu şekillerin bazıları iç bükey veya dış bükey formda olduğu gibi bazıları ise düz bir çini plaka şeklindedir.

2.4.3. Kurutma

Çiniler şablon veya el ile şekillendirildikten sonra homojen bir yüzey elde edip astarlama işlemine hazırlamak için nemli bez veya el ile yüzey düz hale getirilir. Nemli yüzeylerinin özellikle hem arka hem de ön taraflarının homojen bir şekilde kuruması için çiniler muhtemelen çıtalar üzerinde yavaş yavaş kurutulmuşlardır.[93] Çini kurutma işlemi oldukça dikkat gerektiren bir iştir. Zanaatkarlar kurutma zamanını ve havadaki bağıl nemi dikkate alarak kurutma yapmaktaydılar. Bazı çinilerin yüzeylerinde görülen ve genelde paralel çizgi şeklinde olan çatlaklar muhtemelen açma, inceltme ve bükme işlemlerinden sonra gövdedeki nemin düzensiz kurumasından kaynaklı olmalıdır. Çini yüzeyindeki boşluklar ise yetersiz yoğurmadan kaynaklanabilir.[94] Preslav atölyesinde üretilen çiniler kaba dokulu bir bezle örtülmüş ahşap masalarda kurutularak ilk fırınlama yapılmıştır.[95]

2.4.4.Astarlama ve Süsleme

Çiniler deri sertliğine kadar kurutulduktan sonra dekorasyon işlemlerine başlanır. Her çini karosunun yüzeyi pürüzsüz olarak süslemeye hazırdır. Bazen pürüzsüz gövdeyi süslemeye hazırlamak için astarlama yöntemi kullanılabilirdi.[96] Süsleme için genelde el yapımı eskizler kullanılırdı. Eskizler çini gövdesine yerleştirilerek kalem veya kazıma ile ya da demir oksitle oluşturulmuş kırmızı-kahverengi, siyah renklerde bir ana hat çizilir. Figüratif çinilerde ilk olarak içteki

[92]Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.68.
[93] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.69.
[94] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*., s.56.
[95] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.,* s.56.
[96] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.,* s.70.

dairesel çerçeveler çizilir. Bu dairesel ana hatların çiziminde mekanik araçlar veya şablonlar kullanılmış olabilir. Genelde dairesel çerçevelerin çiziminde pergel benzeri bir alet kullanılmıştır. Dairesel sınırları olan küçük figüratif plakalarda pergelle çizim izine rastlanmasa da daha büyük boyutlu plakalarda bu izlere rastlamak mümkündür. Madalyon gibi dekoratif desen ve şekillerde Bizans süsleme sanatlarıyla uğraşan ressamlar tarafından belirli bir serbestlikte yapılsa da ana hatlar sabit ve eşit olmaktadır.[97]

Özellikle Walters Sanat Galerisi koleksiyonunda bulunan çinilerin arka yüzeylerinde boyalı eskizlerin varlığını görülmüştür (Foto.6). Bu da Walters Sanat Galerisi koleksiyonundaki bu çinileri diğer buluntulardan ayırmaktadır. Genelde bu eskiz renkleri kırmızı-kahverengi ile yapılmıştır. Yaklaşık yirmi çininin arka yüzünde de harfler ve eskizler bulunmuştur. Bu eskizlerin yapımında ön yüzlerde kullanılan demir oksit astar boya kullanılmıştır. Eskizlerin muhtemelen sırlamadan ve fırınlamadan önce yapılmış olduğu düşünülmektedir. Genelde bu eskizler de insan ve hayvan figürleri, geometrik desenler görülmektedir. Arka yüzeyde bulunan bu eskizler çoğunlukla çinilerin ön yüzlerindeki tasarımlarla bağlantılı değillerdir.[98]

Fotoğraf 6: Kat. No.44 Arka Yüzeyi Tam Boy İnsan Eskizi
(Sharon E.J. Gerstel, 2001, s.219.)

[97] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.,* s.71.
[98] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.71.

Çini dekorasyonunda ana hatların uygulanması için kullanılan tekniklerin farklılıkları bazı varsayımlar ortaya çıkarmıştır. Zanaatkâr demir oksit ile ana hatları çizilmiş ve ardından bu çizgileri tamamen kaplayan kehribar veya kahverengi sır mı yoksa bu ana hatların oluşturulması işleminde astar veya seyreltik sır mı kullanıldığı konusu tartışmalıdır. Tüm çinilerdeki ana hatlar ve eskizler dikkatli bir şekilde incelendiğinde iki farklı yöntemin kullanıldığı görülmüştür. Walters Sanat Galerisi koleksiyonundaki çiniler ve Louvre Müzesi, Sevres Ulusal Seramik Müzesi envanterlerindeki çiniler incelendiğinde, ana hatlar ilk olarak koyu kırmızı, kahverengi demir oksit ile çizilmiştir (Foto.7). Daha sonra renkli veya şeffaf sırlar lokal olarak bazı alanlara uygulanmıştır. Uygulanan bu sırın, fırınlandığında ana hat çizgilerine dolduğu ve koyu kahverengi, siyah bir renge dönüşen camsı, şeffaf bir form aldığı anlaşılmaktadır.[99]

Fotoğraf 7: Kat. No.103 Arka Yüzeyinde Bulunan İnsan Eskizi

(https://art.thewalters.org/detail/13296/fragment-sketch-of-head-in-profile/ (29.01.2024)

[99] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.72.

İkinci bir teknik olarak ise Walter Sanat Galerisi'nde bulunan Aziz Nikolaos, Azize Paraskevi ve Aziz Yakup figürlü (Kat. No. 87,88,89) çini plakalarında kullanılan ana hatlar daha kaliteli ve belirgin olarak yapılır. Çizgiler daha üç boyutlu olarak çizilmiş ve opak kahverengi-siyahtan şeffaf parlak kehribara değişen sır uygulanmıştır. Bu etki renkli bir sır ve astarın homojen karışımından elde edilmiş bir uygulama olmuştur. Oldukça homojen ve yoğun olan bu karışım günümüzde pasta dekorasyonunda kullanılan, bir ucu delik kese benzeri alet yardımıyla çini yüzeylerine sıkılmak suretiyle uygulanmıştır.[100] Preslav çinileri bisküvi fırınlaması yapıdıktan sonra hamur uçuk pembe, krem ve açık gri bir renk almıştır. Motifler bu zemin üzerine tüy ya da fırça yardımıyla çizilmiştir. Çini üzerine çizimler yapılırken astar veya mineral kökenli boyaların kullanıldığı görülmektedir. Preslav zanaatkarları çinilerde genellikle kahverengi, çikolata ve siyah renklerle figürlerin konturlarını çizmişleridir. Bu figür ve motiflerde altı farklı renk görülmektedir. Çinilerdeki açık kahverengi, kırmızı, hardal sarısı, yeşil ve menekşe rengi, aynı zamanda bu renklerin ara tonları da süsleme detaylarında kullanılmıştır.[101]

2.4.5. Sırlama

Çinilerde üç farklı teknikte sır uygulamasıyla karşılaşılmaktadır. Kullanılan tekniklerden ilki renkli sır tekniğidir. Bu teknikte pembemsi bir renkle belirginleştirilmiş dış çizgilerin üzerinden kahverengi, mor gibi koyu bir renk ile geçilerek desenleri oluşturan ana hatların sır ile dolarak fırınlamadan sonra çizgilerin kabarması sağlanır. Daha sonra üzerine renksiz ve saydam bir sır tabakasıyla adeta cilalama işlemi yapılarak yeniden fırınlanır. İkinci kullanılan teknik olan sır altı tekniğinde ise çizilen desenlerin üzeri koyu renk boya pigmentleriyle belirginleştirilir. Boya kuruduktan sonra renkli veya şeffaf sırlarla sırlanarak fırınlanır. Üçüncü kullanılan teknik minai (emaye) tekniğinde çinilerde beyaz renkli arka planın üzerine mine tekniğiyle boyanır. Üzerlerine koyu mavi sır atılarak fırınlanır.[102]

---

[100] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.73.
[101] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.* s.56.
[102] Enis Karakaya, *a.g.m*. s.56.

Sırların yapılışında genellikle üzüm ve sirke şurubu gibi bağlayıcı maddeler, tahıllardan yapılan pişmiş ve sıvılaştırılmış olan çorba kıvamlı karışımlar kullanılmaktaydı. Bu maddeler toz halindeki sırların üzerlerine dökülür daha sonra da bozaması kıvama gelinceye kadar içerisine sakız, kitre ve suyla karıştırılarak seyreltik bir sıvı akışkan sır elde edilirdi.[103]

Bizans çinilerinde kullanılan sır renkleri kobalt oksit ve manganez oksit ile renklendirilmiş mavi, bakır oksit ile renklendirilmiş patlıcan moru, demir oksit yeşili ve de kehribar, kahverengiden oluşan geniş bir skaladan oluşmaktadır. Kullanılan sırların yanı sıra renkli astarlar özellikle figürlerin yüzlerinde ve dekoratif detayları belirginleştirmede kullanılır. Açık pembe ve koyu kırmızı arasında farklı renk tonlarına sahip astarlar çeşitli renklendiriciler ve metal oksitlerin karıştırılmasıyla oluşturulmuştur.[104]

Walters Sanat Galerisi koleksiyonu ve Louvre Müzesi envanterlerinde bulunan çini karolarını diğer örneklerden ayıran önemli özellikleri altın yaldızın ve kobalt mavisinin sınırlı kullanımıdır. Altın yaldız kullanımı özellikle Myrelaion ve Boukoleon sarayı kazılarında bulunan çinilerde ve Sevres Ulusal Seramik Müzesi envanterinde bulunan birkaç çinide karşımıza çıkmaktadır.[105] Preslav çinilerinde genellikle şeffaf sır kullanımı görülmektedir.[106]

Renksiz ve şeffaf sır uygulaması fırınlamadan önceki son aşamadır. İnce ve berrak sır kalıntıları kalın uygulanmış ve renkli sırlarla süslenmemiş alanlar üzerinde görülebilmektedir. Sır uygulamasında kalınlık ve yoğunluk değişkenlik göstermektedir. Şeffaf sır yaklaşık 100 mikronun altında 7-20 mikron arasında değişmektedir. Kehribar renkli sır 90-120 mikron, mavi-yeşil sır ise genellikle en kalın katman olarak uygulanır ve 200-300 mikron arasında değişkenlik göstermektedir.[107]

---

[103] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.56.
[104] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.73.
[105] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.73.
[106] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.* s.56.
[107] Julie A. Lauffenburger- Jane L. Williams, *a.g.m.* s.71.

Çinilerde kullanılan bu sır katmanın bazı örneklerde oldukça yıpranmış olmasından dolayı süslemeler ve çini yüzeyleri zarar görmüştür.

2.4.6. Fırınlama

Çiniler tamamen kurutulduktan sonra yaklaşık 750-800 °C de oldukça düşük sıcaklıklarda fırınlama işlemi yapılmaktadır (Foto.8). Düşük sıcaklıkta fırınlama sırların gövdeyle bağlantısını azaltmıştır. Walters Sanat Galerisi koleksiyonunda ve Dumbarton Oaks koleksiyonunda bulunan çiniler üzerinde sır-gövde etkileşimi değerlendirmesi yapıldığı bu etkileşimin az olduğu örnekler "kabul edilebilir üretim kusurları" olarak değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar da bulunan sır-gövde etkileşimi az çinileri defolu ürün olarak değerlendirmektedir.[108] Çiniler, sırların gövdeden akmasını önlemek için muhtemelen ayrıştırıcılarla fırınlarda ayrı ayrı olacak şekilde yerleştirilmiştir.[109]

Fotoğraf 8: Seramik ve Tuğla Fırını (Byzantine Smyrna Octateuch 13 th. / 8 Ahit'in İzmir nüshası)- Roma Vatikan Kütüphanesi (Vat. gr. 746, fol.61r)
(https://tr.pinterest.com/pin/492792384202299070/ (20.01.2024)

[108] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.74.
[109] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.56.

2.4.7. Çinilerin Yapılara Monte Edilmesi

Günümüzde yapılan araştırmalar ışığında çini karoların duvara tam olarak nasıl yapışmış olabileceğini Konstantin Lips Manastırı'nda bulunmuş çiniler, İstanbul'da bulunan bazı harç parçalı çiniler ve Bulgaristan'da bulunan harç üzerinde çiniler sayesinde görebilmekteyiz. Çinilerin arka yüzeylerinin daha pürüzlü olması sıva gibi kalıplaşan bir malzemeyle yapışmasını kolaylaştırmak içindir. Türkiye'de yapı üzerinde günümüze gelebilen tek örnek Konstantin Lips Manastırı Kilisesi'nde bulunup İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne taşınmış çini parçalarıdır. Bu çini parçalarının arka yüzeylerinde sıva izleri görülmektedir. Aynı zamanda Konstantin Lips Kilisesi çinilerinden bir tanesi sıvada yapışık olarak günümüze ulaşmıştır (Kat. No. 28). Louvre ve Sevres müzeleri envanterlerinde bulunan çinilerde ise herhangi bir sıva ve kireç gibi bağlayıcı maddelerin izlerine rastlanmamıştır. Bu buluntulardan hareketle bazı araştırmacılar özellikle Konstantinopolis'te bulunan duvar mozaiklerinde ichtyo-tutkal gibi eski bir antik yapıştırıcı maddenin kullanıldığını öne sürmüşlerdir.[110] Bu yapıştırıcı materyalin çinilerin duvara monte edilmesinde kullanılmış olması muhtemeldir. Çinilerin arka yüzeylerinde harç ve sıva izlerinin bulunmamasını bazı araştırmacılar çinilerin hiç kullanılmamış olabileceği veya üretimde kusurlu olabileceklerini savunmaktadır. Bu çinilerin bir kısmının özel siparişle belirli bir yapı için yapılmış olabileceği düşünülürse belki de bu yapı hiç tamamlanamamıştır.[111] Yapı için özel üretilip hiç kullanılmadığı düşünülen çinilerde genellikle atölyede veya atık çukurlarında bulunmuşlardır.

Çinilerin duvar ve zeminlere monte edilmesinde birkaç farklı teknik ve malzemenin kullanıldığı günümüze ulaşan sıva parçalı örneklerde açıkça görülmektedir. Çinilerin çoğunun arka yüzeyleri hafif çentikli ve pürüzlü olarak bırakılmıştır. Bu sayede zemine daha kolay yapışması sağlanmıştır. Ancak yine de tek bir sıva ile değil önce fresklerde uygulanan ince bir zemin üzerine ikinci bir sıva ile

[110] Julie A. Lauffenburger-Christine Vogt-Anne Bouquillon, *a.g.m.* s.75.
[111] Julie A. Lauffenburger- Jane L. Williams, *a.g.m.* s.69.

destek verildiği görülmektedir.[112] Sıva ile yüzeye monte etme tekniği dışında çinilerin yapıştırılmasında alçının da kullanıldığı görülmektedir. Ancak alçı tutuculuğu daha az bir malzeme olduğu için alçı kullanılarak yapıştırılan çinilerin depremleder düşüp zarar görüldüğü düşünülmektedir. Bu düşme veya restorasyonda sökülme sonucu olarak görülen Topkapı Sarayı Bazilikası kazısında bulunan Meryem ve Çocuk İsa çinisinin üzerinde iki tane deliğin bulunmasının alternatif kullanımının olduğunu kanıtlamaktadır (Kat. No.32). Anadolu dışında cepheleri süsleyen Bizans çinilerinin özellikle kiliselerde duvar dokusunda derin oyuklar açılıp kalın bir çimento benzeri tabakanın üzerine yapıştırıldığı görülmektedir (Kat. No.72). Bu teknikte duvar yüzeyinde derin girintiler oluşturarak çininin daha sağlam olarak kalabildiği düşünülmektedir.[113] Özellikle Preslav çinilerinin bir kısmının bu teknik kullanılarak duvar veya zemine monte edildiği günümüze ulaşan örneklerde görülmektedir (Fot.9).

Geç Bizans döneminde Kuzey Makedonya ve Yunanistan'da çinilerin farklı tekniklerde duvara monte edildiği görülmektedir. Bazen kiliselerin dış duvarlarında üçgen kiremit şekilde yapılmış sırlı veya sırsız çiniler, bazen de opus reticulatum teniğinde yapılmış çiniler kullanılmıştır (Foto.10). Opus reticulatum Arta ve Ohrid'te yaygın olarak kullanılan bir tekniktir.[114]

Fotoğraf 9: Yer/Duvar Çinileri, Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi

(Mesut Küçük-2021)

[112] Sharon E. J Gerstel "Ceramic Icons from Medieval Constantinople" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E. J. Gerstel -Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.53.
[113] Sharon E. J Gerstel, Ceramic Icons from…, *a.g.m*., s.
[114] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m*., s.51.

Fotoğraf 10: Yunanistan Selanik, Azize Katerina Kilisesi (1315–1320), Doğu Cephe, Sırlı Sgraffito Çiniler

(Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.52

3.ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİZANS MİMARİSİNDE ÇİNİ

Bizans dönemi çinilerinin bazı teknik özellikleri, bulundukları yapıların inşa tarihleri ve geçirdikleri onarımlar göz önünde bulundurularak Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav'da 9-12. yüzyıllar arasında üretilmişlerdir. Bu tarihten daha öncesine ait bir buluntuya rastlanmamıştır.[115]Ancak Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan'da daha çok kiliselerin dış cephelerinde kullanılan 13.-14. yüzyıllara tarihlenen çiniler bulunmaktadır. Bu çinilerde opus reticulatum, kabartma tekniği gibi Orta Bizans'ta olmayan yeni teknikler görülmektedir.[116] Bizans çini sanatının İslam sanatı örneklerinden etkilenerek türemiş olabileceği araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Ancak Bizans çinileri kendi üslup ve teknikleri sebebiyle İslami örneklerden ayrılmaktadır. Örneğin çinilerde kutsal figürlerin tasvir edilmesi ve klasik temellere dayanan özellikle Roma ve Helenistik dönem motif repertuvarının bitkisel

[115] Enis Karakaya, a.g.m. s.54.
[116] [116] Svetlana V. Maltseva-Maria L. Zavorina, *a.g.m*. s.53.

ve geometrik bezemeli çinilerde kullanılmış olması bu farklılığı açıkça göstermektedir.[117]

Bizans ve İslam dünyasının sanatsal etkileşimini ele alan çini üretimiyle alakalı olabileceği düşünülen iki örnek vardır. Bu örneklerden ilki İmparator Theofilos (829-843), 830 yılında Synekellos John'u (Georgios) Bağdat'a büyükelçi olarak gönderir.[118] Bu ziyaret sonucunda da İmparator Theofilos, Arap saraylarını örnek alarak Konstantinopolis'te Bryas Sarayı'nı inşa ettirir. Abbasi Devleti'nin iki önemli şehri olan Samarra ve Bağdat'a yapılan ziyaretinden sonra Bryas Sarayı'nın inşasında Bizans için yeni bir dekorasyon malzemesi olan çininin kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Her ne kadar sırlı duvar çinileri Bağdat'tan etkilenerek yapılmamış olsa da Samarra ve Kayrevan'da 9. yüzyıla ait çiniler bulunmaktadır.[119] Bir Bulgar arkeolog olan Stancho Vaklinov, Preslav'ta çini üretimini yapan seramik ustaları ve ressamlarının Suriye, İran gibi Ortadoğu ülkelerinden geldiğini ve ustaların Ermeni olabileceğini iddia etmektedir.[120] Preslav'da çini üretiminin doğu kökenli olmasının sebebinin iki cevabı vardır. Birincisi çini ve seramik doğu kökenli olup Preslav'ın Avrupa'da Orta Çağ'da ilk üretim merkezlerinden birisi olmasıdır. İkinici ise Konstantinopolis ve Preslav'ın yakınlıklarından dolayı özellikle manastır çevrelerinin üretime katkı sağladığı düşünülmektedir.[121] Bu dönemde Preslav'ın yeni başkent olması ve Çar Simeon'un yirmi yıl kadar Konstantinopolis'te yaşamış olması yeni bir şehrin inşa ve dekorasyonunda Bizans etkilerini göstermektedir.[122]

Bizans İmparatorluğu'nda Makedon Hanedanı dönemine (867-1056) ait bazı Bizans yapılarının dekorasyon özelliklerinden birisi de boş yüzeyleri dönem stiline göre süslemektir. Bunlar genellikle duvar resimleri, mozaikler, ikonalar ve daha

---

[117] William Tranzo, "The Vagaries of a Motif and Other Observations on Ornament." A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium, Ed. Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.152.
[118] William Tranzo, *a.g.m.,* s.150.
[119] Marlia Mundell Mango, *a.g.m*., s.22.
[120] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници на културата*, София: Български художник 1988, s.18.
[121] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, a.g.e., s.18.*
[122] Anthony Cutler, "Tiles and Tribulations: A Community of Clas Across Byzantium and Its Adversaries" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E.J. Gerstel -Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.167.

mütevazi olan sırlı çini karolardı.[123] Makedonyalı imparatorlar dönemi sanatta ve mimaride "altın çağ" olarak adlandırılmaktadır. I. Basileios (811-886) tıpkı I. Justinianus (482-565) gibi inşaatçılar ve mimarlarla imparatorlukta yeni yapıların inşaası veya mevcut yapıların restorasonunda da önemli bir yenilik yapan imparatordur. Bu dönemde edebiyatta da eski eserlerin çevirisi sanatı etkilemiştir. Bu sayede Bizans, Helenistik motiflere ve sadeleştirilmiş düzenlemelere geri dönmüştür. Aynı zamanda İslamiyet'in yayılmasıyla Bizans Müslüman ülkelerle etkilemiş haline girmiştir. Bu etkileşim sayesinde Bizans sanatında parlak renkler ve ince detaylarla süslenmiş motifler, çini gibi yeni sanat ve süsleme unsurları karşımıza çıkmaktadır.[124] Makedon Rönesansı olarak adlandırılan bu dönemde Bizans sanatı açısından önemli minyatürlü el yazmaları, kiliselerde yeni ikonografik düzende yapılmış mozaik ve duvar resimleri, ipek kumaşlar ve fildişlerinin önemi açıkça görülmektedir.[125] İkonoklazma sonrasına denk gelen Makedon Rönesansı olarak adlandırılan I. Basileios döneminde mimaride yenileşmeyle birlikte çini ve keramoplastik süslemeler Bizans sanatına girmiştir.

Bizans çinilerin üretimini etkileyen önemli etmenlerden birisi de "**agion keramidion**" (kutsal kiremit) düşüncesine dayanmaktadır. Kutsal karo, kiremit veya çini olarak bilinen bu kavram 10. yüzyıl Bizans sanatı için önemlidir.[126] Bu kavram "**agion mandylion**" (kutsal mendil) ile ilişkilidir. Dicle ve Fırat nehirleri arasında bulunan Edessa'nın kralı olan Abgar, cüzzam hastasıdır ve İsa'nın mucizelerini duyar. İsa'yı kendisini iyileştirmesi için ülkesine davet etmeye karar verir. Bunun için Ananias'ı elçi olarak görevlendirerek İsa'yı davet etmeye yollar ve daveti kabul etmemesi durumunda onun bir resmini yapmasını ister. Ananias, İsa'nın daveti kabul etmemesiyle resmini yapmaya çalışır ancak başarılı olamaz. Daha sonra yüzünü yıkayan İsa yüzünü ketenden bir bezle silmesiyle sureti mucizevi olarak mendilde belirir. İsa, bu mendili Kral Abgar'a bir mektup ile gönderir ve ona bir havari

[123] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.51.
[124] Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 2022, s.124.
[125] Charles Diehl, *a.g.e.,* s.125.
[126] Anthony Cutler, "Tiles and Tribulations: A Community of Clas Across Byzantium and Its Adversaries" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E.J. Gerstel -Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.166.

göndereceğini belirtir. Mendili yüzene süren Abgar cüzzamdan kurtulur. İsa'nın ölümünden sonra Havari Thaddeus, Edessa'ya giderek Abgar'a Hristiyanlığa katılması için telkinlerde bulunur (Foto.11). Hristiyanlığı kabul eden Abgar kutsal mendili kentin girişindeki bir nişe koyar (Foto.12).[127] Ancak putperestlik Edessa ve çevresinde tekrar hâkim olur. Edessa piskoposu mendili korumak için nişin üzerine bir duvar örmüştür.554 yılında Edessa, Sasaniler tarafından kuşatıldığında kutsal mendil ortaya çıkmış ve tasvirin bulunduğu nişteki kiremidin üzerine yansıdığı görülmüştür.[128] 944 yılında kutsal mendil Edessa'dan Konstantinopolis'e getirilmiş ve bu 15 Ağustos'ta Ayasofya Kilisesi'nde ayinle kutsanmıştır. Ayin sonrasında mandylion bir saray yapısı olan Pharos Kilisesi'nde muhafaza edilmiştir. Mandylion ve keramidion**,** "**Akheiropoietos**" (ahiropoiita) olarak kabul edilmiştir.[129] Akheriopoietos Yunanca'da "elle yapılmayan" anlamına gelmektedir. Erken dönemlerde İsa ve Meryem ikonalarının mucizevi bir şekilde oluştuğu düşüncesiyle akheriopoietos olarak kabul edilmişlerdir.[130] Daha sonra keramidion 968 yılında II. Nikeforos Fokas tarafından Hieropolis'ten Konstantinopolis'e getirilmiştir. 1204 yılında Latinler tarafından Konstantinopolis'in yağmalanmasıyla keramidion ve mandylion kaçırılmıştır. Daha sonra Roma ve Cenova'da kutsal kiremit olduğu iddia edilmiş olan objeler ortaya çıkmıştır.[131]

---

[127] Tamer Yörükoğlu, Batılılaşma *Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2006, s.23.

[128] Jung Hye Lee, *Bizans Siyasi ve Sosyal Tarihinde Tasvir Kırıcılık (İkonoklazma) Hareketinin Başlangıç Dönemi* (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Ortaçağ Anabillim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s.12.

[129] Jung Hye Lee, *a.g.e.,* s.12.

[130] Metin Sözen-Uğur Tanyeli *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2014, s.18.

[131] Jung Hye Lee, *a.g.e*., s.12.

Fotoğraf 11: Edessalıların Kutsal Mandylion'u 944 Yılında Theofanes'e Teslimi- Madrid Skylitzes Kroniği,12. yüzyıl (Biblioteca Nacional de España-*Graecus Vitr. 26-2)*

*(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0oannis_Kurkuas#/media/Dosya:Surrender_of_the_Mandylion_to_the_Byzantines.jpg (*30.01.2024))

Bizans sanatında çini üretiminin başlangıcı olduğu düşünülen mandylion ve keramidionun kaynağı olan Abgar efsanesi birçok dile çevrilmiştir. Bizans döneminde bu efsaneyi Caesarealı Eusebius Yunanca'ya çevirmiştir. Bizans kültürü içinde çabuk yayılan bu efsanenin çevirisinden alıntı yapılarak koruyucu işlevi olduğu düşünülen muska ve tılsımlar yapılmıştır.[132] 9. yüzyılda Çar Simeon döneminde Bulgaristan'da büyük bir Hristiyan kültürü ve Slav edebiyatı üretim alanı oluşmuştur. Bu dönemde Abgar efsanesi de Yunanca'dan Bulgarca'ya çevrilen eserler arasındadır. Hatta Bizans kronikçisi olan ve Abgar efsanesinden bahseden Georgios Hamartolos'un eserinin de bu dönemde Bulgarca'ya çevrildiği düşünülmektedir.[133] Mucizevi bir şekilde oluştuğuna inanılan bu ikonlar Hristiyan inancında akheiropoietos olarak kabul edilmiştir ve büyük bir öneme sahiptir. Bu ikonların doğal afetlerden, veba gibi salgın hastalıklardan ve düşman saldırılarından koruduğuna inanılmaktadır. Keramidion ve

[132] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.46.
[133] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.47.

mandylion hem Bizans sanatı hem Bulgar sanatı hem de Avrupa sanatında farklı varyasyonlarıyla inanç bakımından önemlidir.[134]

Çiniler Preslav'ta saray ve kilise dekorasyonunda kullanımı dışında halk tarafından ev sunaklarında veya bir zincire asılan kolyeler olarak kullanılmaktaydı. Bu çinilerde genellikle İsa, Meryem ve azizler yer almaktaydı. Boyun veya göğüs madalyonu olarak kullanılan çinilerde bazen şifacı veya savaşçı azizlerde bulunmaktaydı. Boyun madalyonu olarak kullanılan çinilerin şifa veya kötülüklerden korunması amacıyla tılsım veya muska görevi görmüştür.[135] Bu dini düşüncenin sanata yansıması Abgar efsanesine dayanmaktadır.

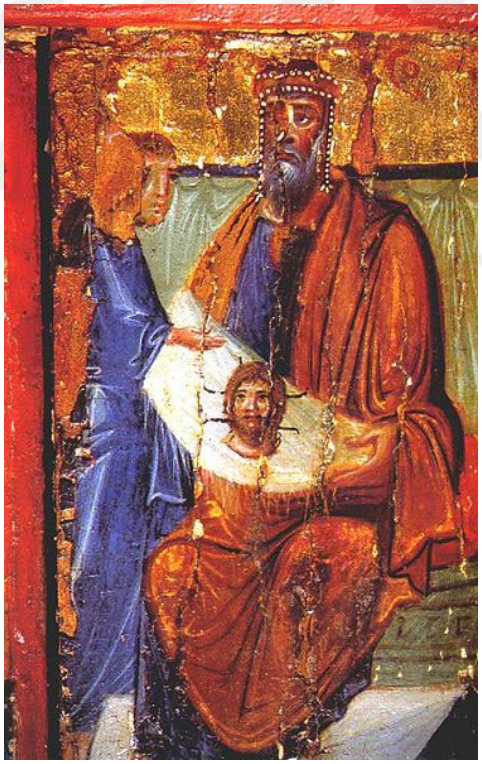

Fotoğraf 12: Thaddeus'tan Mandylion'u alan Abgar- 10. yüzyıl İkona-Mısır Azize Katherina Manastırı,

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Avgar_poluchaet_Nerukotvorny_obraz.jpg (30.01.2024)

[134] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.48.
[135] Тотю Тотев, *Преславската култура …, a.g.e.*, s.53.

Bizans çinilerinin en erken tarihleme Konstantinopolis ve Nikea'daki buluntularda karşımıza çıkmaktadır. Theodor Schmit tarafından 1927'de yayınlanan İznik Koimesis Kilisesi fotoğraflarından birisinde apsis kornişinin alt kısmının çinilerle süslendiği görülmektedir.[136] Koimesis Kilisesi'nin mozaik ve çini dekorasyonunun ikonoklazma sonrası dönemde 843-48 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir (Foto.13).[137] Çinilerin mozaikle beraber dekorasyon unsuru olarak kullanıldığının bir diğer kanıtıda Cordoba'da (Endülüs-Kurtuba) bulunan Ulu Cami kubbesidir. Ulu Cami maksure kubbesinin çini ve mozaik dekorasyonunun 970-71 tarihlerinde Halife II. el-Hakam'ın emriyle Bizanslı ustalar tarafından yapıldığı kaynaklarda görülmektedir.[138] Ulu Cami kubbesi kornişinde kullanılan rozet şeklinde bu çiniler Bizans atölyelerindeki örneklere benzememektedir (Foto.14). Bu sebeple çiniler Cordoba'da yapılmış olması muhtemeldir.[139]

Fotoğraf 13: İznik (Nikea) Koimesis Kilisesi Apsisi (William Tranzo, a.g.m., s.153)

[136] William Tranzo, *a.g.m.,* s.153.
[137] Marlia Mundell Mango, *a.g.m*., s.26.
[138] William Tranzo, *a.g.m.,* s.154.
[139] Marlia Mundell Mango, *a.g.m*., s.27.

10. yüzyılın başlarında VI. Leo ve VII. Konstantin döneminde önemli bir bürokrat olan Konstantin Lips tarafından inşa edilen Lips Manastırı Kilisesinin (Fenari İsa/Molla Fenari Camii) inşası çinilerin tarihlendirmesi açısından önemlidir.[140] 907 tarihinde inşa edilen Konstantin Lips Manastırı çinilerinde kufi yazı taklitleri dikkat çekmektedir. Lips çinileri diğer çini örneklerine göre daha ince hamurlu yapılmış ve motif repartuarı dardır. Bu sebeple bu çinilerin erken dönemde yapıldığı düşünülmektedir.[141] 1192-1202 tarihlendirinde Latince ve Yunanca olarak yazılan Botaniates envanteri de çinilerin 10-11. yüzyıllarda kilise mozaik dekorasyonunun etrafındaki kornişlerde kullanıldığını göstermektedir.[142] I. Basil (867-886) saltanatı döneminde yapılmış olan Büyük Sarayın duvar dekorasyonunun muhtemelen sırlı seramik karolarla yapıldığı kaynaklarda belirtilmektedir.[143] 11. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan rahip Theophillus'un anlatımlarında da Bizans'ta çini plakaların kullanımına ilişkin bilgilere rastlanmaktadır.[144]

Fotoğraf 14: Kurtuba (Cordoba) Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesi, İspanya (https://www.artsy.net/artwork/cordoba-spain-dome-in-front-of-the-mihrab-the-great-mosque-of-cordoba (30.01.2024))

[140] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.52.
[141] Marlia Mundell Mango, *a.g.m*., s.26.
[142] William Tranzo, *a.g.m.,* s.153.
[143] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.52.
[144] David Talbot Rice, *Byzantine Glazed…,* s.9.

Bulgaristan'nın Bizans hakimiyeti döneminde (1018-1185) Bizans sanatı ve kültürü yaygınlaşmıştır. Bu dönemde büyük Bulgar şehirleri ve Konstantinopolis arasında yakın ilişkiler kurulmuştur. Bizans eserleri bu sayede Bulgar zanaatkarlar tarafından benimsenerek çoğaltılmıştır. Bu şehirlerden en önemlisi I. Bulgar Çarlığı'nın ikinci başkenti olan Preslav'dır. Bulgaristan ve Bizans ilişkileri özellikle Çar Simeon döneminde başlasa da çoğu zaman aralarındaki savaşlar nedeniyle kötü bir diplomasi ile sonuçlanmıştır.[145] Bizans kroniklerinde Bizans İmparatoru II. Ioannis Çimiskes'in (969-976) Preslav'dan Konstantinopolis'e bir zafer anıtı olarak götürdüğü Meryem Ana ve İsa çinisinden bahsedilmektedir.[146] "Pod Valkashine" ve "Saray Manastırı'nda" bulunmuş iki küçük çini ikonanın iki Bizans kronikçisinin aktardığı bilgilerden hareketle Meryem ve Çocuk kompozisyonunun ikonografik açıdan halk tarafından saygı duyulduğu ve yaygın tasvir edilen bir konu olduğu görülmektedir. Bu kompozisyonun Çar I. Simeon döneminde Konstantinopolis'le olan yakın ilişkisi sayesinde Preslav'a geldiği düşünülmektedir.[147] Bulgaristan ve Anadolu dışında Yunanistan ve Kuzey Makedonya çevresinde de kiliselerde dış cepheleri süsleyen sırlı veya sırsız çini karolar, kabartmalı çiniler bulunmaktadır. Bu yeni teknik ve kullanım alanının 13. yüzyıl gibi geç bir dönemde görülmesi hem teknik hem de coğrafi açıdan İtalya'nın etkisiyle oluşmuştur.[148] Dış cephede çini kullanımı şekli daha geç dönemlerde keramoplastik süslemelerle birlikte karşımıza çıkmaktadır

3.1.Bizans Sanatında Çini Kullanılan Yapılar

1893 tarihinde Haydarpaşa'da yapılan araştırmalarda Bizans çinilerine ait ilk keşifle birlikte günümüze kadar yapılan kazılarda Konstantinopolis, Anadolu ve Balkanlarda çok sayıda çini keşfedilmiştir.[149] Orta Bizans döneminde özellikle Makedonya Hanedanlığı devrinde süsleme ve dekorasyon işlevlerinden birisi dönemin stiline göre boş yüzeyleri bezemektir. Bunlar bazen duvar resimleri bazen ise mozaikler olmuştur. Daha mütevazi özelliklere sahip

[145] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.103.
[146] Тотю Тотев, *Преславската култура…, a.g.e.*, s.51.
[147] Тотю Тотев, *Преславската култура…, a.g.e.*, s.45.
[148] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.38.
[149] Sharon E.J Gerstel, "Facing Architecture…, *a.g.m.* s.53.

sırlı duvar karoları da yine bu dönemin süsleme üslupları arasındaydı. Bu çini karoları yapının türüne göre dini ve dindışı (seküler, profan) sivil yapılar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.[150] Bizans dönemindeki bu sırlı karolar çini veya çini kaplama plakası olarak kullanılmıştır. Bu çiniler karo dışında kullanılacak alanın şekline göre farklı formlarda da bulunmuştur. Özellikle kemer içleri, sütun gövdeleri için özel olarak üretilmiş iç bükey ve dış bükey çinilere de araştırmalarda rastlanmıştır.[151] Bu çiniler saraylarda, hamamlarda, kiliselerde hem iç hem de dış cephe dekorasyonunda kullanılmıştır. Bazen de mobilya gibi eşyaların dekorasyonunda kullanılmıştır. Çiniler duvarlarda yer hizasından 1.5-2 metre kadar yüksekte döşenmişlerdir. Bu çini levhaların çoğu kare, dikdörtgen veya dairesel formdadır. Çerçeve ve kemer içleri için yapılan iç bükey ve dış bükey formda olanları da mevcuttur. Sivil (profan) yapılarda genelde hayvan figürleri, geometrik ve bitkisel bezemelerle dekore edilmiş çinilerle karşılaşmaktayız. Dini yapılarda ise haç motifi ile bezenmiş veya haç motifi formunda yapılmış örnekler, aziz ve azizeler, Meryem ve İsa tasvirleriyle süslenmiş çini karolarla karşılaşılmaktadır. [152] Tüm bu çinilerin ortalama kalınlığı 7 mm ve 1 cm arasında değişmektedir. [153] Özellikle Konstantinopolis ve Preslav'da Bizans dönemi çinilerinin hangi yapılarda bulunduğu bellidir. Ancak günümüzde bu çinilerden hiçbirisi yapılar üzerinde bulunmamaktadır.

3.1.1. Sivil Yapılarda Çini Kullanımı

Bizans döneminde çinilerin kiliseler dışında sivil yapılarda da kullanıldığına dair kanıtı in situ olarak göremesek de kazılarda ve araştırmalara ortaya çıkan izlerden hareketle dindışı yapılarda da sevilerek kullanıldığını ve bir mimari kaplama unsur olarak yer aldığını görmekteyiz. Genellikle saraylarda, özel odalarda ve konutlarda, hamamlarda çininin hem iç dekorasyonda hem de az örneği olsa da dış dekorasyonda da kullanıldığı müze envanterlerinde rastlanılmıştır.

---

[150] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.51.
[151] David Talbot Rice, *Byzantine Pottery…, s.*487.
[152] Enis Karakaya*, a.g.m.,* s.56.
[153] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.51.

Sivil yapılarda, dini yapılarda olduğu gibi insan figürlü çinilere rastlanmaz. Sivil yapılarda kullanılan çiniler genelde bitkisel bezemeler, stilize hayvan figürleri, geometrik örnekler ile bezenmişlerdir. Bu çiniler bir friz gibi düşünülmüş, düz bir duvarı kaplamak için birbirini takip eden örnekler olarak tasarlanmış veya kapı, pencere gibi unsurlara çerçeve olacak şekilde tasarlanmış olarak imal edilmişlerdir. Bazen de özellikle kilise ve saraylarda taşıyıcı bir unsur olmayan zarif sütuncelerin etrafı çini ile kaplanmıştır. [154]

Bizans döneminde çininin sivil yapılarda kullanılmış olduğu bilinse de dini yapılara ait daha çok örnek vardır. Sivil yapılara ait çini örneği oldukça azdır. Sivil yapılara ait çini örneklerinin büyük çoğunluğu günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Sivil yapılara ait çiniler Anadolu'da Konstantinopolis'te karşımıza çıkmaktadır. Zeuxippus Hamamı, Büyük Saray, Boukoleon Sarayı ve Myrelaion Sarayı'nda yapılan kazı ve araştırmalarda sivil yapılarda kullanılan çini örnekleri bulunmuştur.[155] Boukoleon Sarayı'nda bulunan çiniler Konstantinopolis ve çevresinde yapılan araştırmalarda bulunan çinilerden farklıdır. Boukoleon çinileri üretim tekniği ve süslemeleri açısından incelendiğinde en erken üretim olduğu düşünülen Konstantin Lips çinilerinden daha öncesine ait olduğu düşünülmektedir.[156] Bu çiniler daha klasik dönem etkili motiflere sahiptir. 9-10. yüzyıla tarihlenen Boukoleon Sarayı çinilerinde mermer taklidi desenlere sahip düz veya iç bükey, dış bükey olarak yapılmış çiniler sütunçelerde kullanılmıştır. Araştırmacıların ikonaklazma sonrası doğu etkili bir desen olduğu düşündüğü mermer deseni kullanımıyla ve üç boyutlu görünüm algısıyla sütunçelerde derinlik algısı yaratılmıştır (Kat.No.07,08,09). Buokoleon Sarayı'nda mermer deseniyle birlikte dil ve dart motifi, akıtma tekniğiyle yapılmış karışık desen veya şeritler, budak bordürlü, iç bükey ve dış bükey formlu olarak veya düz kare formda çini örnekleri de görülmektedir (Kat.No.01,02,04,05,06.). Çinilerde renk kullanımı koyu kahverengi, yeşil, beyaz, ebru benzeri mavi-yeşil daha doğal renklerdir. Aynı zamanda saray çinilerinde altın

[154] Enis Karakaya*, a.g.m.,* s.56.
[155] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.14.
[156]Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.22.

yaldız kullanımı dikkat çekmektedir (Kat.No.03,10,11).[157] Boukoleon Sarayı'nda bulunan kabartma yazılı çiniler Anadolu ve Konstantinopolis'te nadir görülen bir örnektir (Kat.No.12,13). Samspson Hastanesi'nde bulunan çiniler 10. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu çiniler Konstantin Lips ve Myrelaion'a ait örneklerle benzer motifler içermektedir. Zencirek motifi, sarmal çiçek desenleri, konsantrik yuvarlaklar ve baklava deseni Sampson Hastanesi çinilerinde kullanılan süslemelerdir.[158] Zeuxippus Hamamları, I. Justinianus tarafından yeniden inşa edilerek 713 yılına kadar kullanılmıştır. Yapı bu tarihten sonra hapishanane, ipek fabrikası gibi çeşitli işlevlerde kullanılmıştır. Zeuxippus Hamamları'nda yapılan kazılarda 10-11. Yüzyıla tarihlenen dil ve dart motifli, eş merkezli daire, baklava dilimi desenleri çinilerde kullanılmıştır.[159]

Myrelaion Sarayı'nda 1930 yılında David Talbot Rice'ın başlattığı kazılarda saraya ve kiliseye ait çiniler bulunmuştur.[160] Myrelaion Sarayı'nın 920 yılında inşa edilmiş olması Bizans çinilerinin tarihlendirilmesinde önemli bir bilgidir. Çinilerde tıpkı Boukoloeon Sarayı'nda görüldüğü gibi altın yaldız kullanılmıştır. Bu kullanım imparatorluk himayesinin bir kanıtıdır. Myrelaion çinilerinin kilisede mi yoksa sarayda mı kullanıldığını ayıracak kesin bir veri olmasa da kazılarda bulunmuş sarmaşık yaprakları ve üzüm salkımı motifli çinilerin benzerinin Konstantin Lips Kilisesi'nde olmasından hareketle bu çinilerinde kilisede kullanıldığı düşünülmektedir (Kat.No.14,15). Myrelaion'da bulunan ve Konstantinopolis'teki kiliselerde görülen deniz kabuğu ve palmet motifleri (Kat.No.17), altın yaldız arka fonda dil ve ok motifi (Kat. No.19,20), yuvarlak konsantrik sarmal madalyonlar (Kat.No.16), diagonal kıvrımlar (Kat.No.21), ve taş kabartmalarda görülen dışa dönük yaprak ve çiçeklerden oluşan uzun friz motifli (Kat.No.18) çiniler 10.yüzyıla tarihlendirilmektedir.[161] Myrelaion Sarayı ve Kilisesi'ne ait çinilerin tamamı günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmaktadır.

---

[157] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.25.
[158] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.26.
[159] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.28.
[160] Gülbahar Baran Çelik, *a.g.e.,* s.114.
[161] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.26.

1983 yılında Cyril Mango tarafından araştırması yapılmış olan Büyük Saray'ın Justinianus Evi olarak bilinen bölümünde Bizans çinilerine rastlanmıştır.[162] Büyük Saray'da farklı yıllarda ve noktalarda yapılan kazılarda 10-11. yüzyıllara tarihlenen çiniler keşfedilmiştir. Bu çinilerde diğer imparatorluk yapılarında olduğu gibi altın yaldız rengi hakimdir. Büyük Saray çinilerinde yıldız motifleri (Kat.No.37,39), yuvarlak ve geometrik desenler (Kat.No.38,39,41,42), zikzak ve spiral çizgiler (Kat.No. 40,43) süsleme unsurları olarak kullanılmıştır.[163]

Konstantinopolis dışında Anadolu'da sivil yapılarda Bizans çinilerine rastlanmamıştır. Preslav çinilerinden bir madalyonun sivil yapıda bulunmuş olması bu bölgede üretilen çinilerin bazılarının sivil yapılarda kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Bu figürlü yuvarlak çininin evin sunak bölümünde kullanılmış olması muhtemeldir.[164] Preslav'da evlerde kullanıldığı düşünülen boyun ve göğüs madalyon çinileri de bulunmaktadır. Bu çinilerin üzerlerinde genellikle şifacı aziz veya savaşçı azizler tasvir edilerek bir tılsım ve muska amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. [165]

3.1.2. Dini Yapılarda Çini Kullanımı

İkonoklazma sonrası Ortodoksluğun yeniden canlanmasıyla, yeni binaların inşası ve eski binaların restorasyonu sırasında mimari çiniler kullanılmıştır. Pişmiş toprak unsurların yapısından dolayı parlak yüzeyle güçlü renkler elde etmenin daha kolay olması opus sectile ve mozaiklerin yerini çinilere bırakmıştır.[166]

Orta Bizans döneminde sivil yapılarda olduğu gibi dini yapılarda da çini dekorasyon ögesi olarak sevilerek kullanılmıştır. Kiliselerde, manastırlarda, saray veya konutların şapellerinde, martyriumlarda hem iç dekorasyonda hem de dış

---

[162] R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 315.
[163] Gülbahar Baran Çelik, *a.g.e.,* s.43-52.
[164] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници…, s.*46.
[165] Тотю Тотев, *Преславската култура …, a.g.e.*, s.53.
[166]Jeffrey C., Anderson, "Introduction to the Ornamental Tiles" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E.J., Gerstel- Julie A., Lauffenburger, Philadelphia 2001, s.93.

dekorasyonda çininin kullanıldığını günümüzde yapılan araştırmalar ışığında bilinmektedir. Çiniler dini yapılarda sivil yapılarda olduğundan farklı form ve şekillerde yapılarak kullanılmışlardır. Sivil yapılarda kullanılan çiniler ile dini yapılarda kullanılan çiniler arasındaki en önemli fark insan figürünün dinsel yapılardaki çinilerde kullanılmış olmasıdır. Çiniler, çoğu zaman taşıyıcı bir unsur olmayan sütunlarda, ikona paneli olarak özellikle ikonostasis duvarını süslemek için veya ikonalar için özel olarak yapılmış sütunlu nişlerin içini süslemek için kullanılmıştır (Foto.15). Orta Bizans döneminde üretilmeye başlayan çinilerin aslında en önemli amacı mermer, fresko, opus sectile döşeme unsurlarını taklit etmek ve kutsal kiremit unsurunun Bizans sanatına girmiş olmasıdır. Çiniler nadirde olsa mobilya eşyası, lahit gibi eşyaların üzerinde de kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.[167]

Fotoğraf 15: Çini İkonostasis, Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi, 10. yüzyıl

(Michele Bacci, 2018, s.2075)

Çinilerin bazıları kilisede nef ve apsis arasında bulunan ikonastasis levhasına da yerleştirilmiştir. Çok sayıda çini plakalar kilisenin yan duvarlarını ve apsisi kaplamak için üretilmiş önemli eserlerdir[168]. 907'de Konstantin Lips Manastırı'nın inşa edilmesi ve 920 yılında Myrelaion Manastırı'nın inşası burada bulunan çinilerin tarihlendirilmesi açısından önemlidir.[169] Konstantin Lips Manastırı çinileri diğer Konstantinopolis örneklerinden daha parlak renklere ve motiflere sahiptir. Aynı

[167] R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 321.
[168] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.16.
[169] R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 313.

zamanda bu çiniler diğer örneklerden daha ince hamurludur. Çinilerde kufi yazı taklidi (Kat.No.30) kullanılması Konstantinopolis buluntuları açısından benzersizdir. Konstantin Lips Manastırı Kilisesi çinileri arasında basamaklı haç motifi dikkat çekmektedir (Kat.No.31). Bu yapıda bulunan çinilerde geometrik ve bitkisel motiflerin bir arada kullanıldığı görülmektedir.[170] Daireler içinde dört yapraklı çiçekler ve kıvrım dalları (Kat.No.22,23), dil ve dart motifleri, baklava deseni (Kat.No.24), deniz kabuğu motifleri (Kat.No.24,26), eş merkezli yuvarlaklar (Kat.No.27,28,29) Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii) çinilerinde kullanılan süslemelerdir.

1930'larda Topkapı Sarayı avlusunda yapılan kazılarda 5.yüzyıla ait Topkapı Sarayı Bazilikasında kutsal alanda ve kuzey-güney neflerin doğu ucunda farklı tipte çiniler keşfedilmiştir.[171]Topkapı Sarayı Bazilikasında mücevherli şeritler (Kat.No.33,34,35), yapraklı kalp motifleri, baklava desenleri, tek başına kullanılan haçlar (Kat.No.44) çinilerde karşımıza çıkmaktadır.[172] Topkapı Sarayı Bazilikasında bulunan Bakire Meryem ve Çocuk İsa tasvirli çini parçasında Meryem'in lacivert pelerini ve çiniden kullanılan renkler dikkat çekmektedir (Kat.No.32).

Studios Manastırı (Hagios Ioannes Prodromos Kilisesi, İmrahor İlyas Bey Camii) hakkında Orta ve Geç Bizans dönemlerine ait yeterince yazılı veri yoktur. Ancak inşa tekniği ve eklemelerle bu dönemlerdeki unsurlar yüzyıl olarak tarihlendirilmiştir.[173]E. Ettinghausen, Studios Manastırı kazılarında bulunan çinilerin I. İsaakios Komnenos (1057-1059) dönemindeki yazılı kaynaklardan hareketle bu dönemde yapılan restorasyon sırasında eklendiğini ileri sürmüştür.[174] Bu çiniler az sayıda olarak bulunmuş ve duvarları tamamen kaplamak yerine ambon, templon gibi mimari unsurları vurgulamak amacıyla kullanılmış olabileceği muhtemeldir. Üç bant halinde bulunan çininin iki bandı dış bükey bir bandı düz olarak yapılmıştır.[175] Dil ve

[170] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.26.
[171] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.15.
[172] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.28.
[173] Esra Kudde, Nicholas Melvani, Tarkan Okçuoğlu, *İstanbul'da Stoudios Manastırı Tarihi, Mimarisi ve Sanatı*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021, s.73.
[174] Elizabeth S. Ettinghausen, *a.g.m.,* s.87.
[175] Esra Kudde, Nicholas Melvani, Tarkan Okçuoğlu, *a.g.e.,* s.73.

ok motifi, eş merkezli daire ve dikdörtgenler, çift akantus yapraklı motif Studios Manastırı'nda bulunan çinilerde kullanılan süslemelerdir (Kat.No.36).

Bizans çinileri Konstantinopolis'te çoğunlukla manastırlar, kiliseler ve çevrelerinde yapılan kazılarda bulunmuştur. Botaneiates Sarayı Kilisesi ve Kristos Pantepoptes Kilisesi (Atik Mustafa Paşa Camii) kazı ve yüzey araştırmalarında az sayıda çini bulunmuştur. Manganalı Aziz George Manastırı kazılarında bulunan çinilerin bir kısmı henüz yayınlanmamıştır. Theotokos Kyriotissa Kilisesi (Kalenderhane Camii) ve Azize Euphemia Kilises'ne ait az sayıda çini bulunmuştur. Hagios Polieuktos Kilisesi'nde daha geç döneme ait (11-12. yüzyıl) az sayıda çini keşfedilmiştir.[176] 1893 yılında Haydarpaşa'da (Kalkedon) mimari motiflerle bezenmiş iki parça halinde en erken keşiflerden birisi olan çini bulunmuştur. Beykoz yakınlarında Yuşa Tepesi'nde 1924 yılında Aziz Panteleimon Kilisesi kazılarında figürlü bir çini keşfedilmiştir (Kat.No.121).[177] Bu çini günümüzde Atina Benaki Müzesi'nde bulunmaktadır. 2022 yılında İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Bathonea kazılarında martyrion yapısına ait ön yüzü bitkisel motifli, arka yüzeyi dipinto yazılı iki kırık parça halinde çerçeve olarak kullanıldığı düşünülen çini keşfedilmiştir.[178]

Konstantinopolis dışında Bithynia çini üretimi ve buluntular açısından önemli bir merkezdir. Günümüzde sadece temelleri olan İznik (Nikea) Koimesis Kilisesi apsis kornişinde Bizans çinilerinin bulunduğu fotoğraflardan görülmektedir. Üsküdü'de bulunan Prusias ad Hypium çevresinde yapılan hastane inşaatında bir figürlü çini ortaya çıkarılmıştır.[179] Bursa ve Nikertai'de (Apamea) 1950'den beri tek bir yapıda bulunan Louvre Müzesi ve Walters Sanat Müzesi'nde bulunan büyük bir çini grubunun kökeninin de Bithynia olduğu düşünülmektedir. Nikertai, Suriye'de Apamea'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Ancak Nikertai'nin Suriye'de mi yoksa Bithynia'da mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Nikertai'nin Bithynia'da başka bir yerin adı

[176] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.13-14.
[177] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.18.
[178] Ülkü Kara, "İstanbul Yakınlarından Dipinto Yazılı Bir Çini Kaplama Pano Parçası Üzerine" *Arkeoloji ve Sanat, Sayı* 171, İstanbul 2022, s.164.
[179] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.18.

olarak kullanılmış olması muhtemeldir.[180] Walters Sanat Müzesi envanterine kayıtlı yaklaşık sekiz yüz Bizans çinisi vardır. Bu çiniler kare, dikdörtgen veya sütunçe için yapılmış İsa, Meryem, havariler ve azizler, hayvan tasvirleri, bitkisel ve geometrik motifler içermektedir (Kat.No.78-111). Bazı çiniler parça halinde keşfedilmiş ve form vermemektedir. Louvre Müzesi envanterinde bulunan Bizans çinileri ise daha tek tip ve yirmi tane kadardır (Kat.No.112-117).[181]

1960'lı yıllarda Nikomedia'nın 10 km kuzeydoğusunda Dağköy ve Tepeköy arasında ormanlık alanda tarla açmalarında ortaya çıkan kilise kalıntısında bir Bizans çini grubu keşfedilmiştir. Bu çiniler Londra'ya götürülmüştür ve büyük çoğunluğu özel bir koleksiyondadır (Foto.16 ve 17).[182] İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan tek bir çininin, Moskova Devlet Tarihi Müzesi'nde bulunan üç çininin (Kat.No.118,119,120), Londra'da özel koleksiyonda bulunan yaklaşık üç binden fazla çini parçasının, Walters Sanat Müzesi ve Paris Louvre Müzesi çinilerinin Üsküb (Konuralp) ve Düzce çevresinde bulunduğu öne sürülmektedir.[183] Konstantinopolis ve Nikomedia kökenli olduğu düşünülen ve nerede bulunduğu tam olarak bilinmeyen bazı çiniler de günümüzde Atina Benaki Müzesi (Kat.No.121-124), Sevres Ulusal Seramik Müzesi, Fransa Thierry Koleksiyonu, Faenza Uluslararası Seramik Müzesi envanterlerinde bulunmaktadır. 1940'lı yıllarda İstanbul'da müzayede veya farklı yollarla satılan bazı çinilerin de nerede olduğu bilinmemektedir.[184]

[180] Jannic Durand, "Plaques de céramique byzantine des collections publiques françaises" *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Ed. Henry Maguire. Washington D.C. 1997, s.28.
[181] R. B Mason, Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s. 320.
[182] Sharon E. J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.5.
[183] Sharon E. J. Gerstel, "Tiles of Nicomedia… *a.g.m.,* s.174.
[184] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.19.

Sevres Ulusal Seramik Müzesi Pozzi koleksiyonunda bulunan Bizans çinileri on büyük parça ve otuz sekiz küçük parçadan oluşmaktadır (Kat.No.125,126). Bu çiniler düz, kare, dikdörtgen şekilli olup geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir.[185]

Fotoğraf 16: Yarım Çiçekli Zikzak Gövdeli Çini Sütunce Kaplaması, Londra Özel Koleksiyon (Sharon E. J. Gerstel, "Tiles of Nicomedia…, 2011, s.19)

Fotoğraf :17: Elmas Bantlı Mermer Gövdeli Haç ve Çiçek Motifli Çini Sütunce Kaplaması, Londra Özel Koleksiyon (Sharon E. J. Gerstel, "Tiles of Nicomedia…, 2011, s.20)

[185] Jannic Durand, *a.g.m.,* s.30.

Konstantinopolis ve Nikomedia dışında Anadolu'da bazı antik kentlerde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında Bizans çinilerine rastlanmıştır. Zonguldak Filyos'ta Tios antik kentinde yapılan kazılarda beyaz hamurlu çok renkli üç çini keşfedilmiştir. Çinilerden birisi haç bezemeli ve diğer parçanın birleştirilmesiyle mimari tasvir benzeri bezeme ortaya çıkmıştır. Üçüncü çinide siyahla çizilmiş üç katlı pencereli kilise benzeri bir yapı tasviri görülmektedir.[186] Tokat Niksar'da bulunan Yağıbasan Medresesi vitrininde Bizans dönemine ait çini parçaları sergilenmektedir. Çinilerden birisi üç parça halinde bulunmuş dikdörtgene yakın şekilli, üzerinde devam eden yuvarlaklar içinde haç bezemeleri içermektedir (Foto.18). Diğer çini parçasında sır altı tekniğinde yapılmış bir kuş gövdesi tasviri görülmektedir (Foto.19).[187] Tokat Arkeoloji Müzesi envanterinde de Bizans dönemine ait çini parçaları bulunmaktadır.[188]Komana kazısında da Bizans çinileri keşfedilmiştir.[189]

Fotoğraf 18: Renkli Sır Teknikli Çini Parçası, Tokat Yağıbasan Medresesi

(Ümmühan Melda Ermiş, 2019, s.199)

Fotoğraf 19: Sıraltı Teknikli Çini Parçası, Tokat Yağıbasan Medresesi,

(Ümmühan Melda Ermiş, 2019, s.200)

[186] Sümer Atasoy, Şahin Yıldırım, "Filyos-Tios 2009 Yılı Kazısı", *32.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, İstanbul 2010, s.7.
[187] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m*. s.198-199.
[188] Selçuk Erez, Altan A. Marçelli, *Tokat Seramikleri,* İstanbul 2013, s.3.
[189] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m*. s.201.

Preslav Orta Çağ için önemli bir çini üretim merkezidir. Bu çini üretim, Yuvarlak Kilise, Saray Manastırı, Patleyna Manastırı ve Tuzlalaka kompleksinde yapılmıştır. Yapılan kazılarda atölye ve çevrelerinde çini örnekleri keşfedilmiştir. Tuzlalaka kompleksinde bulunmuş çiniler arasında hem zemin kaplaması için kullanılan kırmızı ve beyaz hamurlu çok renkli ürünler (Kat.No.72), hem de beyaz hamurlu mimari kaplama için üretilen ürünler görülmektedir. Bu çiniler düz, içbükey, dışbükey ve kabartmalı formda kare, dikdörtgen şekilli olarak üretilmiştir (Kat.No.45-50,76).[190] Saray Manastırı'nda üretilen çinilerden atölyede bulunanlar dışında manastırın diğer yapılarındaki örnekler yayınlanmamıştır. Atölyede bulunan çiniler dikdörtgen (Kat.No.51,52,53), kemerli (Kat.No.57,58,59,60), kare (Kat.No. 64,65,66,67), ikona çerçevesi için yapılmış kabartmalı çerçeve parçaları (Kat.No.73), trapez formda olarak karşımıza çıkmaktadır (Kat.No.68).[191] Yuvarlak Kilise'de madalyon, kare ve dikdörtgen çiniler, düz, içbükey ve dış bükey formda keşfedilen çinilerin 1, 2 ve 4 No'lu atölyelerde üretildiği görülmektedir (Kat.No.55,62,71).[192] Patleyna Manastır kompleksinde bulunan beş atölyede farklı form ve şekillerde çinilerin üretilmiş olduğu yapılan kazılarda bulunan örneklerde görülmektedir. Patleyna Manastırı'nda dikdörtgen, kare şekilli (Kat.No.77), dışbükey (Kat.No.69,70), içbükey ve kabartmalı formda (Kat.No.74,75) çiniler üretilmiştir. Patleyna Manastırı'nda farklı bir teknik olarak ulama kompozisyonda Aziz Theodore tasviri hem Bizans hem de Bulgar sanatında önemli bir örnektir (Kat.No.61). Preslav'da üretim atölyeleri ve çevresinde bulunan çiniler dışında Pod Valkashina Manastırında figürlü çini örnekleri keşfedilmiştir.[193] Selishte bölgesinde dikdörtgen ve yuvarlak madalyon şekilli çinilerin üretilip kullanıldığı kazılarda bulunan örnekler ışığında bilinmektedir (Kat.No.54). Preslav dışında Bulgaristan'ın Tırnova şehrinde ve Cherven'de dairesel madalyon şekilli ve kabartmalı çini örnekleri bulunmuştur.[194]

Anadolu, Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav dışında Yunanistan ve Makedonya'da in situ halinde Bizans çinileri bulunmaktadır M.S. 1204 yılında

[190] Rossino Kostova, *a.g.m.* s.112.
[191] Rossino Kostova, *a.g.m.* s.109.
[192] Rossino Kostova, *a.g.m.* s.107.
[193] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.* s.50.
[194] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…*, *a.g.e.* s.98.

Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgal edilmesiyle Epirus'ta başkenti Arta olan bir Bizans devleti kurulmuştur. 1449 yılında Osmanlıların bu bölgeyi fethetmesine kadar olan süreçte Epirus ya da Epir Depotluğu Bizanslı, İtalyan, Sırp, Arnavut ve Latin hükümdarlar tarafından yönetilmiştir.[195] 13.yüzyılda Komnenos Doukas hanedanlığı döneminde mimaride karakteristik bir dekorasyon oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde Epirus mimarlık okulu kurulmuş ve yeni mimari süsleme unsurları denenmeye başlamıştır. Bu bölgede mimaride çini kaplar, basit tuğlalar, sırlı veya sırsız çiniler yapıların dış cephelerinde süsleme unsuru olarak kullanılmaya 13.-14. yüzyıllarda başlandığı görülmektedir.[196] Özellikle bu yüzyıllarda Epir ve Kuzey Makedonya'da, Atina, Arta, Selanik, Ohri, Veria (Karaferya), Veles (Köprülü) gibi şehirlerde opus reticulatum tekniğinde yapılmış veya kabartmalı tasvirler içeren çiniler dış cephelerde sıkça kullanılmıştır. Bu çiniler dış cephede kullanılan basit sırlı veya sırsız karolar veya kabartma halinde yapılmıştır.[197]

Yunanistan Atina Kypseli'de bulunan Aziz Demetrius Kilisesi'nde küçük üçgen çiniler uzun kemer şeklinde dış cepheyi süslemektedir. Selanik'te bulunan Azize Katerina Kilisesi doğu ve güney cephelerde nişlere yerleştirilmiş geometrik çiçek benzeri motiflerle süslenmiş sırlı sgraffito çiniler bulunmaktadır.[198] Yunanistan'da bulunan Veroya (Karaferya) şehrindeki Kurtarıcı İsa Kilisesi'nde opus reticulatum kullanılmıştır.[199] Yunanistan Arta'da Agora Aziz Basil Kilisesi'nde doğu duvarında dekoratif çini karolar ve karoların hemen üstünde duvara gömülü iki kabartmalı çini dikkat çekmektedir (Foto.20).[200] Arta'da Panagia Parigoritissa Kilisesi dış cephesinde süsleme unsuru olarak opus reticulatum tekniğiyle yerleştirilmiş çini karoların kullanılmış olduğu görülmektedir (Foto.21). [201]

---

[195] Georgios P. Mastrotheodoros- K.G., Beltsios- Yannis, Bassiakos- Varvara, Papadopoulou, "Two unique Byzantine immured lead-glazed relief ceramic icons and related tiles from the church of St Basil in Arta, Greece: investigation and interpretation of materials and techniques" *Archaeological and Anthropological Sciences,* 2018, s.2059.
[196] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.54.
[197] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.53.
[198] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.51.
[199] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.53.
[200] Georgios P. Mastrotheodoros- K.G., Beltsios- Yannis, Bassiakos- Varvara, Papadopoulou*, a.g.m*., s.2060.
[201] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.53.

Fotoğraf 20: Yunanistan Arta, Aziz Basil Kilisesi, Doğu Cephede Kare ve Kabartmalı Çiniler, 13. yüzyıl

(https://www.thebyzantinelegacy.com/arta (15.05.2024))

Kuzey Makedonya'da Ohri Meryem Ana Peribleptos Kilisesi dış cephesinde opus reticulatum tekniğiyle yerleştirilmiş çiniler karşımıza çıkmaktadır. Ohri Aziz Yuhanna Kaneo Kilisesi'nde de Peribleptos'a benzer şekilde çiniler dış cephede süsleme unsuru olarak kullanılmıştır (Foto.22). Veles (Köprülü) şehrinde bulunan Aziz Demetrius Kilisesi dış cephesinde de opus reticulatum teknikli çiniler karşımıza çıkmaktadır.[202]

[202] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.53.

Fotoğraf 21: Yunanistan, Arta Panagia Parigoritissa Kilisesi Doğu ve Kuzey Cephelerdeki Çiniler, 13. yüzyıl. (Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, 2022, s.52)

Fotoğraf 22: Kuzey Makedonya, Ohri Aziz Yuhanna Kaneo Kilisesi, Çini Şeridi, 13.yüzyıl. (Mesut Küçük 2018)

3.2. Çinilerde Kullanılan Süslemeler

Bizans sanatında çiniler 9-12. yüzyıllar arasında Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav olmak üzere üç merkezde üretilmiş ve bu merkezler çevresinde günümüze ulaşmıştır. Orta Bizans Dönemi çini örnekleri saraylar, konutların ikona köşeleri, hamam gibi sivil yapılarda ve kilise, manastır, martyron gibi dini yapılarda kullanılmıştır. Geç Bizans Dönemi'nde 13-14. Yüzyıllarda çini örneklerine bakıldığında sadece dini yapıların dış duvalarında kullanıldığını görülmektedir. Bu çiniler Orta Bizans Dönemi örneklerinden farkı teknik, şekil, form ve desenlerde üretilmiştir. [203]

Orta Bizans Dönemi'nde sivil yapılarda bitki desenleri, halat desenleri, iri boncuk taneleri, iç içe geçmiş birbirini takip eden geometrik motifler, çiçekli rozetler, hayvan, figürleri çinilerin dekorasyon üslubunu oluşturmaktadır.[204] Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Konstantinopolis saraylarına ait çiniler bulunmaktadır. Bu yapılardan Boukoleon Sarayı'nde mermer taklidi desenli iç bükey, dış bükey, düz formda yapılmış duvarlarda ve sütunçelerde kullanılmış örnekler bulunmaktadır. Boukoleon Sarayı çinilerinde altın yaldız kullanımı ve kabartma yazılı çiniler dikkat çekmektedir (Kat.No.01-13). [205] Myrelaion Sarayı'nda bulunan çinilerde deniz kabuğu motifleri, dil ve ok motifi, yuvarlak sarmal madalyonlar, diyagonal kıvrımlar, çiçek ve yaprak frizleri, altın yaldız kullanılmıştır (Kat.No.14-21).[206] Büyük Saray çinilerinde yıldız motifleri, geometrik desenler, zikzak desenleri ve altın yaldız kullanımı görülmektedir (Kat.37-43). Sivil yapılara ait çinilerin tamamı günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmaktadır.

Konstantinopolis, Nikomedia ve Anadolu'da yapılan kazılarda dini yapılarda kullanıldığı düşünülen örneklerde figürlü çiniler, sivil yapılarda olduğu gibi bitkisel ve geometrik motifler karşımıza çıkmaktadır. Bu çiniler genellikle kemer içlerini, sütun gövdelerini ve başlıklarını, duvarları süslemek için üretilmiş örneklerdir.

[203] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.54.
[204] Enis Karakaya*, a.g.m.,* s.56.
[205] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.25.
[206] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.26.

Kiliselerde ve manastırlarda kullanılan çinilerde özellikle haç motifleri çok sık karşımıza çıkmaktadır. Dini yapılarda özellikle taşıyıcı bir görevi olmayan zarif sütuncelerin çini ile kaplandığını örnekler bulunmaktadır.[207] Çinilerde kullanılan geometrik ve bitkisel desenlerin çoğu taş ve mermer kabartmalardan etkilenilerek yapılmıştır. Bu motifler iri bocuklar, zencirek, dil ve dart, yumurta deseni, deniz kabukları, baklava desenlerinden oluşmaktadır.[208] Kiliselerde hayvan figürleri de sevilerek kullanılmıştır. Çinilerde çeşitli hayvan başları, gövdeleri, kanatları ve bacakları sıkça karşımıza çıkmaktadır. Tavus kuşu (Kat.No.96,97,113), yaban domuzu, tavşan gibi hayvanlar (Kat.No.116) kiliselerdeki çini dekorasyonunda kullanılan hayvanlardır. Bu hayvanlar dışında aslan, kartal, boğa, öküz gibi İncil yazarlarını simgeleyen hayvanlar veya sembolik değer teşkil eden hayvanlar kiliselerin çini dekorasyonunu oluşturmaktadır.[209] Konstantinopolis, Nikomedia ve Anadolu'da keşfedilmiş çiniler günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi, Tokat Arkeoloji Müzesi, Yağıbasan Medresesi, Walters Sanat Müzesi, Louvre Müzesi, Sevres Ulusal Seramik Müzesi, Atina Benaki Müzesi, Moskova Devlet Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır.

Preslav'da üretilen örnekler kiliselerin ikonostasis levhalarında, saray şapellerinde, seçkin Preslav halkının ev sunaklarında, kilise mobilyalarında (kürsü, piskopos tahtı, ikona çerçeveleri) kullanılmıştır. Çiniler içbükey, dışbükey, kabartmalı formda, düz, yuvarlak, kare ve dikdörtgen şekilli olarak üretilmişlerdir.[210] Preslav çinilerinde farklı bir süsleme unsuru olarak Kiril alfabesi ile yazılmış metinlerden oluşan örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu çinilerin dekorasyon amacıyla değil daha çok öğreti bir metin olarak manastır atölyelerinde kullanıldığı düşünülmektedir.[211] Preslav 'ta bulunan madalyon tipi çiniler ve kabartmalı büstler Anadolu'da benzeri olmayan ve bu bölgenin üretimine has örneklerdendir.[212] Yuvarlak madalyon çinilerde Meryem ve İsa, azizler, martyrler tasvir edilmiştir. Bu çinilerde tasvir edilen kişilerin isimleri iki yanda dikey olarak yazılmaktadır.[213] Preslav 'ta üretilen çinilerin önemli

[207] Enis Karakaya*, a.g.m..,* s.56.
[208] Marlia Mundell Mango, *a.g.m.,* s.20.
[209] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.16.
[210] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.62.
[211] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.77.
[212] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.79.
[213] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.77-78.

bir örneği de kemerli çinilerdir. Bu çinilerde tam boy azizler tasvir edilmiştir. Azizler genellikle cübbeli, haleli, ellerinde İncil tutar şekilde tasvir edilmişlerdir.[214] Tuzlalaka bölgesinde yedi adet kare havari tasvirli çini bulunmaktadır (Kat.No.45-50).[215] Aynı zamanda yer döşemesi olarak kullanılmış geometrik desenli çiniler (Kat.No.72), rölyef formlu kabartmalı İsa'nın çarmıha gerilmesi tasvirli çini örnekleri de bulunmaktadır (Kat.No.76).[216]Tuzlalaka bölgesinde yapılan kazı ve yüze araştırmalarında bulunan çiniler günümüzde Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Saray Manastırı'nda azizlerin tam boy olarak tasvir edildiği kemerli çiniler karşımıza çıkmaktadır (Kat.No57-60). Bu örnekler dışında kabartmalı ikona çerçevesi parçaları (Kat.No.73), İsa ve Meryem tasvirleri (Kat.No.52,56), geometrik ve bitkisel süslemeler, hayvan tasvirleri ((Kat.No.64-67), madalyon çiniler (Kat.No.51), palmetler ve haçlar (Kat.No.63, ikonostasis elemanları düz, kare, dikdörtgen, içbükey, dışbükey formda bulunmaktadır.[217] Yuvarlak Kilise'de yapılan kazılarda tam boy azize tasvirleri (Kat.No.55), bitkisel motifli dikdörtgen şeritler (Kat.No.62), Kiril alfabesi ile yazılmış çini tablet (Kat.No.71) keşfedilmiştir.[218] Selishte'de yuvarlak madalyon çini örneklerinden kısmen bütün olarak günümüze ulaşan örnek karşımıza çıkmaktadır(Kat.No.54).[219] Patleyna Manastırı'nda kabartmalı çiniler (Kat.No.74,75), dikdörtgen, dairesel, kare (Kat.No.77), içbükey ve dışbükey çinilerde bitkisel ve geometrik motifler (Kat.No.69,70), kuş tasvirleri, haç motifleri, ulama kompozisyonlu yapılmış tek örnek olan Aziz Theodore tasvirli çini örnekleri görülmektedir (Kat.No.61).[220]

Geç Bizans Dönemi'nde Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da bulunan çiniler sırlı veya sırsız seramik karolar, kabartmalı örneklerdir. Bu çiniler genellikle kiliselerin dış yüzeylerinde opus reticulatum tekniğinde yapılmış uzun kemer ve frizler, geometrik ve bitkisel desenler, motifsiz kare ve üçgenlerden oluşmaktadır. Geç Bizans Dönemi'nde yapılmış olan örnekler arasında Yunanistan Arta'da Aziz Basil

[214] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.80.
[215] Тотю Тотев, *Преславската Керамична…,a.g.e.* s.22.
[216] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.112.
[217] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.109.
[218] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.107.
[219] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.77.
[220] Rossina Kostova, *a.g.m*. s.109.

Kilisesi'nde dış duvar kemer alınlığında iki tane kabartmalı çinide Çarmıha Gerilme ve Üç Hiyerarşi tasviri oldukça farklı bir buluntudur (Foto.23).[221]

Fotoğraf 23: Yunanistan Arta, Aziz Basil Kilisesi, Doğu Cephede Çarmıha Gerilme ve Üç Hiyerarşi Tasvirli Çiniler,13. yüzyıl

(Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, 2022, s.52)

3.3. Formlarına Göre Çiniler

Çiniler form ve şekillerine göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Konstantinopolis ve Nikomedia atölyesinde genellikle kare ve dikdörtgen çiniler karşımıza çıkmaktadır. Bu çinilerin birçoğu düz formda yapılmıştır. Ancak sütun gövdeleri, girintili yüzeyler ve sütunçeler üzerinde kullanılmış olarak iç bükey ve dış bükey formda olan çinilerde

[221] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.53.

bulunmaktadır.[222] Preslav atölyesinde farklı formlarda ve şekillerde çiniler de üretilmiştir. Özellikle Preslav atölyesinde üst kenarları kemerli çiniler, figürlü yuvarlak madalyon çiniler, kabartmalı rölyef, yatay ve dikey şeritler, dikdörtgen ve kare çiniler günümüze ulaşan pek çok örneğiyle karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda parça olarak bulunmuş form vermeyen pek çok çini parçası Preslav atölyelerinde yapılan kazılarda görülmektedir.[223] Preslav atölyelerinde bulunan çinilerin araştırmasını yapan Totyu Totev'in yayınlarında ve A *Lost Art Rediscovered* adlı kitapta çiniler formlarına ve şekillere göre gruplandırılmıştır.[224]

3.3.1. Kare Çiniler

Bizans döneminde dini yapılarda kullanılmış olduğu bilinen birçok çini kare formludur. Kare formlu çiniler ikonalar ve minyatürlerden hareketle yapılmış ve genellikle kiliselerde, saray şapellerinde, manastırlarda ve zengin kişilere ait konutların ikona köşelerinde kullanılmıştır. Üzerlerinde dini şahıslara ait figürler özellikle İsa, Meryem, havariler, aziz ve azizeler bir portre gibi tasvir edilmişlerdir. Bu figürler yarım veya tam boy olarak bazen de kalabalık sahnelerde resmedilmişlerdir.[225] Bu çinilerden Nikomedia ve Konstantinopolis'te bulunanlar farklı üslupta yapılmış ve muhtemelen farklı atölyelerde farklı ressam ve zanaatkarların elinden çıkmış figürlü ve çok renkli örneklerdir. Genellikle ince ve beyaz hamur kullanılarak yapılmışlardır. Tam boy veya yarım boy olarak resmedilmiş figürler bazen bir kutsal alanı süslemekte bazen ise kutsal alana yakın bölümlerde ikona köşelerinde ve ikonostasis levhalarında dekorasyon ürünü olarak çinilerde karşımıza çıkmaktadır.[226]

Kare çinilerde Preslav'da bulunan Tuzlalaka bölgesindeki manastır atölyesinde üretim atık çukurunda bulunan örnekler önemlidir.[227] Araştırmacılar bu çinilerdeki meydana gelen kusurları iki farklı nedene bağlamaktadır. Birinci neden çinilerin

---

[222] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.6.
[223] Totyu Totev, The Ceramic Icon…, a.g.e., s.65.
[224]Totyu Totev, The Ceramic Icon…, a.g.e.; Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници…, a.g.e; Тотю Тотев, Керамичната икона…, a.g.e.;* Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, *A Lost Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Philadelphia 2001.
[225] Enis Karakaya*, a.g.m..,* s.59.
[226] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.6.
[227] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници…,a.g.e. s.*22.

pişirme sırasında yüksek ısıya maruz kalarak fazla kararmasıdır. İkinci neden ise 971 yılından Preslav Bizans tarafından işgal edilmiştir. Bu sırada çıkan yangınların çinilere zarar verdiği düşünülmektedir. Çinilerin geçirdiği yangın sadece sır üzerinde değil desenler, hamur ve dayanıklılık açısından da zarar verici olmuştur.[228] Günümüze uluşan yedi çini yaklaşık 0,4-0,6 cm kalınlığa 16x15,5 cm genişlik ve uzunluğa sahiptir. Çinilerin her birinde 1-1,5 cm genişlikte renkli şerit bir çerçeve çizilerek farklı olarak kullanımı amaçlanmıştır. Kullanılan kil rengi soluk pembedir. Havariler ve azizler yarım boy ön cepheden büst şeklinde tasvir edilmişlerdir. Figürlerin yanlarında isimleri Yunanca yazılmıştır.[229]Çinilerden nispeten iyi korunmuş olanlarında Havari Pavlus, Havari Yakup, Havari Philip, Havari Thomas, Markos ve Luka (Kat.No.45,46,47,48,49,50) tasvir edilmiştir.

Kare çiniler arasında Moskova Devlet Tarihi Müzesi envanterinde bulunan üç örnek bulunmaktadır. Bu çinilerin Nikomedia çevresinde üretildiği düşünülmektedir. Aziz George ve Aziz Panteleimon yeşil çerçeveli ve dört köşesinde kalp şeklinde yapraklarla çevrili madalyon içinde yarım boy cepheden tasvir edilmiştir (Kat. No.118, 119). Üçüncü çini olan At Sırtında Baş Melek Mikail ise son yargı sahnesi ile ilişkili olduğu düşünülen bir formda kalabalık figürlerle mücadele ederken tasvir edilmiştir (Kat. No.120).[230]Walters Sanat Müzesi ve Louvre Müzesi'nde bulunan kare çiniler süsleme özellikleri ve teknik olarak dört farklı gruba ayrılmaktadır.[231]

3.3.1.1. Büyük Kare Çiniler (Grup 1

Bu gruptaki çiniler yaklaşık 25-30 cm yüksekliğe ve genişliğe sahiptir. Çini plakalarının hamur kalınlığı yaklaşık 0,7 cm ile 1 cm arasındadır.[232] Çini plakaları küçük kare şekillidir ve dekorasyon olarak iç içe geçmiş daireler ve köşelerinde

[228] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.65.
[229] Тотю Тотев, *Преславската Керамична Икона, Паметници…,a.g.e. s.*24.
[230] Sharon E. J Gerstel, Ceramic Icons from…, *a.g.m*., s.52.
[231] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon*, a.g.m., s.*75-78; Sharon E. J Gerstel, Ceramic Icons from…, *a.g.m., s.43-54.* Bu iki yayında kare çiniler üretim atölyesi, zanaatkar ve tekniklerin farklı olduğu düşünülerek dört gruba ayrılmıştır.
[232] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s,76.

kalp(yürek) motifleri kullanılmıştır.[233] Bu gruptaki çiniler muhtemelen Nikomedia (İzmit) ve Prusias ad Hypium (Üskübü, Düzce) atölyelerinde üretilmişlerdir.[234]

Büyük kare çini grubunun ayırt edici yanları resmedilen figürlerin yüz hatları ve gözlerinin belirgin üslup özellikleridir. Üçgen şeklinde yukarıya doğru siyahla çizilmiş kemerli kaş çizgisinin altında göz kapağı soluk bir çizgiyle kıvrım verilerek vurgulanmıştır. Göz ise siyah olarak betimlenmiştir. Ağız ve dudaklar pembemsi ve iki dudağı ayırmak için arasına ince bir çizgi çekilmiştir. Dar yüz hatları ve stilize kemerli veya küçük tasvir edilmiş burun çizimi de bu gruptaki figürlerin ayırt edici özelliklerindendir.[235]

Bu grubu oluşturan figürlü çiniler amber veya beyaz zemin bir madalyon içinde yarım boy cepheden portre olarak yapılmışlardır. Azizlerin madalyonlarının çerçevesi yeşildir. Paris Louvre Müzesi ve Walters Sanat Galerisi'nde bulunan iki farklı Meryem Ana ve Çocuk çinisinde (Kat. No. 78, 112) madalyon çerçevesi mine işini anımsatan renkli, karmaşık desenlerle özenli bir dekorasyona sahiptir. Bu gruptaki figürlerin yüz hatları oldukça soyuttur. Figürler arasında Meryem ve Çocuk dışında Aziz Hristoforos, Aziz Panteleimon ve Aziz İgnatius Theophorus (Kat. No 79, 80) tasvirleri bulunmaktadır. Çinilerin üzerinde bulunan yazıların bir kısmı günümüze ulaşsa da kaligrafik bir düzen ile yapıldığı görülmektedir.[236] Bu grupta figürlü çiniler dışında haç, bitkisel ve geometrik motiflerle (Kat. No. 96, 97, 98, 99, 113,114,115) süslenmiş örneklerde bulunmaktadır. Çini grubunun tamamının teknik ve süsleme özelliklerinden hareketle tek bir atölyenin üretimi olması muhtemeldir.[237] Moskova Devlet Tarihi Müzesi envanterinde bulunan Aziz Patleimon (Kat. No.119) çinisinin de teknik ve süsleme özelliklerine bakılarak Nikomedia atölyesinde aynı ustaların ürünü olduğu varsayılmaktadır.[238]

---

[233] Lauffenburger, Williams, 1997,68
[234] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.7.
[235] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.7.
[236] Sharon E. J. Gerstel, "Ceramic Icons from Medieval Constantinople" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E. J. Gerstel- Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001,45.
[237] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.44.
[238] Sharon E.J. Gerstel, The Nikomedia… *a.g.m.,* s.7.

3.3.1.2. Küçük Kare Çiniler (Grup 2)

Bu çini grubu aziz ve havari plakalarından oluşmaktadır. Çinilerin kalınlığı 0,5cm. ve 0,8cm. arasındadır. Yaklaşık olarak 15-17 cm aralığında genişlik ve yüksekliğe sahiptirler. Bu grupta karakteristik özellik çinilerin arka yüzeylerinde kazıma izleri ve sıva kalıntılarıdır.[239] Çini plakaların tamamı kehribar renk arka fonlu ve geniş yeşil madalyon içimde yarım boy havari figürlerinden oluşmaktadır. Bu grupta havarilerin sekizi kesin olarak bilinmektedir. Bu havariler; Petrus, Andreas, Matta, Luka, Vaftizci Yahya, Thomas ve Bartholomeos, Paulus, Simon(?)'dur (Kat. No: 81,82,83,84,85,86). Çiniler bir araya getirildiğinde kilise de büyük bir deesis sahnesini oluşturmaktadır.[240] Havarilerin yüzlerinde yanaklar koyu pembe lekeler halinde, burun ve dudaklar da aynı renkle çizilmiştir. Kafaların iki yanında bulunan yazıtlar benzer harf stilinde yazılmıştır.[241] Atina Benaki Müzesi envanterine kayıtlı olan bir çinide elinde kodeks tutan bir erkek figürü (Kat. No.122) tasvir edilmiştir. Teknik ve üslup özelliklerinden hareketle aynı atölyeden çıkmış olabileceği ve bu gruba ait olduğu varsayılmaktadır.[242]

3.3.1.3. Bitkisel Motif Çerçeveli Kare Çiniler (Grup 3)

Bu grup çiniler yaklaşık 0,5-0,7 cm arası hamur kalınlığına sahiptirler. Boyutları ise yaklaşık 16-17 cm yükseklikte ve genişliktedir. Grubun ayırt edici özellikleri ise hafif eğimli kesilmiş kenarlarıdır. Çini plakaların arka yüzeylerinde diğer gruplara göre herhangi bir iz yoktur.[243] Üçüncü grupta sadece üç portre bulunmaktadır. Aziz Nikolaos, kadın *martyr* Azize Parekevi ve Aziz Yakup (Havari James) (Kat. No. 87, 88, 89) bu grubu oluşturan çinilerdir. Çinilerde kullanılan teknik diğer iki gruptan farklıdır. Daha önce yaygın olarak kullanılan astar yerine yüksek kabartmalı seyreltik demir oksit sır kullanılmıştır. Çini grubunda yarım boy portreler kehribar renkli arka fon üzerinde koyu kahverengi hatları olan madalyon içinde yer almaktadır. Çini plakaların dört köşesinde beyaz yaprak ve kıvrım dallar yer

[239] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.* s. 7.
[240] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.46.
[241] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.46.
[242]Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.46.
[243] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.*, s.77.

almaktadır. Aynı zamanda çinilerden birisinde kıvrım dallar yonca ve palmet oluşturmuştur. Figürlerin halelerinin çerçeveleri de koyu yeşildir.[244]

3.3.1.4. Kare Çerçeveli Küçük Çiniler (Grup 4)

Bu gruptaki çinilerin özellikleri keskin şekilde eğimli kenarlar ve karonun etrafını dolaşan kare çerçeve iç içe geçmiş çizgilere benzemektedir. Çini kalınlığı yaklaşık 0,5 cm ile 0,8 cm arasında değişkenlik gösterir.[245] Boyutları ise yaklaşık 16-18 cm uzunluk ve kalınlıktadır. Bu çinilerde özellikle detaylı şekilde çizilmiş giysiler mor ve manganez sır ile renklendirilmiştir. Yüz detaylarını ve kıyafetlerin detaylarını vermek için ise pembe sır kullanılmıştır. Arka plan genellikle kehribar renkli veya altın yaldız sır ile boyanmıştır.[246] Bu grup Panteleimon, Arethas, Basil, Bakire ve Çocuk tasvirini içeren beş küçük çini karodan (Kat. No. 90, 91, 92, 93) oluşmaktadır. Kompozisyon ve teknik benzerliklerinden dolayı aynı atölyenin üretimi olduğu varsayılmaktadır.[247] Çinilerin içindeki çerçevenin beyaz şeridi eksik olan iki farklı örneği bulunmaktadır. Bunlardan Aziz Konstantin tasvirli çini (Kat. No.94) oldukça detaylı kıyafet süslemelerini içermektedir. Gruptaki en farklı örnek kalabalık bir kompozisyon içeren Baş Melekler Tarafından Kuşatılan Tahtta Oturan Mesih İsa (Kat. No. 95) tasvirli çinidir.[248]

3.3.2. Dikdörtgen Çiniler

Dikdörtgen çinilerin üretimi oldukça yaygındır. Dikdörtgen çinilerde asma dalları, geometrik ve bitkisel desenler, rozetler, baklava deseni, dama tahtası motifleri sıkça kullanılmıştır. Dikdörtgen çinilerin bir kısmı da sütun, sütunçe ve köşelerde kullanılmak için içbükey ve dışbükey formda üretilmişlerdir (Kat.No.08,08,08,22). Dikdörtgen çiniler aynı zamanda genellikle figürlü kare çinilerin etrafında bir çerçeve

[244] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.47.
[245] Julie A. Lauffenburger, Christine Vogt, Anne Bouquillon, *a.g.m.,* s.77.
[246] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.8.
[247] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.49.
[248] Sharon E. J. Gerstel, *Ceramic Icons*…, a.g.m., s.49.

oluşturmak amacıyla kullanılmıştır (Kat.No.14-19,27-29,33-38,104,109,110,).[249] Preslav'da bulunan dikdörtgen çiniler arasında figürlü örneklerde bulunmaktadır. Saray Manastırı atölyesinde bulunan dikdörtgen çinilerden birisinde lir şeklinde tahtta oturan bir aziz tasvir edilmiştir. Bu azizin büyük ihtimalle İsa olduğu düşünülmektedir (Kat. No.56). Çininin boyutları yaklaşık 21,80x15,50 cm boyutlarında ve 0,5-0,8 cm kalınlığındadır.[250] Dikdörtgen çinilerde kare örneklerde olduğu gibi hâkim renkler koyu kehribar, bakır yeşili, patlıcan, siyah ve beyazdır (Kat.No.63,68,101,102,107).[251]

3.3.3. Kemer Formlu Çiniler

Kemer formlu çiniler, ikon resmi olarak altar panosu ve sütunlar arasında kısmı doldurmak için 9-10. yüzyıllar arasında Preslav'ın başkent kiliselerinde kullanılmıştır. Preslav Yuvarlak Kilise ve çevresinde bulunan bu çiniler bulunduklarında yüz yirmi parça kadardır. Buluntular birleştirildiğinde yaklaşık on çiniye ait oldukları düşünülmektedir. Çiniler yaklaşık 15x12 cm boyutlarında ve 0,4-0,6 cm kalınlığındadır. Bu çiniler muhtemelen bir kalıba dökülerek yapılmıştır. Arka yüzeylerinde Preslav atölyesi çinilerinde bulunan kurutma kumaşı izleri yoktur.[252] Bu gruptaki çinilerde İskenderiyeli Aziz Peter ve İoannis Hrisostomos, Milanolu Ambrosius, İskenderiyeli I. Anthanasius, İskenderiyeli Aziz Kiril (Kat. No.57,58,59,60) tasvir edilmiştir.[253] Preslav Saray Manastırı'nda üretilmiş üzeri kemerli çinilerin parçası olduğu düşünülen Meryemin Ölümü, Meryem Ana ve Çocuk İsa tasvirli örnekler bulunmaktadır (Kat.No.51,52).[254]

3.3.4. Yuvarlak Formlu Çiniler

Yuvarlak Formlu çinilerin günümüze ulaşan örnekleri oldukça parçalı olarak bulunmuştur. Preslav atölyesi üretimi olan yuvarlak madalyon çinilerinden yirmi

[249] William Tranzo, *a.g.m.,* s.144.
[250] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.73.
[251] William Tranzo, *a.g.m.,* s.144
[252] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.79.
[253] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.80.
[254] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.62.

tanesi Yuvarlak (Altın) Kilise ve çevresinde bulunmuştur. On tane kadarı da Selishte'de bulunmuştur. Madalyonların bir şerit üzerinde olduğu düşünülmektedir. Bu şerit yaklaşık 17 cm genişliğindedir.[255] Yuvarlak madalyonlar içinde tasvir edilen figürlerin yanlarında isimleri yazmaktadır. Yazıtlar dikey olarak hecelere göre gruplandırılmıştır. Bu yazı geleneği 9.-10. yüzyıllarda Bizans'ta kullanılan Yunan alfabesine karşılık gelmektedir. Yuvarlak madalyon çinilerinde genellikle azizler, başmelekler, müjdeciler ve martyler (Kat. No.54) tasvir edilmiştir.[256]

3.3.5. İstisnai Formlar

Kare, dikdörtgen veya friz şeklinde üretilmiş çiniler dışında sütun, sütuçe gövdelerini ve sütun başlıklarını kaplayan çini örnekleri bulunmaktadır (Kat.No.08, 19,22,69,70). Bu tip çiniler içbükey ve dışbükey formlu olarak üretilmiştir. Bant desenleri, siyah-beyaz dama tahtası deseni, bitkiler, elmaslar ve boncuklar, testere dişi desenleri, burma ve halat motifleri, zencirek motifi, mücevherler, kalp şekilli yapraklar, üçgenler sütun gövdelerini süsleyen çinilerin dekorasyonunu oluşturmaktadır. Bazen de madalyon içinde boyalı haçlar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle zikzak motifi Nikomedia atölyesinde sevilerek kullanılan dekorasyon ögelerinden birisidir.[257] Sütun, stüunçe ve pilasterleri kaplamak amacıyla tasarlanmış çapı 8-14 cm aralığında olan iç bükey veya dışbükey formda üretilmiş çiniler bulunmaktadır. Daha az kavise sahip bazı çiniler de muhtemelen kornişler veya yatay pervazlarda kullanılmıştır. Düz dikdörtgen formlu uzun şerit şeklinde yapılmış çinilerin duvar resimleri, mozaik, ikona, pencere ve kapı kenalarında çerçeve olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir.[258]

[255] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.77.
[256] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.78.
[257] Sharon E.J. Gerstel, *The Nikomedia… a.g.m.,* s.18.
[258] Christine Vogt- Anne Bouquillon- Michel Dubus- Guirec Querré, *a.g.m*. s.51.

Preslav atölyesinde üretilmiş kabartmalı rölyef çiniler ve kabartmalı çini çerçeve parçaları bulunmaktadır (Kat.No.73,74,75).[259] Preslav Patleyna Manastırı'nda 20.yüzyıl başlarında keşfedilen Aziz Theodore'un tasvir edildiği çini form ve teknik açıdan oldukça farklı bir örnektir. Aziz Theodore tasviri yaklaşık 20 tane tek kare çininin ulama kompozisyonla birleştirilmesiyle oluşan büyük bir çinidir.[260] Aziz burada büst şeklinde ön profilden tasvir edilmiştir. 11.5x11.5 boyutlarında küçük kareler birleştirildiğinde yüksekliği yaklaşık 55 cm olan büyük bir dikdörtgen çini ortaya çıkmaktadır. Bu çinide uçuk sarı, altın yaldız taklidi arka planda Aziz Theodore koyu sarı, kırmızı ve kahverengi tonlarda çizilmiştir (Kat.No.61).[261] Kabartmalı çinilerin Bulgaristan'da 12.yüzyılda Cherven ve Tırnova'da yeniden ortaya çıkışı İkinci Bulgar Krallığı'nın başkentinin Tırnova'ya alınmasından kaynaklanmaktadır. Tırnova'da tıpkı Preslav'da olduğu gibi restorasyon faaliyetlerine başlanmıştır. Bu restorasyonlarda daha önce 9-10.yüzyıllarda Preslav'da üretilen beyaz hamurlu çinilere benzer örnekler kullanılmıştır. Kabartmalı çiniler haç ve büst şeklinde yapılmış kolye olarak, kiliselerde ve evlerin sunaklarında ibadet amaçlı kullanılmak için üretilmişlerdir.[262]

Geç Bizans Dönemi'ne denk gelen 13-14.yüzyıllarda Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da dış duvarlarda sırlı ve sırsız üçgen ve kare çiniler uzun şeritler halinde opus reticulatum teknikli farklı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerle birlikte Yunanistan Arta'da bulunan Aziz Basil Kilisesi'nin dış duvarında kabartmalı bir şekilde yapılmış sırlı çarmıha gerilme ve üç hiyerarşi sahnesinin tasvir edildiği nadir bir çini örneği bulunmaktadır.[263]

---

[259] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.84.
[260] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.63.
[261] Sophie Rigby, "To impress (upon) a people: Ceramic Tile Decoration in the Context of Orthodox Bulgaria", *Diogenes* 4 ,2016, s.18.
[262] Totyu Totev, *The Ceramic Icon…, a.g.e.,* s.102.
[263] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.51-53.

4.DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KERAMOPLASTİK SÜSLEMENİN BİZANS MİMARİSİNDE GELİŞİMİ

Orta Bizans ve Geç Bizans Dönemi mimarisinde dış cephe süslemesinde yeni teknikler ve unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni tekniklerden birisi de taş ve tuğla almaşık duvarlarla birlikte kullanılmaya başlanmış olan keramoplastik süslemedir. [264] Semavi Eyice keramoplastik süsler için "süs çömlekleri" adlandırmasını yapmıştır.[265] Yunanca 'da keramoplastik süsler için **"phialostomia"** kelimesi kullanılır. Keramoplastik süsler dört yapraklı yonca formda veya yuvarlak fincan şeklindedirler. Bunlar genellikle elle şekillendirilerek güneşten kurutulup daha sonra pişirilen, bazen de sırlanan mimari dekorasyon ögeleridir.[266] Orta Bizans Dönemi'nde (717-1204) ve Geç Bizans Dönemi'nde 1260-1453) keramoplastik süsler dış cephe dekorasyonunda karşımıza çıkmaktadır. İki farklı dönemde inşa edilmiş olan ve son eklentileriyle Geç Bizans Dönemi'nden günümüze ulaşan Tekfur Sarayı'nda keramoplastik süslemelerin Konstantinopolis'te tek örneği görülmektedir.[267] Tekfur Sarayı'nda (Blaherne Sarayı) keramoplastik süslemeler kapı ve pencere çevresinde, kemerlerde dört yapraklı yonca formunda karşımıza çıkmaktadır (Foto.24 ve 25).[268] 14.yüzyılda Konstantinopolis'e gelen seyyahlar Tekfur Sarayı duvarlarında bulunan keramoplastik süslemelerin "uzaklardan gözüktüğünü ve yeşil sırlarının güneşte parıldadığından" bahsetmişlerdir.[269]

---

[264]Hazal Şentürk-Nur Urfalıoğlu "İstanbul'da Bulunan Son Dönem Bizans Yapılarında Cephe Bezemeleri" *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Niğde 2017, s.768.

[265]Semavi Eyice, "Bizans Mimarisinde Dış Cephelerde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler (Süs Çömlekleri)" *Ayasofya Müzesi Yıllığı-Annual of Hagia Sophia Museum*, Cilt 3, Ayasofya Müzesi Yayınları, İstanbul 1961, s.27.

[266] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m,* s.48.

[267] Hazal Şentürk-Nur Urfalıoğlu, *a.g.m.* s.768.

[268] Yıldız Ötüken, "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", Vakıflar *Dergisi*, Cilt 12, 1978, s.214)

[269]Filiz Yenişehirlioğlu, "Bizans Dönemi Sarayından Bir Örnek: İstanbul Tekfur Sarayı" *Osmanlı Devleti'nin Yönetim Merkezi Bursa Bey Sarayı Sempozyumu*, Ed. Serap Tuğba Yurteser Yılmaz., Bursa 2021, s.117.

Fotoğraf 24: Tekfur Sarayı'nda Kapı ve Pencere Kemerlerinde Kullanlan Keramoplastikler (Mesut Küçük-2021)

Fotoğraf 25: Tekfur Sarayı'nda Yonca Formlu Keramoplastikler

(Mesut Küçük 2021)

Keramoplastik süslemelerin Konstantinopolis'teki buluntulara benzer örnekleri Anadolu'da yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında keşfedilmiştir. Tokat Niksar'da iki adet uç kısmı dört yapraklı yonca formunda keramoplastik süsleme örneği bulunmuştur. Bu örneklerin harçla yapıya monte edilen kısmı yuvarlak formlu ve içleri doludur (Foto.26).[270] Tokat'ta bulunan Komana antik kentinde yürütülen kazılarda 11.-12. yüzyıllara tarihlenen iki kilisede birçok keramoplastik örneği ele geçirilmiştir.[271] Bu örnekler dışında Tokat Müzesi'nin yaptığı çalışmalarda Niksar Gökçeoluk Köyü, Almus Çevreli Beldesi'nde kaçak kazılarda yonca formlu keramoplastik süsler tespit edilmiştir.[272] Semavi Eyice'nin aktardığı bilgilerden hareketle Kocaeli Kefken, Çorum Mecidözü ve Tokat Dudu Hatun Türbesi'nde Bizans döneminde üretilmiş olup bu yapılarda ikinci bir kullanım olduğu düşünülen keramoplastik süsleme örnekleri bilinmektedir.[273]

Fotoğraf 26: Tokat Niksar'da Dört Yapraklı Yonca Formlu Keramoplastikler
(Ümmühan Melda Ermiş, 2019, s.196)

[270] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.196.
[271] Burcu Erciyas- Mustafa Tarbul, "Anadolu'da Ortaçağ Kazıları ve Komana", 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, Ankara 2016, s.614-615.
[272] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.198.
[273] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.25.

Batı Anadolu'da Muğla Milas'ta bulunan Euromos antik kentinde 2020 yılında yürütülen kazılarda enkaz olduğu anlaşılan noktada dört yapraklı yonca formlu keramoplastikler ele geçirilmiştir (Foto.27).[274] Sardes E Kilisesi'nin apsis bölümünde kemer çevresinde baş kısımları kırık olarak ele geçen keramoplastikler keşfedilmiştir.[275]

Fotoğraf 27: Muğla-Milas, Euromos Antik Kentinde Keşfedilen Yonca Formlu Keramoplastik Örneği. (Abuzer Kızıl-Taylan Doğan,2022, s.30)

Keramoplastikler Balkanlarda Orta ve Geç Bizans Dönemi'nde sevilerek kullanılmış mimari süsleme unsurudur. Bulgaristan, Yunanistan, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Kırım ve Romanya'da keramoplastik süsleme örneklerinin büyük bir kısmı in situ olarak karşımıza çıkmaktadır.[276] Balkanlarda bulunan bu örnekler yapılarda kemer etrafında düz çanak şeklinde, yonca veya gül şeklinde bir harç yardımıyla yapıştırılarak kullanılmıştır.[277] Bulgaristan'da Sofya'da bulunan Boyana Kilisesi'nin bu bölgedeki keramoplastik süslemenin kullanıldığı en eski yapı olduğu

[274] Abuzer Kızıl-Taylan Doğan, "Euromos Antik Kenti 2019-2020 Yılı Çalışmaları", 2019-*2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Cilt 1, Ankara 2022, s.19.
[275] Hans Buchwald, "Sardis Church E – A Preliminary Report", Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, Vol.26, 1977, s.268.
[276] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.,* s.196.
[277] Hazal Şentürk-Nur Urfalıoğlu "İstanbul'da Bulunan Son Dönem Bizans Yapılarında Cephe Bezemeleri" *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Niğde 2017, s.768.

düşünülmektedir (Foto.28).[278] Bulgaristan Nessebar'da (Misivri) 13.-14. yüzyıla tarihlenen pek çok kilisede keramoplastik kullanımı dikkat çekmektedir. Nessebar'da Kutsal Başmelekler Mikhael ve Gabriel Kilisesi'nde kemerlerde iki sıra yonca formlu bir sıra da yuvarlak formlu keramoplastik süslemeler karşımıza çıkmaktadır.[279] Nessebar'da bulunan Aziz Paraskevi Kilisesi (Foto.29), Ioannes Aleitugetos Kilisesi ve Pantokrator Kiliselerinde de keramoplastik süslemeler bulunmaktadır.[280] Tırnova'da bulunan Kutsal Kırk Şehitler Kilisesi'nde astarsız sıraltı teknikli yuvarlak formlu keramoplastik süsler görülmektedir.[281] Tırnova'da Aziz Demetrius Kilisesi kemerlerinde de aynı formda keramoplastikler kullanılmıştır (Foto.30).[282]

Fotoğraf 28: Bulgaristan Sofya, Boyana Kilisesi Dış Cephe Kör Kemerlerinde Yuvarlak ve Yonca Formlu Keramoplastik Süslemeler, yak.1259.
(Георги Сенгалевич,2019, s.114)

[278] Георги Сенгалевич, "Глазирана паничка за керамопластична украса с монограм от Червен (Опит за реконструкция и идентификация)", Приноси *към българската археология*, Том 9, София 2019, s.115.
[279] Semavi Eyice, *a.g.m*., s.26.
[280] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.197.
[281] Георги Сенгалевич, *a.g.m.,* s.117.
[282] Semavi Eyice, *a.g.m*., s.27.

Fotoğraf 29: Bulgaristan Nessebar, Azize Pareskevi Kilisesi Batı Cephe Kör Kemerler Üzerinde Yonca ve Yuvarlak Formlu Sırlı Keramoplastik Süsler.
(Георги Сенгалевич,2019, s.115)

Fotoğraf 30: Bulgaristan Tırnova, Aziz Demetrius Kilisesi, Kemerlerde Yonca ve Yuvarlak Formlu Keramoplastik Süsler
(https://en.wikipedia.org/wiki/Church_of_Saint_Demetrius_of_Thessaloniki,_Veliko_Tarnovo# (17.05.2024)

Yunanistan'da Sakız Adası'nda Panagia Sikelia Manastırı'nda 13-14.yüzyıllara tarihlenen keramoplastik örnekleri bulunmaktadır (Foto.31). Yunanistan Arta'da Parigoritissa Kilisesi'nde dört yapraklı yonca formlu keramoplastik süslemeler iki inşa evresinde doğu cephede ve kubbe kasnağında karşımıza çıkmaktadır. Veria'da (Kareferye) Aziz Sava Kilisesi'nde keramoplastik süslemeler kullanılmıştır.[283] Mistra'da Peribleptos Manastırı'nda günümüze ulaşamayan keramoplastik süslemelerin yapıştırıldığı yerler hala belirgindir.[284]

Fotoğraf 31: Yunanistan Sakız Adası, Panagia Skileia Manastırı, Güney Duvarı Kör Kemerlerinde Keramoplastik Süslemeler.

(https://www.allovergreece.com/Sights/Descr/49/338/en (18.05.2024)

Kuzey Makedonya'da Ohrid Peribleptos Kilisesi apsisi ve kubbesinde keramoplastik süslemeler kullanılmıştır. Pirlepe'de bulunan Aziz Nikolaos Kilisesi, Aziz Petrus ve Pavlus Kilisesi, Aziz Demetrius Kilisesi'nde keramoplastik süslemenin sevilerek kullanıldığı görülmektedir (Foto.32).[285] Kuzey Makedonya'nın daha kırsal bölgelerinden olan Staro Nagoriçane'de Aziz Georgios Kilise'sinde ve Kuçevişte'de

[283] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.48-*49*.
[284] Semavi Eyice, *a.g.m*., s.27.
[285] Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, *a.g.m.,* s.*49*.

Başmelekler Kilisesi'nde keromaplastik süslemeler karşmıza çıkmaktadır.[286] Sırbistan'da Kruşevac'ta Başmelekler Kilisesi, Lazarica'da Aziz Stephen Kilisesi, Kaleniç'te Bakire Meryem Kilisesi'nde keramoplastik süslemeler kullanılmıştır.[287] Kırım'da yapılan kazılarda 13-14.yüzyıla ait yonca formlu keramoplastik süslemeler keşfedilmiştir.[288] Romanya'da 1594 yılında inşa edilmiş bir yapıda keramoplastik kullanımı en geç tarihli örnektir.[289]

Fotoğraf 32: Kuzey Makedonya Pirlepe, Aziz Nikolaos Kilisesi, Güney Cephe Kemerlerinde Keramoplastik Süslemeler, yak.1298.
(Svetlana V. Maltseva- Maria L. Zavorina, 2022, s.49)

[286] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.197.
[287] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.197; Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.27.
[288] Ümmühan Melda Ermiş, *a.g.m.*, s.197.
[289] Semavi Eyice, a.g.m., s.27.

4.1. Baçini

"Bacini" İtalyanca bir terim olup, İtalyanca'da "leğen kemiği" anlamına gelen "bacino" kelimesinden türetilmiştir.[290] Baçini, Türkçe'de küçük ölçülü sofra tabakları ve kaseler için kullanılan bir kelimedir.[291] Ayrıca baçini kelimesi, mimari yapılara kakma teknikle uygulanan çinileri tanımlamak için de kullanılmaktadır. [292] İtalyan sanat tarihçi G. Passeri, baçiniyi, *"güneş ışıklarını çukurluklarda toplayıp büyük bir çekicilik ile yansıtarak görmekten zevk alınan renkli ve sırlı toprak leğenler"* şeklinde tanımlamaktadır.[293]Baçini kullanımına Anadolu'da bulunan Bizans dönemi yapılarında çok sık rastlanmasa da başkent Konstantinopolis'te bir örneği günümüze ulaşmıştır. Günümüzde Vefa Kilise Camii veya Molla Gürani Camii olarak bilinen Hagios Theodoros Kilisesi'nin naosunun güney dış duvarında kemerin üstünde bulunan üçgen alınlıkta üç adet kâse tipi baçini bulunmaktadır (Fot.33).[294] Hagios Theodoros Kilisesi'nde bulunan üç baçininin iç yüzey süsleme türü, renkleri ve teknikleri incelendiğinde Pers-Keşan sırlı çini örneklerinden birisi olduğu varsayılmaktadır.[295] Konstantinopolis'te keramoplastik süslemeleri açısından önemli bir yapı olan Tekfur Sarayı'nda da baçini kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. [296] Konstantinopolis dışında Trabzon iç kalede yapılan araştırmalarda III. Aleksios Komnenos dönemine tarihlendirilen duvarda dört baçini oyuğu tespit edilmiştir.[297]

---

[290] Turgay Polat, "Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme)" Sanat Tarihi Dergisi Cilt 30, Sayı 2, İzmir 2021, s. 1119.
[291] Yıldız Demiriz, "Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı 5, İstanbul 1973, s.175.
[292] Yavuz Kaan Konuk-Umut Barış Ustabulut -Furkan Bayrak, "Türk Çini Sanatında Bir Teknik: Bacini", Bacini *Sanat Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 2023, s.4.
[293] Yavuz Kaan Konuk-Umut Barış Ustabulut -Furkan Bayrak, a.g.m., s.3.
[294] Turgay Polat, *a.g.m.,* s. 1119.
[295] Ayyüz Toydemir Sabuncu, "Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemeri Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi" *Colloquium Anatolicum* 9, 2010, s.359.
[296] Turgay Polat, *a.g.m.,* s. 1119.
[297]Turgay Polat- Oktay Orhanlı, "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak "Bacini" Uygulamaları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35, 2020, s.674.

Fotoğraf 33: Vefa Kilise Camii'nde Kullanılan Baçiniler
(https://www.thebyzantinelegacy.com/vefa (03.02.2024))

Bizans'a yakın olan çevrelerde 10.yüzyıldan 15.yüzyıla kadar baçini sıkça kullanılan bir mimari süsleme unsuru olmuştur. Bulgaristan, Yunanistan, Kuzey Makedonya ve İtalya'da Bizans baçinileri karşmıza çıkmaktadır.[298] Yunanistan Atina'da 11.yüzyılda inşa edilmiş Hagioi Theodoroi Kilisesi'nde sırlı ve figürlü iki baçini örneği bulunmuştur.[299] Ancak günümüzde baçinilerin sadece yerleştirildikleri yuvalar görülmektedir. Mora Yarımadası'nda Erimos Hagia Barbara Kilisesi'nde üç adet baçini kullanılmıştır (Foto.34). Bu bölgedeki kiliselerde sgraffito ve champleve teknikli yeşil ve kahverengi sırlı kırmızı astarlı baçini örnekleri bulunmaktadır. Bulunan bu örneklerin Bizans döneminde üretilenleri 12.-14.yüzyıllara tarihlendirilmektedir. [300] Yunanistan Gastouni, Panagia Katholiki Kilisesi'nde yedi adet koyu yeşil sırlı baçini karşımıza çıkmaktadır (Foto.36). Boetia Hagios Georgios Kilisesi, Argolis Panagia Kilisesi, Mistra Hagioi Theodoroi Kilisesi'nde de Bizans dönemi baçini örneklerini görmekteyiz.[301] Bulgaristan'da Lovetch'de 12. yüzyıla

[298] Yıldız Demiriz, *a.g.m.,* s.189.
[299] Yıldız Demiriz, *a.g.m.,* s.182.
[300] Anastasia G. Yangaki, "The bacini in churches of the Mesa Mani (Peloponnese)," in *Proceedings of the 12th AIECM3 Congress on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics*, vol. 2, 2021, s.631.
[301] Yıldız Demiriz, *a.g.m.,* s.184-185.

tarihlenen Hisarlık Kilisesi, Provadia'da ve Nesebbar'da baçini kullanılmıştır.[302]14. yüzyılda Bizans'ta monogramlı sgraffito ürünlerin yaygınlaşmasıyla ve moda haline gelmesiyle Bulgaristan Cherven'de bulunan kiliselerde monogramlı sgraffito baçinilerin kullanılmış olduğu görülmektedir (Foto.35).[303] İtalya'da çok sayıda baçini örneği olsa da bunların çoğu İslami ve İtalyan ürünleridir. İtalya'da Pomposa Manastırı'nda Bizans üretimi olduğu düşünülen baçiniler bulunmaktadır (Foto.37).[304]

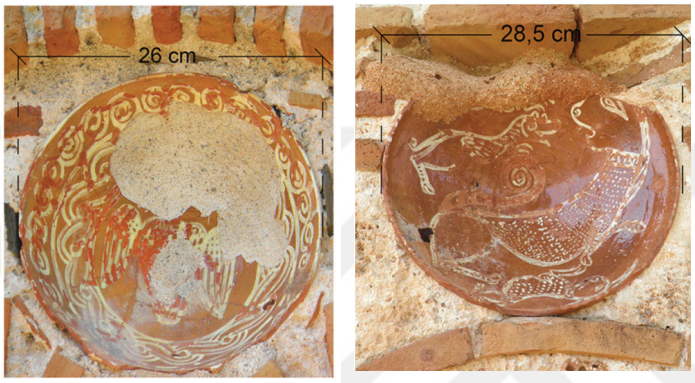

Fotoğraf 34: Yunanistan Erimos, Hagia Barbara Kilisesi, Astarlı Baçini Örnekleri (Anastasia G. Yangaki,2021, s.635)

Fotoğraf 35: Bulgaristan Cherven, Sarı-Yeşil Sırlı Sgraffito Teknikli, Üzerinde "Micheal" Yazılı Monogramlı Baçini Örneği

(Георги Сенгалевич, a.g.m., s.113).

[302] Yıldız Demiriz, *a.g.m.,* s.186.
[303] Георги Сенгалевич, *a.g.m.,* s.112.
[304] Yıldız Demiriz, *a.g.m.,* s.189.

Fotoğraf 36: Yunanistan Gastauni, Panagi Katholiki Kilisesi'nde Baçini Örnekleri.

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Church_of_Panagia_Katholiki_%28Gastouni%29_%2807%29.jpg (18.09.2024)

Fotoğraf 37: İtalya, Pomposa Manastırı Baçini Örnekleri

(https://www.romeartlover.it/Pomposa.html (18.05.2024)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bizans sanatı ve kültürü günümüzde halen kullanılmakta olan birçok kültürün temelini oluşturmaktadır. Uzun yıllar boyunca geniş bir coğrafyanın hâkimi olan Bizans İmparatorluğu bu geniş coğrafyadaki etkilerin getirileri sayesinde farklı sanat eserlerinin ve farklı kültürlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. İkonalar, duvar resimleri ve minyatürlerden sonra Bizans mimari süsleme sanatında çini ve keramoplastik süslemeler de bir yer edinmiştir.

Orta Bizans Dönemi (717-1204), Bizans sanatı ve mimarisi için önemli bir dönemdir. Bu dönemde mimaride ve sanatta yeni teknikler ve üsluplar ortaya çıkmıştır. Bunlar birisi de çini sanatıdır. Makedon Hanedanlığı Dönemi'ne (867-1056) denk gelen çini sanatının ortaya çıkmasında kuşkusuz Makedon Rönesansı' nın payı büyüktür. Kazılarda ve yüzey araştırmalarında bulunan Bizans çinileri fiziksel ve kimyasal analizlere dayanarak ve bazı yazılı kaynaklardan hareketle 9.-12. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir. 9.yüzyıl öncesi çininin kullanılmadığı görülmektedir. 12.yüzyıl sonrasında da Bizans çini atölyelerinden Nikomedia'nın hem Türkler hem de Latinler tarafından işgalinden dolayı çini üretiminin Anadolu'da durduğu görülmüştür. Ancak Balkanlar'da çini kullanımı Geç Bizans Dönemi'nde de yerel üretimlerle devam etmiştir. Geç Bizans Dönemi çinilerinin genellikle Bulgaristan, Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da yapıların dış yüzeylerinde kullanılmıştır. Bulgaristan'da en önemli çini üretim merkezlerinden birisi olan Preslav atölyelerinde de üretimin 9-12. yüzyıllar arasında yapılmış olduğu görülmektedir. Çini üretiminin Preslav atölyelerinde başladığı 9-10. yüzyıl Çar I. Simeon (893-927) dönemi olarak bilinen ve "Altın Çağ" denilen mimari ve sanatsal açıdan birçok yeni üretimin yapıldığı dönemdir.

Çini hem Bizans için hem de diğer uygarlıklar için önemli sayılan bir mimari süsleme elemanıdır. Çiniler renklerinden ve sırlarında dolayı bulundukları yapılara adeta bir parlaklık veren yaldızlar olmuşlardır. Bu yüzden de hem dikkat çekici olmasından hem de mimari yapıda yarattığı renk kontrastından dolayı sevilerek kullanılmıştır. Orta Bizans Dönemi'nde çinilerde görülen motifler ve süslemeler özellikle taş eserler, minyatürler ve ikonalarla benzer bir resim repertuarına sahiptir. Hayvansal, bitkisel ve geometrik desenli çinilerden tavus kuşu, hayvan ve bitki

firizleri, sarmal kıvrım dalları taş eserlerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Mermer ve taştan yapılan bitki ve hayvan frizleri çinilerde de kullanılan bir süsleme unsuru olmuştur (Foto.38,39).[305]

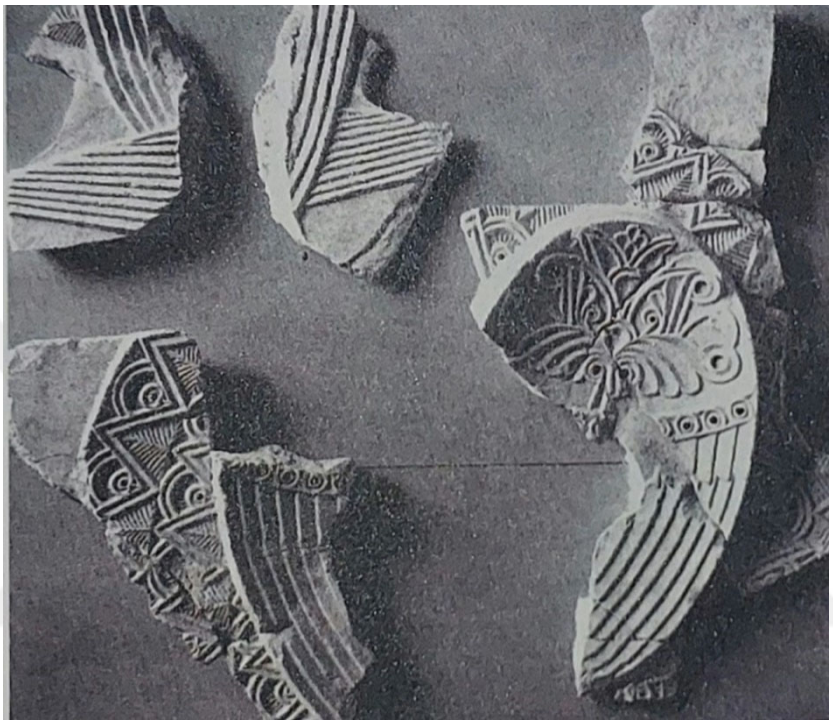

Fotoğraf 38: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi, Tavus Kuşlu Mermer Levha (Natalia Poulou, 2021, s.105)

Fotoğraf 39: Kuşadası Anaia (Kadıkalesi) Kazısında bulunan Mermer Friz (Natalia Poulou, 2021, s.106)

[305] Fotoğraf 32, Kat.No.96,97 ve 113'te bulunan tavus kuşu tasviri ile benzerdir. Fotoğraf 32 ve Kat.No.116'da bulunan hayvan frizi de benzer özelliklere sahip bir örnektir.

Orta Bizans Dönemi çinilerinin dini ve sivil yapılarda kullanıldığını görmekteyiz. Dini yapılarda kilise, manastır, martyrium, saray şapelleri ve bazende Preslav'da karşımıza çıktığı şekilde tılsım amaçlı kullanılan kabartma ve madalyon şekilli çiniler karşımıza çıkmaktadır. Sivil yapılardaki örnekler sadece Konstantinopolis'te karşımıza çıkmaktadır. Bu çini örneklerinde bitkisel ve geometrik motifler kullanılmıştır. Saray yapılarında bulunan çinilerde altın yaldız kullanılmış olması da önemlidir. Preslav çinileri saray ve çevresinde bulunan yapılarda keşfedilmiş olsa da çinilerin özel olarak sarayda kullanımına ilişkin araştırmalar yetersizdir. Bu sebeple Orta ve Geç Bizans Dönemi'nde sivil yapılarda çini kullanımı sadece Konstantinopolis yapılarında görülmektedir. Dini yapılarda kullanılan çinilerde bitkisel, geometrik motiflerin yanı sıra kutsal figür ve hayvan tasvirlerini içermektedir. Figürlü çinilerde Meryem, İsa, havariler, aziz ve azizeler karşımıza çıkmaktadır. Dini figürler genellikle kare çiniler içinde kullanılmıştır. Preslav çinilerinde yuvarlak, dikdörtgen ve kemer formlu çinilerde tam boy veya yarım boy figürler bulunmaktadır. Balkanlarda kabartmalı olarak yapılmış figürlü çiniler genellikle kiliselerin dış cephelerinde kullanılmıştır.

Bizans döneminde çini üretiminin başkent Konstantinopolis, Nikomedia ve Preslav'da yapıldığı burada çıkan örneklerden hareketle bilinmektedir. Konstantinopolis ve Nikomedia'da çini üretim atölyesi ve fırını henüz keşfedilmemiştir. Preslav'da yapılan kazılarda manastır çevrelerinde ve saraya yakın alanlarda pek çok atölye ve fırın tespit edilmiştir. Geç Bizans Dönemi çinilerinden nerede üretildiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak bu çinilerin yerel atölyelerde üretildiği varsayılmaktadır. Geç Bizans Dönemi'ne ait çinilerin bir kısmı Balkanlarda bulunan kiliselerin dış duvarlarında in situ olarak günümüze gelebilmiştir. Orta Bizans Dönemi çini bulunları genellikle kazılarda tespit edilen in situ olmayan örneklerdir. İn situ olmayan çinilerin tamamı günümüzde Türkiye ve yurtdışındaki müze ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Anadolu'da yapılan kazılarda Bizans çinileri keşfedilmiştir. Bizans çinilerinin Kapadokya'da bulunan kiliselerin duvar resimlerini figüratif anlamda etkilediği düşünülmektedir.

Keramoplastik süsleme, Orta ve Geç Bizans Dönemi'nde yapıların dış cephelerinde kullanılmıştır. Anadolu'da in situ örnekleri bulunmasa da Konstantinopolis'te Tekfur Sarayı'nda dört yapraklı yonca formlu süslemeler tek

örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Keramoplastik süsleme Balkanlar'da daha yaygın olarak kullanılmış bir süsleme unsurudur. Buradaki örnekler hem Bizans etkili hem de yerel üretimlerden oluşmaktadır. Keramoplastik süslemler dört yapraklı yonca formda ve yuvarlak formda yapılmıştır. Baçini, Anadolu ve başkent Konstantinopolis'te yaygın bir süsleme unsuru değildir. Konstantinopolis'te tek in situ örneği Vefa Kilise Camii'nde günümüze ulaşmıştır. Bu örnek dışında Anadolu'da Trabzon iç kalede baçini kullanıldığı düşünülen duvar oyukları tespit edilmiştir. Baçini, İtalya ve Balkanlarla Bizans döneminde ve sonrasında yaygın olarak karşımıza çıkan bir mimari süsleme unsurudur. İtalya ve Balkanlarda Bizans üretimi olan ürünler dışında İtalyan ve İslami üretim olan baçinilerde bu bölgelerdeki yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Keramoplastik süsleme ve baçiniler Anadolu'da İslami dönem yapılarda da kullanılmıştır. Bu süslemelerden Tokat ve civarında olanların (Foto.40) Bizans etkili olduğu düşünülmektedir. Baçinilerin Bayburt yapıları (Foto.41), Kars Ani Kalesi ve Şanlıurfa civarında bulunan örneklerden hareketle Bizans Dönemi dışında da Anadolu'da kullanılığını görmekteyiz.

Fotoğraf 40: Tokat, Burgaç Hatun Türbesi, Yonca Biçimli Keramoplastikler.

(Aygün Ercan Kalınbayrak- Duygu Açıkkapı Kalkan, 2022, s.2293)

Fotoğraf 41: Resim 10: Bayburt Kalesi Sur Yüzeyindeki Baçini Parçası.

(Demet Eryılmaz, 2019, s.146)

Sonuç olarak Bizans çinileri farklı üslup ve tekniklerde yapılmış dinsel ve sivil yapıları süslemek için kullanılan, Orta ve Geç Bizans döneminde yapılarının iç be dış dekorasyonunda karşımıza çıkan bir süsleme unsurudur. Şüphesiz Bizans çinilerinde birçok etkileşim görülmektedir. Sasani, Abbasi, Selçuklu çinilerinde kullanılan bitkisel ve geometrik motifler Bizans çinileri ile benzerlik göstermektedir. Keramoplastik süslemeler Orta ve Geç Bizans döneminde yapıların dış dekorasyonunda kullanılmış bir mimari süsleme unsurudur. Anadolu'da Osmanlı ve Selçuklu Dönemi yapılarında baçiniler, keramoplastik süslemelerin devamı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Anadolu'da Bizans dönemi çinileri ve keramoplastik süslemeler ile ilgili yapılacak araştırmalar yeni örnekler ve farklı etkilerin ortaya çıkabilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Bizantion'dan İstanbul'a :Bir Başkentin 8000 Yılı :5 Haziran - 4 Eylül 2010, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Ed. Koray Durak, İstanbul 2010.

Aker, Sabiha, *Çini Tasarımı*, Ankara 2010.

Anderson, Jeffrey C., "Introduction to the Ornamental Tiles" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E.J.,Gerstel-Julie A., Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Anderson, Jeffrey C.,"Tiles, Books, and the "Church like a Bride Adorned with Pearls and Gold", *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*.,Ed. Sharon E.J., Gerstel -Julie A.,Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Arcasoy, Ateş- Başkırkan,Hasan, *Seramik Terminolojisi*, İstanbul 2020.

Arık, Mehmet,Oluş ,"Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini1 *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Ed. Gönül Öney, İstanbul 2007.

Atagün, Dilek, *Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri*, (Sakarya Üniversitesi, ,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya 2010.

Atasoy, Sümer- Yıldırım, Şahin, "Filyos-Tios 2009 Yılı Kazısı", *32.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, İstanbul 2010.

Avşar, Mezahir- Avşar, Lale, "Çini Sanat ve Terminolojisi Üzerine" *Kalemişi Türk Sanatları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2014.

Bacci, Michele, "Devotional Panels as Sites of Intercultural Exchange" *Domestic Devotions in Early Modern Italy*, Ed. Maya Corry- Marco Faini -Alessia Menegh, Brill,Boston 2018.

Baran Çelik, Gülbahar, *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul 2011.

Buchwald, Hans, "Sardis Church E – A Preliminary Report", Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, Vol.26, 1977, s.268.

Cutler, Anthony,"Tiles and Tribulations: A Community of Clas Across Byzantium and Its Adversaries" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed.Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Çalışıcı Pala, İrem "Bazı Belge ve Tanımlarla ‘Çini’ Kelimesinin Değerlendirilmesi" *Yedi:Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 13,* 2015.

Çeken, Muharrem, "Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlara Dair Bazı Tespitler", *Anadolu Toprağının Hazinesi; Çini- Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri*, Ed. Oluş Arık-Rüçhan Arık, İstanbul 2007.

Demiriz, Yıldız, “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı 5, İstanbul 1973.

Diehl, Charles. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 2022.

Durand, Jannic, "Plaques de céramique byzantine des collections publiques françaises" *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Ed. Henry Maguire. Washington D.C. 1997.

Erez, Selçuk- Marçelli, Altan A., *Tokat Seramikleri,* İstanbul 2013.

Erciyas, Burcu- Tarbul, Mustafa, “Anadolu’da Ortaçağ Kazıları ve Komana”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, Ankara 2016.

Ermiş, Ümmühan, Melda, "Niksar’dan Bizans Dönemine ait Keramoplastik ve Çini Örnekleri" Art-Sanat Dergisi, Sayı 12, 2019.

Ertuğrul, Özkan, *Bizans Sanatına Giriş*, İstanbul 1999.

Eryılmaz, Demet, *Bayburt Kale Kazısı Seramik Buluntuları,* (Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya 2019.

Esmer, Mine, İ*stanbul'daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler,* (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış *Doktora Tezi*) İstanbul 2012.

Esmer, Mine-Zeynep Ahunbay, İstanbul'da Orta Bizans Dönemi'ne Ait Üç Anıt İle Çevrelerinin Bütünleşik Olarak Korunması İçin Öneriler", *Tasarım Kuram*, Cilt 9, Sayı 15, 2016.

Ettinghausen, Elizabeth S., "Byzantine Tiles from the Basilica in the Topkapu Sarayı and Saint John of Studios" *Cahiers Archéologiques* 1954.

Evans, Helen C.-William D. Wixom, *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843-1261*, The Metropolitan Museum of Art , New York 1997.

Eyice, Semavi" Bizans Mimarisinde Dış Cephelerde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler (Süs Çömlekleri)" *Ayasofya Müzesi Yıllığı-Annual of Hagia Sophia Museum*, Cilt 3, Ayasofya Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.

Gerstel, Saharon E. J,"Tiles of Nicomedia' and The Cult of Saint Panteleimon", *Byzantine Religious Culture Studies in Honor of Alise-Mary Talbot*, Ed. Denis Sullivan, Elizabeth Fisher -Stratis Papaioannou, Boston 2012.

Gerstel, Sharon E. J., "Ceramic Icons from Medieval Constantinople.» *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E. J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Gerstel, Sharon E.J.,"The Nikomedia Workshop: New Evidence on Byzantine Tiles", *The Journal of the Walters Art Museum* Vol.66/67 (2008-9) 2011.

Gerstel, Sharon E.J. "Facing Architecture: Views on Ceramic Revetments and Paving Tiles in Byzantium, Anatolia, and the Medieval West.» *From Minor to Major: The Minor Arts and Their Status in Medieval Art History*. Dü. Colum Hourihane, Princeton 2012.

Gerstel, Sharon E.J. -Julie A. Lauffenburger *A Lost Rediscovered:The Architectural Ceramics of Byzantium*, Philadelphia 2001.

Grabar, André,"Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique", *Revue de philologie et d'histoire*, Ed.Laurent Marcel, Cilt 8, Paris 1929.

Gülaçtı, Nurettin, "Selçuklu Dönemi Figüratif Dekorlu Seramik ve Çini Örneklerinin Cumhuriyet Dönemi Kütahya Figüratif Çinileriyle Karşılaştırılması", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2012.

Kalınbayrak Ercan, Aygün-Kalkan Açıkkapı, Duygu, Tokat'ta Bulunan 14. Yüzyıla Tarihlenen Bağımsız Türbeler Üzerine Mimari Bir Değerlendirme, *Tarih Okulu Dergisi,* Cilt 15, Sayı 59, Ankara 2022.

Kara, Ülkü, "İstanbul Yakınlarından Dipinto Yazılı Bir Çini Kaplama Pano Parçası Üzerine" *Arkeoloji ve Sanat* .Sayı 171 ,2022).

Karakaya, Enis, Bizans'ta Çin,"*İstanbul'un Renkli Hazineleri: Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine*, Ed. Ahmet Vefa Çobanoğlu, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2021.

Kazhdan, Alexander P. (Ed), The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol.3, Oxford University Press, New York 1991.

Kızıl, Abuzer- Doğan, Taylan, “Euromos Antik Kenti 2019-2020 Yılı Çalışmaları”, 2019-*2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Cilt 1, Ankara 2022.

Konuk, Yavuz Kaan- Ustabulut, Umut Barış- Bayrak, Furkan, “Türk Çini Sanatında Bir Teknik: Bacini”, Bacini *Sanat Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 2023.

Kostova, Rossina, "Polychrome ceramics in Preslav, 9th to 11th centuries: Where were they produced and used?" *Byzantine Trade, 4th-12th Centuries The Archaeology of Local, Regional and International Exchange. Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies*. Ed. Marlia Mundell Mango, St John's College, University of Oxford 2009.

Kudde, Esra-Nicholas Melvani-Tarkan Okçuoğlu, *İstanbul'da Stoudios Manastırı Tarihi, Mimarisi ve Sanatı*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.

Lauffenburger, Julie A.-Jane L. Williams, "Byzantine Tiles in the Walters Art Gallery and Dumbarton Oaks Collections: A Comparison of Technique", *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Ed. Henry Maguire, Washington D.C. 1997.

Lauffenburger, Julie A- Christine Vogt -Anne Bouquillon, "Technical Insights into the Working Practices of the Byzantine Tile Maker", *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*. Dü. Sharon E.J. Gerstel -Julie A. Lauffenburger. Philadelphia 2001.

Lee, Jung Hye, *Bizans Siyasi ve Sosyal Tarihinde Tasvir Kırıcılık (İkonoklazma) Hareketinin Başlangıç Dönem*i,(İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Ortaçağ Anabillim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.

Maguire, Henry, Ed. *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C 1997.

Maltseva, Svetlana V.-Maria L. Zavorina, "Late Byzantine Architectural Ceramics of Epirus and Macedonia", *Proceedings of the International Conference SmartArt*, Art and Science Applied, Faculty of Applied Arts, Belgrade 2021

Mango, Marlia Mundell, "Polychrome Tiles Found at Istanbul:Typology,Chronology, and Function" *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E. J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Mason, R. B.-Marlia Mundell Mango, "Glazed 'Tiles of Nicomedia' in Bithynia, Constantinople, and elsewhere", *Constantinople and its Hinterland, Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies (Oxford, April 1993)*. Ed. Cyril Mango-Gilbert Dagron,: Aldershot, Variorum, Cambridge, 1995.

Mastrotheodoros, Georgios P.-Beltsios, K.G.- Bassiakos, Yannis-Papadopoulou, Varvara, "Two unique Byzantine immured lead-glazed relief ceramic icons and related tiles from the church of St Basil in Arta, Greece: investigation and interpretation of materials and techniques" *Archaeological and Anthropological Sciences,* 2018.

Miatev, Krsto, *Die Keramik von Preslav,* Sofia 1936.

Ogan, Aziz, 1937 Yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı, *Belleten*, Cilt IV, Sayı 16, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1941.

Öney, Gönül, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.

Ötüken, Yıldız, "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri" *Vakıflar Dergisi*, Cilt 12, 1978.

Pitarakis, Brigitte , Ed. *İstanbul'dan Bizans'a : Yeniden Keşfin Yolları 1800-1955 = from Istanbul to Byzantium : Paths to Rediscovery 1800-1955*, Pera Müzesi , İstanbul 2021.

Polat, Turgay-Orhanlı, Oktay, "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak "Bacini" Uygulamaları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35, 2020.

Polat, Turgay,"Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme)", *Sanat Tarihi Dergisi,* Cilt 30, Sayı 2, İzmir 2021.

Poulou, Natalia.."Polikrom Kaplar:Dekoratif Motiflerin Uzun Yolculuğu, *Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Topraklarında Kültürel Üretim Aracı Olarak Sırlı Kaplar*, Ed. Nikos D. Kontogiannis- Beate Böhlendorf Arslan-Filiz Yenişehirlioğlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.

Rice, David Talbot, *Byzantine Glazed Pottery*, Oxford 1930.

Rice, David Talbot, "Byzantine Pottery" *Byzantine Art A European Art: 9th.Exhibition of the Councils of Europe*, Institut Francais d'Athenes, Athens 1964.

Rigby, Sophie, "To impress (upon) a people: Ceramic Tile Decoration in the Context of Orthodox Bulgaria", *Diogenes* 4 ,2016.

Sabuncu, Ayyüz Toydemir, "Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemeri Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi", *Colloquium Anatolicum* 9 ,2010.

Sözen, Metin ve Uğur Tanyeli. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2014.

Şahin, Faruk, *Seramik Sözlüğü*, İstanbul 1982.

Şentürk, Hazal-Nur Urfalıoğlu, "İstanbul'da Bulunan Son Dönem Bizans Yapılarında Cephe Bezemeleri", Cilt 6, Sayı 2, 2017

Totev, Totyu, *Great Preslav*, Sofia 2001.

Totev, Totyu, *The Ceramic Icon In Medieval Bulgaria*,Sofia 1999.

Tranzo, William,"The Vagaries of a Motif and Other Observations on Ornament", *A Lost Art Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Ed. Sharon E.J. Gerstel - Julie A. Lauffenburger, Philadelphia 2001.

Vogt, Christine- Bouquillon, Anne- Dubus, Michel- Querre, Guirec, "Glazed Wall Tiles of Constantinople:Phsical and Chemical Characterization, Manufacturing, and Decorative Processes", *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Ed. Henry Maguire. Washington D.C.1997.

Yangaki, Anastasia G., "The bacini in churches of the Mesa Mani (Peloponnese)," in *Proceedings of the 12th AIECM3 Congress on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics*, vol. 2, 2021.

Yenişehirlioğlu, Filiz, "Bizans Dönemi Sarayından Bir Örnek:İstanbul Tekfur Sarayı" *Osmanlı Devleti'nin Yönetim Merkezi Bursa Bey Sarayı Sempozyumu*, Ed. Serap Tuğba Yurteser Yılmaz, Bursa Kültür A.Ş., Bursa 2021.

Yetkin, Şerare, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986.

Yetkin, Şerare, "Çini- TDV İslâm Ansiklopedisi" (*https://islamansiklopedisi.org.tr/cini (* 15 11 2023).

Yörükoğlu, Tame, *Batılılaşma Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri*,(Trakya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2006.

Маразов, Иван , Татяна Шалганова и Оксана Минаева, *Кръстопът на култури*, Летера, Пловдив 2009.

Сенгалевич, Георги, “Глазирана паничка за керамопластична украса с монограм от Червен (Опит за реконструкция и идентификация)”, *Приноси към българската археология*, Том 9, София 2019.

Тотев , Тотю , *Керамичната икона в средновековна България*, Издателство на БАН, София 2001.

Тотев, Тотю, *Преславската Керамична Икона, Паметници на културата*, Български художник, София 1988.

Тотев, Тотю, *Преславската култура и изкуство през IX-X век. Студии и статии*,: Издателство на БАН, София 2000.

İNTERNET KAYNAKÇASI

https://art.thewalters.org/detail/13296/fragment-sketch-of-head-in-profile/

https://tr.pinterest.com/pin/492792384202299070/

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0oannis_Kurkuas#/media/Dosya:Surrender_of_the_Mandylion_to_the_Byzantines.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Avgar_poluchaet_Nerukotvorny_obraz.jpg

https://www.artsy.net/artwork/cordoba-spain-dome-in-front-of-the-mihrab-the-great-mosque-of-cordoba

https://www.thebyzantinelegacy.com/arta

https://www.allovergreece.com/Sights/Descr/49/338/en

https://www.thebyzantinelegacy.com/vefa

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Church_of_Panagia_Katholiki_%28Gastouni%29_%2807%29.jpg

https://www.romeartlover.it/Pomposa.html

KATALOG

Katalog No.: 01

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.8 (D1.Ç.60)

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10 cm Gen: 9 cm K: 0,5 cm

Durum: Eser iki parça halinde bulunmuştur. Eksik kısımları alçıyla restore edilmiş ve kare şeklinde tamamlanmıştır. **S**ırda çatlak ve dökülmeler vardır. Çininin arka yüzeyi harca tutunması için kazıma kafeslere bölünmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme.

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı kahverengi ve yeşil akıtma boya ile yapılmış karışık desenler bulunmaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 02

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.9

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10 cm Gen: 8 cm K: 0,5 cm

Durum: Çini yedi parça halinde bulunmuştur. Eksik kısımları alçıyla restore edilmiş ve kare şeklinde tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme.

Tanım: Beyaz zemin üzerine kahverengi ve yeşil renkli akıtma tekniğiyle boyanmış karışık desenler bulunmaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

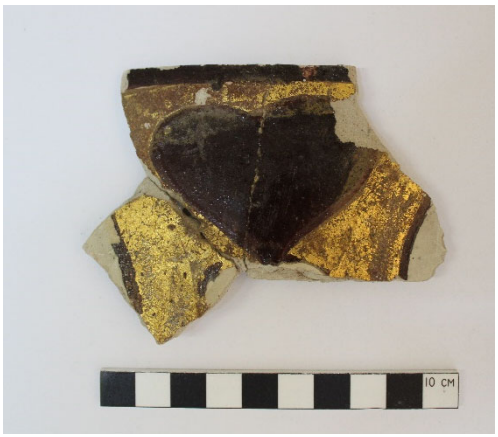

Katalog No.: 03

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.11 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10 cm Gen: 7,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Eser üç kırık parça halinde günümüze ulaşmış, yapıştırılarak birleştirilmiştir. Sırlar ve altın yaldız büyük ölçüde dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama.

Tanım: Krem rengi astar ve altın yaldız zemin üzerine mor boya ile yapılmış kalp motifi ve etrafında altın yaldız ve kahverengi çizgiler vardır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 04

Adı: Dış bükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Müze Env. No.:** 84.15 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 26.04.1984

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,6-18 cm Gen: 12,7 cm K: 0,5 cm

Durumu: 6 kırık parça halinde olup birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme.

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Krem rengi astar üzerine siyah, yeşil ve yaldızlı paralel bant bezeme görülmektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 05

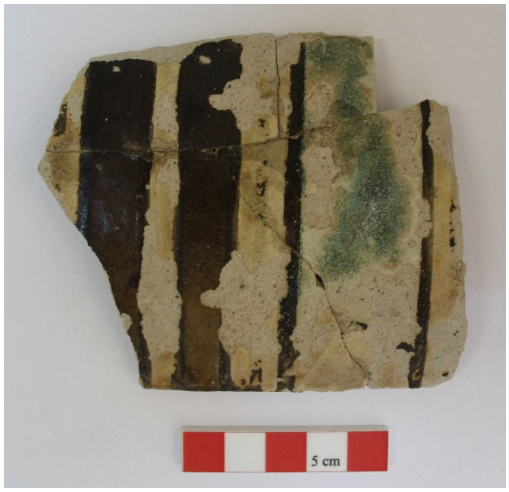

Adı: Dış bükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Müze Env. No.:** 84.16 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 26.04.1984

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 9,7 cm, Gen: 8,5 cm, K: 0,5 cm

Durumu: 4 kırık parça halinde olup birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme.

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Krem rengi astar üzerine siyah, yeşil ve yaldızlı paralel bant bezeme görülmektedir.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 06
Adı: Dışbükey çini parçası
Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı
Müze/Koleksiyon:
İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.3
Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984
Dönemi: 9-10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 11,2 cm Gen: 10,7 cm cm K: 0,5 cm
Durumu: 5 kırık parça halinde bulunmuş olup, birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Çini yüzeyinde ortada kahverengi ince çizgili bir çerçeve içinde akıtma tekniğiyle yapılmış yeşil, kahverengi, krem rengi sıraltı boyama desenler vardır. İnce çerçevenin etrafında koyu kahverengi, siyaha yakın iki geniş bant bulunmaktadır.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 07

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.4 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 22 cm Gen: 8 cm K: 0,7 cm Derinlik:2,2 cm

Durumu: 4 parça halinde bulunmuş olup, birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Kullanılan Renkler: Sarı, yeşil, kahverengi, krem rengi

Sır Rengi ve Yapısı: Tek renkli sır

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Beyaz zemin üzerine sarı, yeşil ve kahverengi sıraltı akıtma boya bezemelidir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 08

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.5 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 21.7-22 cm Gen: 9-9,4 cm K: 0,5 cm, Derinlik: 2,7 cm

Durumu: Küçük parçalar halinde bulunmuş olup, birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Kullanılan Renkler: Sarı, yeşil, kahverengi, krem rengi

Sır Rengi ve Yapısı: Tek renkli sır

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Beyaz zemin üzerine sarı, yeşil ve kahverengi sıraltı akıtma boya bezemelidir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 09

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.7 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 16.01.1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13,5 cm Gen: 8,5 cm K: 0,5 cm, Der.5 cm

Durumu: Küçük parçalar halinde bulunmuş olup, birleştirilmiş ve alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Kullanılan Renkler: Sarı, yeşil, kahverengi, krem rengi

Sır Rengi ve Yapısı: Tek renkli sır

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Beyaz zemin üzerine sarı, yeşil ve kahverengi sıraltı akıtma boya bezemelidir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 10

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.8 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13,5 cm Gen: 8,5 cm, Der.5 cm

Durumu: Dışbükey formlu çininin köşeleri kırıktır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama.

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Beyaz astar üzerine altın yaldız ve kahverengi boyayla yapılmış geometrik (bant, spiral) süslemeler içermektedir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.80.

Katalog No.: 11

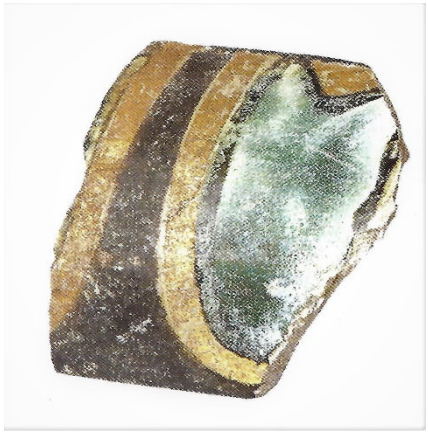

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 84.9 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1984

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10 cm Gen: 8 cm K: 0,5 cm

Durumu: Dışbükey formlu çininin köşeleri kırıktır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama.

Tanım: Sütunce kaplamasıdır. Beyaz astar üzerine altın yaldız, yeşil ve kahverengi boyayla yapılmış geometrik (bant, oval) süslemeler içermektedir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011,s.80.

Katalog No.: 12

Adı: Yazıtlı Çini Parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 94.22 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1994

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 8 cm Gen: 10 cm K: 1,5 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Tek renk sır ve kabartma

Durumu: Çininin sadece küçük bir parçası günümüze ulaşabilmiştir. Yazıtlı ve hayvan figürlü bir çinidir.

Tanım: Kabartma olarak işlenmiş koşan iki hayvan figürünün altında iki satır halinde yazı bulunmaktadır. Tek renk lacivert sırlıdır.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011,s.81.

Katalog No.: 13

Adı: Yazıtlı Çini Parçası

Buluntu Yeri: Boukoleon Sarayı,

Fener-Kumkapı arası sur restorasyonu

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 95.69 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1994

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 5,5 cm Gen: 3 cm K: 1,5 cm

Durumu: Küçük bir parça halinde günümüze ulaşmıştır. Sırda korozyon ve dökülmeler görülmektedir. Firuze sırda korozyondan ötürü yer yer sararmalar mevcuttur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Tek renk sırlı

Tanım: Kabartma olarak işlenmiş AC harfleri görülmektedir. Tek renk firuze sırlıdır.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011,s.81.

Katalog No.: 14

Adı: Çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.29 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 4-7-10-5 cm Gen: 2,5 cm K: 0,4 cm

Durumu: Eser 4 kırık parça olarak bulunmuş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama
Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış yaprak ve üçlü tomurcuktan oluşan sarmaşık deseni krem rengi astar üzerine siyah, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 15
Adı: Çini bordür
Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)
Müze/Koleksiyon:
İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.31 (PT)
Müzeye Geliş Tarihi: 1930
Dönemi: 10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 4,2-3-4,5-6-9 cm Gen:2, 5 cm K: 0,5 cm
Durumu: Eser 6 kırık parça olarak bulunmuş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama
Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış yaprak ve üçlü tomurcuktan oluşan sarmaşık deseni krem rengi astar üzerine siyah, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 16

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.32 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 52,5 cm Gen: 7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Eser 11 kırık parça olarak bulunmuş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış dairesel desenler krem rengi astar üzerine sarı, beyaz, siyah, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 17

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.33 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 62,7 cm Gen: 9 cm K: 0,5 cm

Durumu: Eser 13 kırık parça olarak bulunmuş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış dairesel madalyonlar içinde palmet desenleri krem rengi astar üzerine siyah, kırmızı boya ve altın yaldızla işlenmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 18

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.34 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,6-18 cm Gen: 12,7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Eser 18 kırık parça olarak bulunmuş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış dairesel madalyonlar içinde rozet desenleri krem rengi astar üzerine siyah, kahverengi, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 19

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.36 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 14,5 cm Gen: 5,2 cm K: 0,4-0,5 cm

Durumu: Eser iki kırık parçanın birleşmesinden oluşmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış bant ve çerçeve içinde dil desenleri krem rengi astar üzerine beyaz, kahverengi, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 20 AB

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.37-A, 91.37-B (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: A-Uz: 9,4 cm Gen: 5,7 cm K: 0,5 cm / B- Uz:5,7 cm Gen: 5,2 cm K: 0,5 cm

Durumu: Eser iki parça halinde bulunmuş, tek numarada envanterlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Alternatif olarak tekrarlanmış bant ve çerçeve içinde dil desenleri krem rengi astar üzerine beyaz, kahverengi, yeşil boya ve altın yaldızla işlenmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.:21

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Myrelaion Sarayı ve Kilisesi (Bodrum Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.39 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1930

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:9 cm Gen: 6,5cm K: 0,5-0,7 cm

Durumu: Kırık durumdadır, yüzeyinde dökülmeler görülür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzeri boyama ve yaldızlama

Tanım: Krem astar üzerine yeşil, siyah, kahverengi boya ve altın yaldız ile yapılmış stilize desenler görülmektedir. Desen siyah konturludur.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 22

Adı: Dışbükey çini bordür

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.1 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 14,3/14,5cm Gen: 7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Kırık parçaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş ve alçıyla tamamlanmıştır.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Krem astar üzerine yeşil, siyah, sarı boya ve altın yaldız ile yapılmış alternatif olarak sıralanmış içleri rozetli madalyon ve diyagonal kareden oluşan bir süsleme görülür. Karenin köşeleri üçlü tomurcuk motifiyle doldurulmuştur.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 23
Adı: Dışbükey çini bordür
Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)
Müze/Koleksiyon:
İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.2 (PT)
Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991
Dönemi: 9-11. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 7,6cm Gen: 7,7 cm K: 0,5 cm
Durumu: Kırık parçalar halinde bulunmuş ve birleştirilmiştir.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine yeşil, siyah, sarı boya ve altın yaldız ile yapılmış madalyon içinde sekizgen ve rozetten oluşan bir süsleme görülür.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 24

Adı: İçbükey çini parçası
Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)
Müze/Koleksiyon:
İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.3 (PT)
Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991
Dönemi: 9-11. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 7,3 cm Gen: 4,7 cm K: 0,5 cm
Durumu: Birleştirilmiş iki parçadan oluşur, alçıyla tümlenmiştir.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Krem astar üzerine sıraltı yeşil, siyah, sarı boya ve altın yaldız ile yapılmış içleri rozetli baklavalar ve ara boşluklarda üçlü tomurcuk ve sarmaşık dalları görülür.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.:25

Adı: Dışbükey çini bordür parçası
Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)
Müze/Koleksiyon:
İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.4 (PT)
Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991
Dönemi: 9-11. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 9 cm Gen: 5,6 cm K: 0,6 cm
Durumu: Kırık halde ele geçmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine sıraltı yeşil, siyah, sarı boya ve altın yaldız ile yapılmış yanyana iki madalyon motifi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 26

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.5 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 5,3-5,5 cm Gen: 3,7 cm K: 0,5 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Durumu: İki parça birleştirilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine sıraltı yeşil, siyah, sarı boya ve altın yaldız ile yapılmış madalyon motifi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 27

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.6 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,2 cm Gen: 2,7 cm K: 0,5 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Durumu: İki parça birleştirilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine sıraltı yeşil ve siyah boya ile yapılmış yanyana sıralanan üç madalyon motifi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 28

Adı: Çini ve sıva parçası

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Müze Env. No.:** 91.7 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 8,5 cm Gen: 8cm

Durumu: Çini bir sıva parçasına bağlı olarak bulunmuştur. Sır büyük oranda dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine sıraltı yeşil ve siyah boya ile yapılmış yanyana sıralanan üç madalyon motifi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 29

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.8 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 4 cm Gen: 3,1 cm K: 0,5 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Durumu: Kırık olarak ele geçmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Siyah zemin üzerine yeşil ve sarı boya ile yapılmış yanyana iki madalyon motifi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 30 AB

Adı: Duvar çinisi parçaları

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.9 AB (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: A-Uz:4cm Gen: 3,1 cm K: 0,5 cm,

B- Uz:3,7 Gen: 3,2 cm K: 0,5 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Durumu: Kırık olarak ele geçmiş iki parçadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Siyah zemin üzerine beyaz boya ile yapılmış kufi taklidi stilize yazı bezemelidir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 31

Adı: Duvar çinisi parçaları

Buluntu Yeri: Konstantin Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 91.9 AB (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 18.02.1991

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,6-18 cm Gen: 12,7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Çininin etrafı kırık, sırları yer yer dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine siyah ve sarı sıraltı boya ile yapılmış geometrik süsleme görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2023

Katalog No.: 32

Adı: Meryem ve Çocuk İsa Betimli Polikrom Seramik Levha parçası

Buluntu Yeri: Topkapı Sarayı Bazilikası Kazıları

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6170 PT

Müzeye Geliş Tarihi: 1937

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,1 cm Gen: 11 cm K: 0,9 cm

Durumu: Kırık bir parça halinde günümüze ulaşabilmiştir. Çok renkli sırlı bir figüratif çinidir. Türkiye'den bulunan nadir figürlü çinilerdendir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme.

Tanım: Çininin merkezinde Hodegetria tipinde Meryem ve Çocuk İsa tasvir edilmiştir. İki figür de muhtemelen yarım boy olarak tasvir edilmişlerdir. Meryem'in başının iki yanında Yunanca monogramları bulunmaktadır. İsa'nın halesinin bir kısmı görülebilmektedir. Meryem beyaz başörtüsünün üzerine mavi-patlıcan rengi bir *maphorion* takmaktadır. Figürler muhtemelen yeşil bir madalyon içinde yer almaktadır.

Fotoğraf: Pitarakis, Brigitte , (Ed.). *İstanbul'dan Bizans'a : Yeniden Keşfin Yolları 1800-1955 = from Istanbul to Byzantium : Paths to Rediscovery 1800-1955*. İstanbul: Pera Müzesi , 2021, s.559.

Katalog No.: 33

Adı: Çini bordür parçası

Buluntu Yeri: Topkapı Sarayı Bazilikası Kazıları

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6159 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1937

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,6-18 cm Gen: 12,7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Üç parça halinde birleştirilmiş ve tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine yeşil, sarı ve siyah sıraltı boya ile yapılmış, alternatif olarak sıralanmış daire ve dikdörtgenlerden oluşan geometrik süsleme görülür.

Fotoğraf: Pitarakis, Brigitte , (Ed.). *İstanbul'dan Bizans'a : Yeniden Keşfin Yolları 1800-1955 = from Istanbul to Byzantium : Paths to Rediscovery 1800-1955*. İstanbul: Pera Müzesi , 2021, s.558.

Katalog No.: 34

Adı: Çini bordür parçası

Buluntu Yeri: Topkapı Sarayı Bazilikası Kazıları

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6181 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1937

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:43,5 cm Gen: 4 cm K: 0,5 cm

Durumu: Kırık parçalar halinde birleştirilmiş ve tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine yeşil, sarı ve siyah sıraltı boya ile yapılmış, alternatif olarak sıralanmış daire ve dikdörtgenlerden oluşan geometrik süsleme görülür.

Fotoğraf: Pitarakis, Brigitte , (Ed.). *İstanbul'dan Bizans'a : Yeniden Keşfin Yolları 1800-1955 = from Istanbul to Byzantium : Paths to Rediscovery 1800-1955*. İstanbul: Pera Müzesi , 2021, s.558.

Katalog No.: 35

Adı: Çini bordür parçası

Buluntu Yeri: Topkapı Sarayı Bazilikası Kazıları

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6182 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1937

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:31,5 cm Gen: 4 cm K: 0,5 cm

Durumu: Kırık parçalar halinde birleştirilmiş ve tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine yeşil, sarı ve siyah sıraltı boya ile yapılmış, alternatif olarak sıralanmış daire ve dikdörtgenlerden oluşan geometrik süsleme görülür.

Fotoğraf: Pitarakis, Brigitte , (Ed.). *İstanbul'dan Bizans'a : Yeniden Keşfin Yolları 1800-1955 = from Istanbul to Byzantium : Paths to Rediscovery 1800-1955*. İstanbul: Pera Müzesi , 2021, s.558.

Katalog No.: 36

Adı: Çini İkona Çerçevesi

Buluntu Yeri: Studios Manastırı, Hagios Ioannes Prodromos Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii)

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6425 P.T

Müzeye Geliş Tarihi:-

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 117 cm Gen: 35 cm K: 9cm

Durumu: Parçalı halde bulunmuş çini rekonstrüksiyonla bir araya getirilmiştir. Dış bükey ve düz formun aynı anda kullanılmış örneğidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çini üç sıra halinde farklı desenlerden oluşturulmuş muhtemelen bir sütun veya köşe için tasarlanmıştır. İlk sırada yeşil, sarı ve beyaz dil ve ok motifleri yer almaktadır. İkinci sırada Sarı, siyah, beyaz, yeşil renkle oluşturulmuş bitki sarmalı motifi yer almaktadır. Son sıra ince bir şerit halinde ve dama tahtası motiflerinden oluşmaktadır.

Fotoğraf: *Bizantion'dan İstanbul'a: Bir Başkentin 8000 Yılı :5 Haziran- 4 Eylül 2010, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi*, Ed. Koray Durak, İstanbul 2010, s.233.

Katalog No.: 37

Adı: İçbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Sultanahmet Eski Cezaevi Kazısı)

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 04.26 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 2003

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 5,3 cm Gen: 8,2 cm

Durumu: Kırk halde ele geçmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Astar üzerine boya ve altın yaldız bezemeli

Tanım: Bir madalyon içinde çok kollu yıldız motifi yer almaktadır. Yeşil arka planlı bu yıldızın merkezinde siyah konturlu daire motif görülür.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.48.

Katalog No.: 38

Adı: Dışbükey bordür parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Sultanahmet Eski Cezaevi Kazısı)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 09.33 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 2005

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,2 cm Gen: 4,9 cm, K: 0,5 cm

Durumu: Dikdörtgen şeklinde çini parçasının üst kısmı düz olarak bırakılmış, alt kısmı dış bükeydir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerinde siyah ve yeşil sıraltı boya ile yapılmış madalyon içinde sekiz kollu yıldız motifleriyle bezenmiştir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.43.

Katalog No.: 39

Adı: İçbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Sultanahmet Eski Cezaevi Kazısı)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 09.462 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 2007

Dönemi: 10-11. Yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,6 cm Gen: 4,8 cm

Durumu: İç bükey bir çininin küçük parçasıdır.

Hamur Rengi: Krem rengi

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem zemin üzerine siyah, yeşil, sarı renklerde sıraltı boya ile yapılmış geometrik süslemeler görülmektedir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.49.

Katalog No.: 40

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Eminönü Cankurtaran Mah. sondaj kazısı)

Müze/Koleksiyon: İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 04.26 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1999

Dönemi: 10-11. Yüzyıl

Ölçüler: Uz: 5,3 cm Gen: 8,2 cm

Durumu: Dış bükey bir çininin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Çininin yüzeyinde ve sırlarda döküntüler vardır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çini üzerinde iki sıra halinde ve simetrik olarak zikzaklı baklava motifleri yer almaktadır. Motif şerit şeklinde kenar bantlarından oluşmaktadır. Orta kısmı ise zeminle koyu yeşil tonlarındadır. Motiflerin şeritleri sarımsı kahverengidir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.49.

Katalog No.: 41

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Sultanahmet Eski Cezaevi Kazısı)

Bulunduğu Müze/Koleksiyon: İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 09.85 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 2006

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: 14,6x 9,5 cm-7,8x6,2 cm- 2,8x2,4 cm

Durumu: Parçalı halde bulunmuş ve birleştirilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezemeli

Tanım: Krem rengi zemin üzerinde sarı, yeşil, siyah sıraltı boya ile yapılmış daire ve dalgalı çizgilerden oluşan motifler görülmektedir.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.49.

Katalog No.: 42

Adı: İçbükey Çini Parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray (Sultanahmet Eski Cezaevi Kazısı)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 02.53 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 2001

Dönemi: 10-12. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 8,4 cm Gen: 6,8 cm K: 0,5 cm

Durumu: Parçalar birleştirilmiştir, sırda dökülmeler görülür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi zemin üzerinde sıraltı beyaz, yeşil, kırmızı, siyah ve sarı renkler kullanılarak geometrik bezemeler oluşturulmuştur.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.52.

Katalog No.: 43

Adı: Dışbükey çini Parçası

Buluntu Yeri: Büyük Saray

(Eminönü Cankurtaran Mah. Sondaj Kazısı)

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 02.13 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1999

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 18,1 cm Gen: 11,6 cm K:0,3-0,4 cm

Durumu: Parçalar birleştirilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı siyah ve sarı boya ile yapılmış dalgalı hatlardan oluşan bir bezeme görülür.

Fotoğraf: Baran Çelik, Gülbahar. *İstanbul'daki Bizans Sarayları-Byzantine Palaces in İstanbul*. İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 2011, s.52.

Katalog No.: 44

Adı: Çini parçaları

Buluntu Yeri: Topkapı Sarayı Bazilikası

Müze/Koleksiyon:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri **Env. No.:** 6176 (PT)

Müzeye Geliş Tarihi: 1

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 11,1 cm Gen: 23 cm K:0,6 cm

Durumu: Parçalar halinde elegeçmiş ve birleştirilerek tek numarada envanterlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem zemin üzerine yeşil, siyah ve sarı sıraltı boya ile yapılmış dilimli madalyon için haç motifleri görülür. Çinilerden birinin arkasında şeffaf sır altında açık mor renkte çizilmiş bir figür taslağı bulunmaktadır. Bu çizim çini ressamın eskiz olarak kullandığı bir desen olabilir.

Fotoğraf: Тотю Тотев, *Керамичната икона в средновековна България*, Издателство на БАН, София 2001, s.85.

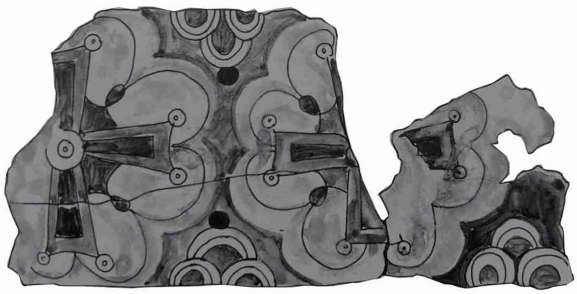

Katalog No.: 45

Adı: Çini Havari Yakup İkonası (Alpheus'un oğlu)

Buluntu Yeri: Veliki Preslav,
Tuzlalaka Manastırı üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2921

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16 cm Gen: 15,7 cm K: 0,6 cm

Durumu: Parçalar bilrleştirilmiştir.

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Hatalı pişirimden ötürü görüntü büyük oranda bozulmuştur. Sırlarda ve konturlar kararmalar mevcuttur. Azizin orta yaşlı, kısa sakallı olarak tasvir edildiği

kısmen görülmektedir. Korunan dış hatlara bakılırsa havari sol elinde bir rotulus tutmaktadır. Halesindeki sarı-yeşil sır fırınlama sırasında koyu kahverengiye dönüşmüştür. Havarinin dikey şekilde kalan yazılardan anlaşıldığı üzere Yakup olduğu açıktır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 46

Adı: Çini Havari Philip İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav,

Tuzlalaka Manastırı üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2899

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,1 cm Gen: 16,4 cm K: 0,5 cm

Durumu: On bir parçası günümüze ulaşan çininin eksik kısımları alçı ile tamamlanmıştır. Çininin sırları ve konturları büyük oranda dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Havari genç, kısa saçlı ve sakalsız, yuvarlak hatlı bir yüzle tasvir edilmiştir. Sarı-altın yaldız halelidir. Sol elinde kaftanının geniş kıvrımları altında bir rotulus tutmaktadır. Günümüze ulaşan yazıtta azizin adının ilk ve son üç harfi görülmektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 47

Adı: Havari Yakup'un İkonası (Zabedee'nin Oğlu)

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Tuzlalaka Manastırı üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon: Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2895

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16 cm Gen: 15,7 cm K: 0,6 cm

Durumu: Çininin restorasyonla birleştirilmiştir. Sırları ve desenleri büyük oranda bozulmuştur. Eksik kısımlar alçıyla tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Havari kısa saçlı, genç ve sakalsız bir yüzle, yarım boy cepheden tasvir edilmiştir. İri gözleri seyirciye bakar vaziyettedir. Havari sol elinde ve göğsünün önünde mantoyla örtülü bir İncil tutmaktadır. İncil renkli taşlarla süslenmiştir. Havarinin adının yazılı olduğu yazıttan sadece iki harf görünmektedir. Alphaeus'un oğlu Aziz Yakup'un tipik simgesi haç olmaması, ikonanın Zebedi'nin oğlu Yakup'u gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 48

Adı: Çini Havari Thomas İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Tuzlalaka Manastırı üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2898

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16 cm Gen: 15,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Çini oldukça tahrip olmuş ve kırık olarak bulunmuştur. Restorasyonla dokuz parça eklenerek günümüzdeki görünümünü almıştır. Hatalı pişirimden ötürü oluşan yüzeysel kabuklanmalar, betimlerin algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Havarinin halesi ve başının silüetleri dışında net bilgiler söylemek zordur. Sol eli pelerinle örtülüdür ve renkli taşlarla süslenmiş bir İncil tutmaktadır. Sağ elinin konumu ve giysi renkleri belirsizdir. Havarinin adı yazılı olup, Thomas olduğu anlaşılabilmektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 49

Adı: Çini Evanjelist Markos İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Tuzlalaka Manastırı üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Müze Env. No.:** 2897

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16 cm Gen: 15,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: On üç parça birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çinide korunan kısımlar üzerinde Müjdeci Markos'un genç, kısa saçlı ve geniş alına sahip olduğu görülmektedir. Yuvarlak sarı-yeşil halenin dış çerçevesi kalın kahverengi çizgiyle çizilmiştir. Markos'un giydiği tunik yeşil sırla boyanmıştır. Koyu kahverengi renkle azizin adı yazmaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.:50

Adı: Çini İncil Yazarı Evanjelist Luka İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav,
Tuzlalaka Manastırı, üretim atık çukuru

Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2896

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16 cm Gen: 15,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Bu koleksiyondaki en hasarlı çinilerdendir. Figürün yalnızca halesi, başının bir kısmı ve kıyafetinin sol tarafı günümüze ulaşmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Luka, haleli bir şekilde kısa sakallı ve bıyıklı olarak orta yaşlı aziz gibi tasvir edilmiştir. Sağ elinin dirsekten yukarısı göğsündedir ve kutsama hareketi yapar gibi görünmektedir. İsminden yalnızca ilk ve son üç harf günümüze ulaşmıştır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.:51

Adı: Meryem Ana'nın Ölümü (Koimesis) İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2609

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,5 cm Gen: 15,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Üç parça halinde bulunmuş, muhtemelen dikdörtgen şeklinde yapılmış koimesis sahnesinin parçasıdır. Bir kısmı alçıyla doldurulmuş çininin sırları büyük oranda dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Büyük bir koimesis sahnesinin küçük parçası olan bu çinide Meryem Ana'nın ölüm yatağında yatışını görmekteyiz. Parça üzerinde başka bir figür görülmemektedir. Meryem'in yattığı yatak kahverengidir. Kıyafeti üçgenler ve kıvrımlarla hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 52

Adı: Çini Meryem ve Çocuk İsa İkona Parçası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3391

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:3,8 cm Gen: 2,8 cm K: 0,4 cm

Durumu: Kırık olarak ele geçmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çinide Meryem Ana ve Çocuk İsa'nın başları seyirciye dönüktür. Başları kahverengi halelidir ve İsa'nın halesinde haç bulunmaktadır.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 53

Adı: Çini Aziz Gregory (?) İkona Parçası
Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı
Bulunduğu Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3387
Müzeye Geliş Tarihi: -
Dönemi: 9-10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 5cm Gen: 3,5cm K: 0,5cm
Durumu: Kırık olarak ele geçmiştir.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Haleli olarak tasvir edilen aziz sakallı bir şekilde resmedilmiştir. Azizin kıyafetinin kuşağında haç bulunmaktadır. Halenin iki yanında harfler mevcuttur.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 54

Adı: Çini İkona Parçası
Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Selishte bölgesi
Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 1983
Müzeye Geliş Tarihi: -
Dönemi: 9-10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 10,5 cm Gen: 7,5 cm K: 0,5 cm
Durumu: Madalyon şekilli çininin yarısı günümüze ulaşamamıştır. Büyük kısmı alçı ile tamamlanmıştır.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Madalyon formlu çini ikonada martyr büst şeklinde, iri bukleli saçları ve sivri sakalıyla tasvir edilmiştir. Azizin sağ elinde bir haç tuttuğu düşünülmektedir. Yanındaki yazı okunamamaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 55

Adı: Çini Azize İkonası Parçası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Yuvarlak Kilise

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2600

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 9,5 cm Gen: 8,1 cm K: 0,6-0,8 cm

Durumu: Kemer şeklinde düzenlenmiş çini ikona, 1 cm genişliğinde 0,3 cm yüksekliğinde çerçeveyle sınırlandırılmıştır. İki parça halinde birleştirilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Eli göğsünün önünde açık olarak duran kadın figürü tam boy olarak betimlenmiştir. Omzunun üzerinde HCI harfleri azizenin kimliğine dair fikir vermemektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 56

Adı: Çini İsa (?) İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3385

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 21,8 cm Gen: 13,5 cm K: 0,6 cm

Durumu: Yirmi parça birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çini tahtta oturan bir azizi veya İsa'yı temsil eder. Yüksek arkalıklı bir tahtta oturan figür halelidir. Sakallı olup, uzun yüz hatlarına sahiptir. Sandaletli ayaklarıyla süslü bir tabureye basan figür sağ eliyle kutsama işareti yapmaktadır. Geleneksel bir *chiton* ve *chimation* giymektedir. Chimation pembemsi bir renktedir. Halenin sağında dikey olarak yazılmış iki harf izi görülmektedir. Halede İsa'nın haçı olmaması bu tasvirin başka bir azize ait olduğu ihtimalini de düşündürmektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 57

Adı: Çini İskenderiyeli Aziz Peter ve İoannis Hrisostomos İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3393

Müzeye Geliş Tarihi: 1976?

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 15 cm Gen: 12,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Günümüze ulaşan dokuz parçanın üzerinde tasvir edilen iki tam boy aziz,

yanlarında Yunanca yazıtlar ve birinin bacaklarının bir kısmı beline kadar korunmuştur. Çini ikonanın üst kısmı kemer şeklinde kavislidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Figürler tam boy cepheden haleli olarak tasvir edilmiş iki aziz tasviridir. Omuzlarında haçlarla süslü omphorion bulunan piskopos cübbesi giymiş olarak tam boy tasvir edilmişlerdir. Yüzleri izleyiciye bakar. Başlarının yanlarında yukarıdan aşağı Yunanca yazılmış yazıttan kalan harflerden anlaşıldığı gibi İskenderiyeli Peter ve İoannis Hrisostomos tasvirleridir. Sol ellerinde İncil tutarken, sağ elleriyle açılı bir şekilde takdis hareketi yapmaktadırlar. Kitapların yüzeyi renkli taşlarla süslenmiştir. Başların genel hatları, yüzleri ve üzerlerindeki detaylar (saçlar, alınlar, gözler, kaşlar, burunlar, ağızlar, bıyıklar ve özellikle sakallar) ve giysilerin kıvrımları kesinlikle orta yaşlı azizlerin yerleşik portre ikonografik özelliklerinin tipik birer örneğidir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 58

Adı: Çini Milanolu Ambrosius ve Bir Aziz İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3394

Müzeye Geliş Tarihi:1976?

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:15 cm Gen: 12,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Bu tür ikonalardan üzerinde tasvir edilen azizlerin alt kısmının günümüze ulaşabildiği tek örnektir. Tasvir edilen figürlerin Makedonya Rönesansı döneminde yapılmış anıtsal eserlerin geleneklerine benzer olduğunu göstermektedir. Çini ikonanın üst kısmı kemer şeklinde kavislidir..

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Figürler tam boy cepheden haleli olarak tasvir edilmiş iki aziz tasviridir. Soldaki azizin ellerinin konumu, diğerinin başının üst kısmı, başları arasındaki yazı ve çininin dış hatları korunagelmemiştir. Korunan harflere rağmen azizlerden birinin Milanolu Ambrosius olduğu tartışmalıdır. Her iki figür de pembemsi bir piskopos cübbesi giymekte, cübbenin üzerinde haç motifli beyaz omophorion takmaktadırlar.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 59

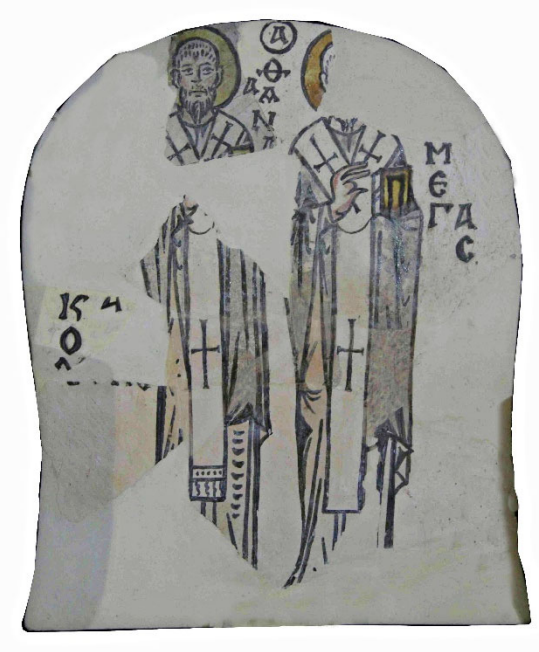

Adı: Çini İskenderiyeli Anthanasius ve Bir Aziz İkonası
Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı
Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3395
Müzeye Geliş Tarihi: 1976?
Dönemi: 9-10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 15 cm Gen: 12,5 cm K: 0,5cm
Durumu: Parçalar birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir. Çini ikonanın üst kısmı kemer şeklinde kavislidir.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Figürler tam boy cepheden haleli olarak tasvir edilmiş iki aziz tasviridir. Azizlerin iki yanında Yunanca harfler bulunmaktadır. Sağdaki azizin başı tamamen korunmuş, soldakinin ise yüzünün ve halesinin bir parçası ulaşabilmiştir. Azizler piskoposluk cüppesi giymiştir ve haçlı omophorion takmışlardır.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 60

Adı: İskenderiyeli Aziz Kiril(?) ve Bilinmeyen Azizin Tam Boy İkonası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3386

Müzeye Geliş Tarihi: 1976?

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 15 cm Gen: 12,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Parçalar birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir. Çini ikonanın üst kısmı kemer şeklinde kavislidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Figürler tam boy cepheden haleli olarak tasvir edilmiş iki aziz tasviridir. Sağdaki azizin boynu, omuzları ve gövdesi noksandır. Bu yüzden kim olduğu bilinememektedir. Soldaki azizin haleli başı günümüze ulaşmıştır ve yazıttan kalan bir kısmı ile kim olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu bağlamda bir engel, hemen hemen aynı zamanlarda yaşayan ve çalışan bir grup kilise doktoru "İskenderiyeli" unvanına sahip olmasıdır- İskenderiyeli İskender, İskenderiyeli Macarius, İskenderiyeli Kör Didymus, İskenderiyeli Cyril gibi... Buradaki figür ikonografisi ve uygulama şekli bakımından İskenderiyeli Aziz Cyril (?) imgesine benzetilmektedir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 61

Adı: Çini Aziz Theodore Panosu (Stratilatus/Tyron?) (Replika)

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Patleyna

Müze/Koleksiyon: Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 4880 (Sofya Ulusal Arkeoloji Müzesi)

Müzeye Geliş Tarihi: 1909

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz:55 cm Gen: 44 cm

Durumu: 25 karodan oluşan ulama çini pano parçalar halinde ele geçmiş, birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: 1909 yılında Patleyna Manastırında yapılan kazılardan bulunmuştur. Orijinali Sofya Ulusal Tarih Müzesinde olan bu çininin replikası Veliki Preslav Müzesindedir. Aziz kısa kesilmiş saçları, uzun sivri sakalları ve ince bıyıklarıyla tasvir edilmiştir. Badem gözleriyle tasvir edilen azizin yüzü ince uzundur. Altın yaldız arka fonda ve sarı-altın yaldız halede kullanılmıştır. Giysisi saç ve sakalları gibi koyu kahverengidir. Kazıda bulunan ve orijinali Sofya'da korunan çini panoda üç parçada Yunanca harflerle "Ο [Α] ΓΙΟC ΘΕ[Ο] ΔΟΡΟC" yazmaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 62

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Yuvarlak Kilise

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3665

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13,7 cm Gen: 6,5 cm K: 0,4 cm

Durumu: Kırık bir şekilde bulunan çini alçı ile birleştirilmiştir. Desenler ve sırlar tahrip olmuş durumdadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine, sıraltı sarı, yeşil ve siyah boya ile yapılmış sarmal dallar ve üzüm salkımı benzeri bir motifler görülür. Arka fon altın yaldızdır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.:63

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2570

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 18 cm Gen: 7 cm K: 0,5 cm

Durumu: Uzun kenarları hafif kavisli, dikdörtgen formlu olup, iyi durumda korunagelmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezemeli

Tanım: Krem astar üzerine sıraltı sarı ve kahverengi boya bezemelidir. Bezeme palmet motifleri ve sarkıt haçlardan oluşur.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 64
Adı: 4 adet duvar çinisi
Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı
Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2571
Müzeye Geliş Tarihi: -
Dönemi: 9-10. yüzyıl
Ölçüler: Tek Olarak-Uz: 6,5 Gen: 6,5 cm K: 0,3 cm

Durumu: Büyük bir duvar kaplama kompozisyonun dört parçasını oluşturmaktadır.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Birbirini takip eden kuş figürlerinden oluşan bir kompozisyondur. Çini karoların dört köşesinde küçük kalp motifleri vardır. Çiniler birleştirildiğinde kalpler dört yapraklı yoncayı anımsatmaktadır. Kuş figürleri sarı renkli bir madalyon içine alınmış ve stilize figürlerdir.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 65

Adı: Dört adet duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2834

Müzeye Geliş Tarihi:-

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,3 cm Gen: 6,3 cm K: 0,3 cm

Durumu: Muhtemelen büyük bir duvar kaplama kompozisyonunun dört parçasını oluşturmaktadır. Daha renksiz ve çizgisel üslupta yapılmış çinilerdir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Dört karo birbirini takip eden bitkisel ve geometrik desenlerden oluşmaktadır. Dama tahtası formunun başka bir varyasyonudur.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.:66

Adı: Kaplama Çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2835

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,4 cm Gen: 6,4 cm K: 0,3 cm

Durumu: Desenler ve sırlar tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Haç Motifli

Tanım: Krem rengi astar üzerine sarı ve mavi sıraltı boya ile yapılmış birbirini takip eden, diyagonal Yunan haçı

motiflerinden oluşan süsleme görülür. Haçların merkezinde dört yapraklı rozetler vardır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 67

Adı: 4 adet duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı,

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2849

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6 cm Gen: 6cm K: 0,3 cm

Durumu: Sağlam durumda korunagelmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı siyah boya ile çerçeve içinde beyaz arkon üzerinde geometrik ve bitkisel desenler çizilmiştir.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 68

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı,

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3401

Müzeye Geliş Tarihi: 1976?

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17 cm Gen: 14 cm K: 0,5 cm

Durumu: Üstte ve altta köşeleri kırık ve noksandır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: İkonostasis revaklarında yer alan sahte sütunların profil kaidelerini süsleyen kemerlerle aynı tarzda yapılmıştır. Trapez formundadır. Krem astar üzerine siyah ve sarı sıraltı boya ile yapılmış, üç sıra halinde balık pulu tarzında dönüşümlü yerleştirilmiş dil motifleriyle süslüdür. Bu motif, ikonostasis revaklarında yer alan sahte sütunların profil kaidelerini süsleyen kemerlerle aynı tarzda ve aynı renkte oluşturulmuştur.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 69

Adı: Dışbükey çini

Buluntu Yeri: Veliki Preslav Patleyna Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 1501

Müzeye Geliş Tarihi: 1914

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17 Gen: 18 cm

Durumu: İyi durumda korunagelmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Beyaz astar üzerine, kırmızı, mor, sarı, mavi ve siyah sıraltı boya ile stilize bir palmet deseni işlenmiştir. Çininin üst ve altında bordür şeklinde dil ve ok motifi bulunmaktadır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 70

Adı: 2 adet Dışbükey çini

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Patleyna Manastırı,

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 1392

Müzeye Geliş Tarihi: 1914

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17 cm Gen: 18 cm

Durumu: İyi durumda korunagelmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Beyaz astar üzerine kırmızı, siyah, kahverengi ve sarı sıraltı boya ile yapılmış palmet deseni bulunmaktadır. Alt ve üst kenarlarda tek sıra halinde mavi zemin üzerinde beyaz yumurta dizisi görülür.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 71

Adı: Yazıtlı çini

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Yuvarlak Kilise (1942-1943)

Müze/Koleksiyon:

Sofya Ulusal Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 4876

Müzeye Geliş Tarihi: 1980

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 19,8 cm Gen: 11,5 cm K: 0,5 cm

Durumu: Kırık parçalar birleştirilmiş, eksik kısımlar alçıyla tümlenmiştir.

Tablet, müzenin kalıcı sergisinin bir parçası ve Orta Çağ Salonunda sergileniyor.

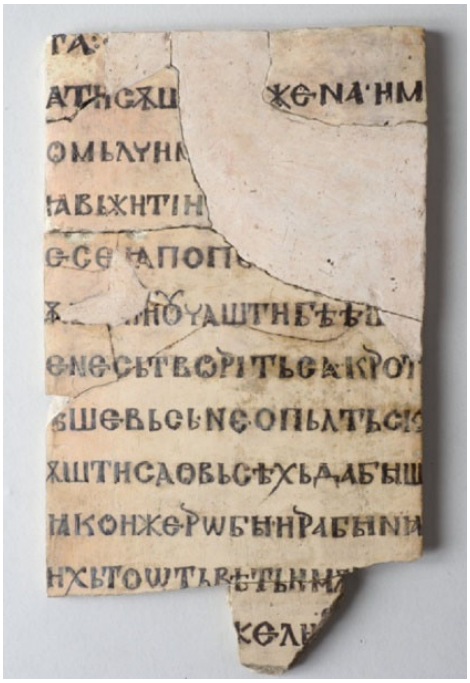

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya yazılı

Tanım: Beyaz kaolin kilinden yapılmış çininin üzerine koyu kahverengi boyayla Kiril alfabesinde yazıt vardır. 12 satırı korunmuş yazıda harfler yüksekliği 0,6 cm yüksekliğinde, satır aralıkları 1 cm'dir. Yazı ayin metninin bir parçasıdır ve arka yüzeyi pürüzsüzdür. Tablet, Preslav'daki Yuvarlak Kilise'nin doğusundaki boyalı bir çömlek atölyesinde (manastır yazı salonu?) yapılan arkeolojik kazılar sırasında Kiril harfli diğer seramik karo parçalarıyla birlikte keşfedildi. Üzeri şeffaf sırla kaplıdır.
Fotoğraf: http://naim.bg/en/content/exhibits/33/

Katalog No.: 72
Adı: Döşeme Çinisi
Buluntu Yeri: Veliki Preslav Tuzlalaka
Müze/Koleksiyon:
Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 2170
Müzeye Geliş Tarihi:
Dönemi: 10. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 40 cm Gen:45 cm K: 9 cm (Her Motif: 15x15 cm)
Durumu: Kireç taşı üzerinde sıralanmış küçük çini karolardan oluşmaktadır.

Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Çiniler kireçtaşı taban üzerinde bulunmaktadır. Beş tanesi tam bir tanesinin sadece bir köşesi bulunmaktadır. Çiniler baklava deseni gibi sıralanmıştır. Çinilerin ortasında krem rengi kare deseni, ortasında da koyu kahverengi yuvarlak desen bulunuyor. Dış çerçevede yeşil renktedir. Çini kompozisyonu Orta Bizans döneminde sıkça kullanılan opus sectile zemin döşemesine benzemektedir. Çini mermere göre daha ucuz maliyetli olduğu için tercih edilmiş bir zemin döşemesi olabilir.
Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 73

Adı: Çini ikona çerçevesi parçaları

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Saray Manastırı ve İç Şehir

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 1546

Müzeye Geliş Tarihi: 19

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: (Üstteki) Uz: 4,9 Gen: 3,6cm K: 0,4-1,1 cm

Durumu: Kabartma bezemeli çerçeveler boyutlarına göre 2,5-4 cm genişliğindedir. Çerçevelerin içinde muhtemelen çini veya ikona bulunmaktaydı.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Tek renk sır

Tanım: Kahverengimsi sarı tek renk sırlı, kabartma akanthus frizinden oluşan çerçeve parçalarıdır.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 74

Adı: Kabartma Seramik ikona parçası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Patleyna Manastırı,

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 1423

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 3,8 cm Gen: 2,7cm

Durumu: İkonadan sadece baş kısmı günümüze ulaşmıştır.

Teknik: Sırsız kabartma

Tanım: Baş, alçak kabartmalı, uzun sakallı, yüksek alınlı, uzun düz burunlu, vurgulu alt dudaklı, küçük ağızlı, geniş açık badem benzeri gözleri ve üzerlerine katlanmış kaşları kabartmalı bir çinidir. Sarkık bıyıklar sakalla birleşiyor. Saçlar büyük bukleler halinde ve sakal sivri uçludur. Hiçbir renk ve sır izi yoktur. Kabartma ikona parçasını Patleyna'da keşfeden I. Akrabova-Zhandova, "Patleyna'daki manastır seramikçilerinin bu dikkat çekici eseri, bir kilise mobilyasının (bir piskoposun tahtı, büyük bir ikonun çerçevesi vb.) iç kısmına işlenmiş bir Deisis kompozisyonunun ortasında kullanılmış olabileceğini düşünmektedir." (Тотев , Тотю . *Керамичната икона в средновековна България*. София: Издателство на БАН, 2001.)

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 75

Adı: Kabartma İkona Parçası

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Patleyna

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi**Env. No.:**

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 3,7 cm Gen: 3 cm K: 0,1-0,2 cm

Durumu: A. Grabar'a göre bir nesne (büyük olasılıkla bir haç) tutan ve K. Miyatev'e göre takdis işareti yapan bir azizin göğsünün bir kısmı ve sağ eli parça üzerinde günümüze ulaşmıştır. (Тотев , Тотю . *Керамичната икона в средновековна България*. София: Издателство на БАН, 2001.)

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sırsız kabartma

Tanım: Menekşe renkli, düz ve paralel kıvrımları olan geniş bir dalmatik veya chimation giymiş. Biraz kabaca modellenmiş olan el bileğinde sarı bir chiton manşeti görülüyor.

Fotoğraf: Mesut Küçük-2021

Katalog No.: 76

Adı: Kabartma ikona parçası

Env. No.: 2894

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Tuzlalaka

Müze/Koleksiyon:

Veliki Preslav Arkeoloji Müzesi

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 25 cm Gen: 23,3 cm K: 0,4 cm

Durumu: Çininin bir kısmı tamamen kırılmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sırsız kabartma

Tanım: Tuzlalaka mevkiindeki manastır kompleksindeki bir atölyedeki üretim atık çukurunda bulunmuştur. Günümüze ulaşan kısmında İsa'nın çarmıha gerilmesini gösteren bir kabartma olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf: https://preslav.dartek.bg/en/am-veliki-preslav-2/62-keramika-english#nanogallery/nanoGallery/ACW4TaDVTR49ziRLQ6MSp6_bgpEdWGM9zf5DzRzW3mvOLWUd1kHURA_9dPbhQYLv7UhjURLoAO7I (05.12.2023)

Katalog No.: 77

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Veliki Preslav, Patleyna Manastırı

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Sofya Ulusal Arkeoloji Müzesi **Env. No.:** 3790

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 11,5 cm Gen: 11 cm K: 0,5 cm

Durumu: Çininin bir kısmında desenler ve sır dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine kahverengi sıraltı bezemelidir. Çininin çerçevesi zikzak motifiyle oluşturulmuştur. Tam merkezde çift patriarkal haç bulunmaktadır. Haçın iki yanında üç yapraklı palmet motifleri yer alır. Palmet haçın kaidesinden başlayıp yukarıya doğru çiçek açar şekildedir. Haçın iki yanında Yunanca IC-XC NH-KA yazmaktadır ("İsa Mesih fetheder" olarak çevrilir).

Fotoğraf: Totyu Totev, *Great Preslav*, Sofia 2001, s.91.

Katalog No.: 78

Adı: Çini Meryem İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:** 48.2086.11

Müzeye Geliş Tarihi: 1956-57

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 29,9 cm Gen: 29,2 cm K: 0,8 cm

Durumu: Yaklaşık 20 parça birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir. Yüzeyinde desenler, figürler ve sırlar büyük ölçüde dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Demir oksit ve kuvars katkılı deve tüyü renkli bir zeminde şeffaf sır sıraltına patlıcan moru, amber, bakır yeşili renklerde ve karşımıza işlenmiştir. Meryem'in elinde kırmızı astar görülmektedir. Çini plakanın arka yüzeyi ince yatay çizgilerle kaplıdır. Meryem Ana büst formunda ve elinde Çocuk İsa tasvirli clipeus tutar vaziyette görülmektedir. Meryem'in yanında "*MP ΘY*" harfleri bulunmaktadır. Meryem figürü geniş bir bordürle çevrelenen bir madalyon içine alınmıştır. Bordür dama tahtası ve baklava desenleriyle doldurulmuştur. Çininin dört köşesinde kalp formlu yapraklar görülmektedir. İkonografik olarak Bakire Nikopoios tasviridir. Bu ikonografik konunun Konstantinopolis Blachernai Kilisesi ve imparatorluk tasvirleri ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir.

Fotoğraf: Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger *A Lost Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Philadelphia 2001, s.243.

Katalog No.: 79

Adı: Aziz Hristoforos (Christopher)

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.13

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 29,5 cm Gen: 29,5cm K: 0,7 cm

Durumu: 22 parça birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir. Kenarları hafifçe yuvarlatılmıştır. Sol alt kenarında fırınlamadan kaynaklı bir yüzey kusuru mevcuttur. Yeşil sır büyük oranda dökülmüştür. Kehribar rengi sır büyük oranda korunmuş olsa da yer yer dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı amber, bakır yeşili, kehribar sıraltı renklerle genç bir şehit aziz (martyr) olan Aziz Christopher yuvarlak bir madalyon büst şeklinde resmedilmiştir. Saçları düz ve uzundur. Figür iki bantlı bir madalyon içindedir. Çininin dört köşesinde kalp şekilli motifler vardır. Azizin iki yanında Yunanca harfli dikey bir yazıtta Christopher yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/6131/saint-christopher/ (05.12.2023)

Katalog No.: 80

Adı: Çini Antakyalı Aziz İgnatius İkonası (İgnatios Theohoros/Antakyalı İgnatius)

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon: Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.7

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 25,7 cm Gen: 26 cm K: 0,7 cm

Durumu: Yirmi parçadan oluşturulmuş büyük kare plaka çinidir. Çininin dört kenarı eğimlidir. Çininin sağ orta tarafında bulunan üç parça fırında yüksek ısıdan kararmıştır. İç bordür ve kalp şekilli yapraklarında sır kayıpları vardır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: İnsan Figürlü

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı amber, bakır yeşili, kehribar sıraltı renklerle, İmparator Traianus döneminde Roma'da şehit edilen Antakya piskoposu İgnatius tasvir edilmiştir. Elinde martyrliğinin simgesi olarak haç vardır. Yarım boy cepheden tasvir edilen aziz piskoposluk kıyafetleri giymekte ve elinde İncil tutmaktadır. Figür iki bantlı bir madalyon içindedir. Çininin dört köşesinde kalp şekilli motifler vardır. Azizin halesinin yanında Yunanca ismi yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/7362/saint-ignatius-of-antioch/#item-modal (05.12.2023)

Katalog No.: 81

Adı: Çini Aziz Thomas İkonası

Müze Env. No.:48.2086.3

Buluntu Yeri: İstanbul?

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,7 cm Gen: 16,7 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: On beş parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Arka yüzünde derin oluklar mevcuttur. Çini yüzeyindeki desenlerin ana hatları seyreltilmiş demir oksitle çizilmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine Patlıcan bakır yeşili, kehribar rengi sıraltı boya ile yapılan çini ikona, on iki havari ve Deesis sahnesinden oluşan bir serinin parçasıdır. Genç Thomas ince beyaz bir çizgi, dışında geniş bir yeşil bantlı çift bordürlü yuvarlak madalyon içinde yer almaktadır. Arka fon kehribar rengidir. Çininin dört köşesi kalp şekilli yeşil renkli yapraklarla bezenmiştir. Aziz kısa saçlı, iri ve geniş gözlü olarak tasvir edilmiştir. Aziz sol elinde bir parşömen tutmaktadır. Azizin iki yanında dikey olarak ismi yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/6327/saint-thomas/ (05.12.2023)

Katalog No.: 82

Adı: Çini Aziz Pavlus İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.20

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,5 cm Gen: 16,3 cm K: 0,6-0,8 cm

Durumu: Beş parçanın birleştirilmesi ile yeniden oluşturulmuştur. Küçük kare plaka çini formundadır. Sırlar ve desenler büyük oranda dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine sıraltı patlıcan, amber, bakır yeşili renklerle sıraltı tekniğinde işlenmiştir. Yeşil bir bantla oluşturulmuş madalyon içinde aziz yarım boy cepheden tasvir edilmiştir. Çininin dört köşesindeki kalp motiflerinden ancak ikisi günümüze ulaşabilmiştir. Azizin yanında Yunanca "agios" yazısı dikey olarak yazılmıştır. Pavlus olduğu azizin yüz özelliklerinden ve elinde tuttuğu kodexten tahmin edilmektedir. Aziz ince yüz hatları ve uzun sivri sakalı ile tanınmakta, açık renkli bir tunik giymektedir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/12366/unknown-saint-2/ (05.12.2023)

Katalog No.: 83

Adı: Çini Vaftizci Yahya İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.26

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,3 cm Gen: 16,3-16,5cm K: 0,7 cm

Durumu: 9 parçadan birleştirilmiş ve alçıyla tümlenmiştir. Sırlar ve desenler kısmen dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Ortada Deesis sahnesi olan on iki havariden oluşan bir grubun parçasıdır. Vaftizci Yahya figürü kehribar renkli bir arka fonda, yeşil renk bantlı madalyonun

içinde tasvir edilmiştir. Dört köşesinde madalyonun bantıyla aynı renkte olan kalp şeklinde yapraklar bulunmaktadır. Aziz göğsünün ortasında toplanmış olan patlıcan renkli bir kıyafet giymiştir. Saç ve sakalları dağınık olan figürün başının yanında Yunanca olarak adı yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/36052/saint-john-the-baptist/ (05.12.2023)

Katalog No.: 84

Adı: Çini Aziz Bartholomeus İkonası (Bartalmay)

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.29

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,5 cm Gen: 16,5cm K: 0,7 cm

Durumu: Birleştirilebildiği bir şekilde tümlenmiş bir çinidir. Küçük kare plaka formundadır ve yedi parça olarak bulunmuştur. Azizin yüzü kısmen tahrip olmuştur. Kehribar sır genel olarak korunmuş olsada diğer sır ve desenler oldukça kötü durumdadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz Bartholomeus kehribar renkli bir arka fonda ve çift bordürlü, yeşil bantlı bir madalyon içinde tasvir edilmiştir. Çininin etrafı muhtemelen yeşil renkli kalp desenli yapraklarla çevrelenmiştir ancak kalp motifinin sadece bir tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Azizin iki yanında dikey şekilde Yunanca olarak ismi yazmaktadır.

Fotoğraf:

https://art.thewalters.org/detail/33403/saint-bartholomew/ (05.12.2023)

Katalog No.: 85

Adı: Çini Aziz Matta İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:** 48.2086.25

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,9 cm Gen: 16,6 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: On parça halinde bulunmuş ve yeniden birleştirilmiş bir çinidir. Oldukça tahrip olmuş, sırları dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: İnsan Figürlü

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz Matta kehribar renkli bir arka fonda tasvir edilmiştir. Aziz yeşil renkli bir madalyon içindedir. Bu madalyonun renginde dört köşede kalp motifleri vardır ancak bu motiflerin sadece ikisi kısmen görünmektedir. Aziz kutsama hareketiyle sağ elini kaldırmaktadır. Sol elinde de kırmızı renkli ve yeşil mücevherlerle süslenmiş kitap tutmaktadır. Aziz açık renkli bir tunik giymektedir. Azizin yanında Yunanca harflerle adı yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/26763/saint-matthew-2/ (05.12.2023)

Katalog No.: 86

Adı: Çini Aziz (Simon?) İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.8

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,8 cm Gen: 13 cm K: 0,7 cm

Durumu: Üç parça olarak bulunmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz dairesel bir yeşil renk madalyon içinde betimlenmiştir. Arka fon kehribar renklidir. Azizin sadece yüzü ve kıyafetinin bir parçası günümüze ulaşmıştır. Azizin yanında Yunanca iki harf bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/12366/unknown-saint-2/ (05.12.2023)

Katalog No.: 87

Adı: Çini Aziz Nikolaos İkonası

Buluntu Yeri: İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.1

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,8 cm Gen: 16,4 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: Beş parça olarak bulunmuş ve sonradan birleştirilerek onarılmıştır. Kenarları eğimlidir. Arka yüzeyinde dişli bir kazıma aleti izleri bulunmaktadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Asma dallarıyla çerçevelenmiş, beyaz, ince bantlı bir madalyon içinde kehribar bir arka fonda sağ elini takdis etmek için kaldırmış, sol elinde İncil tutan Aziz Nikholaos tasvir edilmiştir. Başında yeşil renkli bir hale vardır. Azizin iki yanında dikey şekilde Yunanca "Agios Nikholaos" yazmaktadır. Oldukça iyi korunmuş bu çinide azizin yüz hatları, sakalları, kıyafeti detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/26861/saint-nicholas/ (05.12.2023)

Katalog No.: 88

Adı: Çini Azize Paraskevi İkonası

Buluntu Yeri: -

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.14

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,6 cm Gen: 16,4 cm K: 0,6 cm

Durumu: On üç parçanın yeniden birleştirilmesiyle onarılmıştır. Sırların çoğu iyi korunmuştur. Azizenin vücudu ve kıyafetinin büyük bir kısmı ulaşamamıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Bizans sanatında en çok tasvir edilen azizelerden biri olan Paraskevi betimlenmiştir. Yarım boy ve cepheden tasvir edilmiştir. İnce beyaz madalyon içinde, kehribar bir arka fonda azize görülmektedir. Azize sağ elinde şehitlik haçı tutmaktadır. Sol elini de takdis yaparak havaya kaldırmıştır. Azizenin iki yanında dikey şekilde Yunanca yazı bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/6367/saint-parascheve-/ (05.12.2023)

Katalog No.: 89

Adı: Çini Aziz Yakup (James) İkonası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.9

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 16,6 cm Gen: 16,4 cm K: 0,6 cm

Durumu: On bir parçanın bir araya getirilmesiyle tamamlanmıştır. Çinide yeşil sırda dökülmeler mevcuttur. Kehribar sır kısmen korunmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Tasvir edilen aziz Zebedi ve Salome'nin oğlu, Yuhanna'nın kardeşi Yakup'tur. İspanya'nın koruyucu azizidir. Aziz Yakup, ince beyaz şeritli yuvarlak kehribar renkli bir madalyonda resmedilmiştir. Madalyonun dışında kalan köşeler yeşil renk üzerine beyaz bitkisel dallarla bezenmiştir. Azizin başı yeşil hale içinde, koyu renk sakallı ve saçlıdır. Açık renk bir tunik giyen Yakup sol elinde kırmızımsı bir parşömen tutmaktadır. Başının iki yanında Yunanca yazı mevcuttur.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/28798/saint-james/ (05.12.2023)

Katalog No.: 90

Adı: Çini Aziz Arethas İkonası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.2

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,2 cm Gen: 17,1 cm K: 0,8 cm

Durumu: On parçanın bir araya getirilmesiyle yeniden tamamlanmıştır. Kenar bordürlerinde sırlar yer yer dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz Arethas siyah beyaz ince çizgili kare bir çerçeve içinde kehribar bir zemin üzerinde tasvir edilmiştir. Yarım boy cepheden, portre formundadır. Çerçevenin

etrafı yeşil renkli daha kalın bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Azizin saçları kısa ve beyaz, sakallarıysa beyaz ve uzundur. Aziz chlamys ve tablion giymiştir. Sağ elinde bir haç tuttmaktadır. Azizin başının iki yanında Yunanca yazıt bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/2890/saint-arethas/ (05.12.2023)

Katalog No.: 91

Adı: Çini Aziz Panteleimon İkonası

Buluntu Yeri:

Bulunduğu Müze/Koleksiyon: Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.4

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17 cm Gen: 17-17,2 cm K: 0,7 cm

Durumu: On iki parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sırlar ve desenler yer yer dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Yoksullara yaptığı büyük hayırseverlik, mucizeler ve şehitlik sayesinde aziz haline gelen bir doktor olan Panteleimon, burada sağ elinde bir neşterle gösterilmektedir. Sol elinde de bir parşömen tutmaktadır. Aziz dışta kalın yeşil kare, içte beyaz ve siyah ince kare bir çerçeve içinde, kehribar arka fonda tasvir edilmiştir. Bizans portre geleneğinde yaygın olarak görüldüğü gibi aziz sakalsız ve gençtir. Saçları kısa ve kıvırcıktır. Aziz beyaz bir tunik üzerine koyu patlıcan renkli bir manto giymiştir. Yakaları geniş ve altın yaldız gibidir. Azizin iki yanında Yunanca harflerle adı yazmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/26666/saint-panteleimon-2/ (06.12.2023)

Katalog No.: 92

Adı: Çini Aziz Basil (Basileus) İkonası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.17

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10,5 cm Gen: 17,2 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: Sekiz parçanın kısmen birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kalan parçalarda azizin silik silüeti görünmektedir. Sırlar ve desenler oldukça dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: İnsan Figürlü

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz Basil önemli bir ilahiyatçı ve yazardır. Aziz ön profilden kehribar arka fon üzerinde tasvir edilmiştir. Günümüze ulaşabildiği kadarıyla yeşil çerveçenin bir köşesi görünmektedir. Azizin yanlarında Yunanca yazı mevcuttur.

Fotoğraf:https://art.thewalters.org/detail/7422/fragments-of-unknown-saint/ (06.12.2023)

Katalog No.: 93

Adı: Çini Meryem ve Çocuk İsa İkonası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.12

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 18 cm Gen: 16,9 cm K: 0,8 cm

Durumu: On dört parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sır ve boyalarda kısmi dökülmeler bulunmaktadır. Dış çerçevede kırıklar mevcuttur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Bakire ve Çocuk, kehribar bir arka fon üzerinde yer almaktadır. Arka fonu iki sütun üzerine oturan kemerli bir mimari çevrelemektedir. Kemerin etrafı yeşil veyaz kare çerçeve ile çevrelenmiştir. Sol tarafta kırmızı astarlı bitki sarmalı görünmektedir. Ayakta duran Meryem, Bebek İsa'yı sol eliyle kucağında tutmaktadır. Sağ eliyle İsa'yı işaret etmektedir. Meryem'in mor kaftanının manşetleri altın yaldızdır. Bebek İsa parlak kehribar renkli bir tunik giymiştir. Bu kompozisyon Eleousa Meryem (Şefkatli Meryem) tasvirine yakındır. Meryem'in solunda Yunanca monogramı bulunmaktadır. Figürlerinin ikisi de yeşil renk halelidir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/37980/virgin-and-child-50/ (06.12.2023)

Katalog No.:94

Adı: Çini Aziz Konstantin (İmparator) İkonası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.6

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13,5 cm Gen: 17,6-17,7 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: On parçanın yeniden tamamlanmasıyla oluşturulmuştur. Azizin yüzü ve çininin bazı bölgelerinde sır ve desenler dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Aziz Konstantin yarım boy ön profilden tasvir edilmiştir. Azizin halesi

kısmen görünmektedir ve sol omzundan sarkan kısmen korunmuş prependoulion görünmektedir. Konstantin ipekten bir tunik olan divetesion giymiştir. Üzerine de mücevherlerle süslü bir loros giymektedir. Uzun kısmı arkada ve sol omuzundan aşağıya doğru gelen kumaştan oluşan bu loros 9. Yüzyılın sonlarından itibaren Bizans imparatorları tarafından giyilen bir kıyafettir. Konstantin'in sol elinde bir harita veya törenlerde taşınan mor ipek kese olan akakia bulunuyor. İmparator Konstantin'in tek başına tasvir edilmesi Bizans sanatında nadirdir.

Fotoğraf:https://art.thewalters.org/detail/14557/st-constantine-the-emperor/ (06.12.2023)

Katalog No.:95

Adı: Çini Başmelekler Arasında Tahtta Oturan Mesih İsa İkonası

Buluntu Yeri:

Bulunduğu Müze/Koleksiyon: Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.5

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,2 cm Gen: 16,9 cm K: 0,6 cm

Durumu: Yedi parçanın yeniden tamamlanmasıyla oluşturulmuş bir çinidir. Küçük kare plaka formundadır. Başmeleklerin ve İsa'nın cüppesi kobalt mavi, Başmeleklerin kanatları patlıcan rengi sırlıdır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, kobalt mavi, bakır yeşili, kehribar sıraltı boyalar ile yapılmıştır. Çininin merkezinde iki başmeleğin ortasında tahtta bir imparator gibi oturan İsa tasvir edilmiştir. İsa'nın altın yaldıza benzer renkli halesinin yanında monogramı olan IX HC yazmaktadır. Sağdaki meleğin Cebrail olduğu kısmen korunmuş Yunanca yazıdan görünmektedir. Soldaki melekte Mikail'dir. Mesih İsa

kehribar renk arkalıklı bir tahtta oturmaktadır. İsa mavi tunik giymekte ve tuniğin kuşağı altın yaldız renktedir. Sağ elinle takdis işareti yapan İsa, sol elinde de süslü bir kodeks tutmaktadır. Mikail sol elinde bir asa tutatken Cebrail de sağ elinde asa tutmaktadır. Bu kompozisyon başmeleklerin simetrik olarak çizildiğini göstermektedir. Başmeleklerin kıyafetleri de İsa'nın giydiği gibi tunik üzerine kehribar renkli hırka giymişlerdir. Bu kıyafetler imparatorluk kıyafetidir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/21546/christ-enthroned-between-two-archangels/ (06.12.2023)

Katalog No.: 96

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.30

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: K: 0,6-0,7 cm

Durumu: 12 parçanın kısmen bütünlenmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler oldukça tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine siyah, amber ce bakır yeşili sıraltı boya ile yapılmış olan **t**avus kuşu figürü kehribar renk fonlu bir madalyon içinde yer almaktadır. Madalyon geniş yeşil bantlıdır. Çininin köşelerinde kalp motifi olduğunu kalan izlerden görmekteyiz. Figürün etrafında meyve, üzüm salkımı benzeri motifler vardır. Tavus kuşu Bizans sanatında hem duvar resimlerinde hem de taş kabartmalarında kullanılan bir motiftir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/36322/peacock-2/ (06.12.2023)

Katalog No.: 97

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.31

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: K: 0,7 cm

Durumu: 11 parçanın kısmen bütünlenmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler oldukça tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem rengi astar üzerine siyah, amber ce bakır yeşili sıraltı boya ile yapılmış olan tavus kuşu figürü kehribar renk fonlu bir madalyon içinde yer almaktadır. Madalyon geniş yeşil bantlıdır. Çininin köşelerinde kalp motifi olduğunu kalan izlerden görmekteyiz. Figürün etrafında meyve, üzüm salkımı benzeri motifler vardır. Tavus kuşu Bizans sanatında hem duvar resimlerinde hem de taş kabartmalarında kullanılan bir motiftir.

Katalog No.: 98

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.32

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13,5 cm Gen: 26,5 cm K: 0,7-0,8 cm

Durumu: 7 parçanın birleştirilmesi ile oluşturulmuş ve üç parçanın da bu çiniyle bağlantılı olabileceği düşünülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber, bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Yunan haçı formu kehribar renk bir arka fon üstünde ve madalyon ortasında resmedilmiştir. Haç yeşil, beyaz ve kehribardan oluşan eş merkezli dikdörtgenlerle oluşturulmuştur. Çininin kenarlarında kalp motifleri bulunmaktadır. Haç, Bizans kilise dekorasyonunda en sık görülen motiftir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/29212/cross-2/ (06.12.2023)

Katalog No.:99

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri:

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi

Env. No.:48.2086.36

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 29,5 cm K: 0,7 cm

Durumu: 14 parçanın birleştirilmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler büyük ölçüde dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber, bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Geniş bir bantlı madalyon içinde helezonik kıvrımlı bir rozet motifi yer almaktadır. Köşelerde kehribar renk zemin üzerinde kalp motifleri yer almaktadır. Motifin ortasında yuvarlak halka ve iki yanında ince beyaz çizgilerle çevrelenmiştir. Bu helezonik rozet motifi Bizans opus sectile yer döşemelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/6725/rosette-3/ (06.12.2023)

Katalog No.:100

Adı: Çini Bordür

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.57

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 9,4 cm Gen: 17 cm K: 0,5-0,6 cm

Durumu: Her biri dokuz ve beş parçadan oluşan iki farklı grubun kısmen yeniden birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Desenler sırlar yer yer tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Geometrik Desenli

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Koyu çapraz çizgiler baklava desenini oluşturmaktadır. Merkezlerinde yeşil daireler bulunan kehribar renkli elmaslar, dokuz parçaya bölünmüş kareler dama tahtası tarzında dönüşümlü olarak yer almaktadır. Her birinin merkezi siyah noktalarla işaretlenmiştir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/30539/flat-rectangular-pattern-tiles-3/ (06.12.2023)

Katalog No.: 101

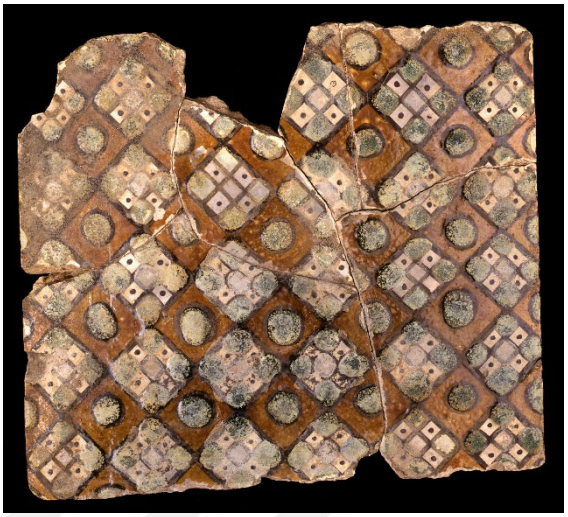

Adı: Duvar Çinisi

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.59

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17 cm Gen: 15,4 cm K: 0,5 cm

Durumu: 6 parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Dikdörtgen bir çinidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Koyu çapraz çizgiler baklava desenini oluşturmaktadır. Merkezlerinde yeşil daireler bulunan kehribar renkli elmaslar, dokuz parçaya bölünmüş kareler dama tahtası tarzında dönüşümlü olarak yer almaktadır. Her birinin merkezi siyah noktalarla işaretlenmiştir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/100457/flat-rectangular-pattern-tiles-12/ (06.12.2023)

Katalog No.: 102

Adı: Duvar Çinisi

Buluntu Yeri:

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.65

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 35,2 cm Gen: 15,2-15,4 cm K: 0,6-0,7 cm

D**urumu:** Altı parçanın birleştirilmesiyle onarılmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Geometrik Motifli

Tanım: Çini krem astar üzerine sıraltı yeşil, kehribar ve beyaz pul desenleriyle bezelidir.

Fotoğraf:https://art.thewalters.org/detail/6253/flat-rectangular-pattern-3/ (06.12.2023)

Katalog No.:103

Adı: Duvar Çinisi Parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.20.86.66

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 20,8 cm Gen: 14,1 cm K: 0,6-0,7 cm

Durumu: Beş parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Düz dikdörtgen formdadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Geometrik Motifler

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Testere dişi deseninden oluşan dikdörtgen bir parçadır. Testere desenleri dönüşümlü olarak yeşil, beyaz ve kehribar renklidir. Çininin arkasında bir kadın başı figürü eskizi vardır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/31880/flat-rectangular-pattern-12/ (06.12.2023)

Katalog No.:104

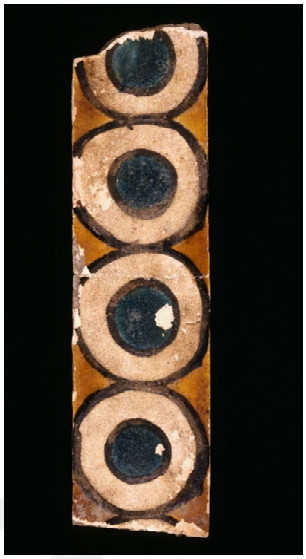

Adı: Çini bordür parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.67

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 4 cm K: 0,6 cm

Durumu: İki parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Düz dikdörtgen bir bordürdür. Renkler net ve parlak olarak görünmektedir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Bakır yeşili diskleri çevreleyen beyaz daireler, sonsuzluk prensibiyle yanyana sıralanmaktadır. Desenler ve sırlar mücevher dekorasyonunu taklit etmektedir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/16417/flat-rectangular-pattern-6/ (06.12.2023)

Katalog No.: 105

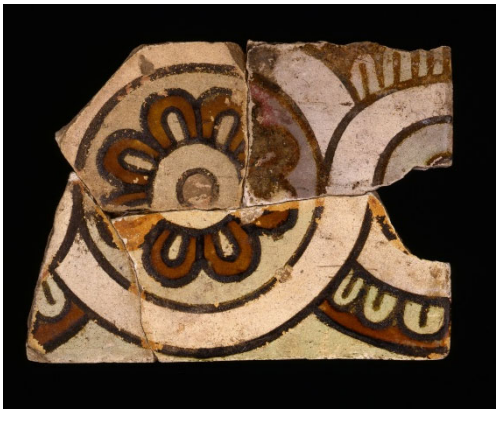

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.68

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 8,6 cm Gen: 11,3 cm K: 0,6 cm

Durumu: Dört parçanın yeniden birleştirilmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Çininin üzeri guilloche deseniyle kaplanmıştır. İç içe geçmiş bantlar arası madalyon ve içinde rozet görülmektedir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/11593/flat-rectangular-pattern-5/ (06.12.2023)

Katalog No.: 106

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.69

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 13 cm Gen: 18,2 cm K: 0,7 cm

Durumu: Beş parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Düz dikdörgen çini formundadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber rengi sıraltı boyalıdır. Uzun sarmaşıklar, iç içe geçmiş çemberlerden oluşan bir dekorasyondur. Her daire farklı renkte kıvrım dallarından oluşmaktadır. Sarmaşıkların oluşturduğu boşlukları üzüm salkımı ve kalp şeklinde yapraklar doldurmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/29086/flat-rectangular-pattern-11/ (06.12.2023)

Katalog No.: 107

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.73

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 9,4-9,5 cm Gen: 16,2 cm K: 0,6 cm

Durumu: Dört parçanın yeniden birleştirilmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler kısmen korunsa da çininin bir bölümü kırılmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Koyu çizgiler çiniyi iki sıra halinde süslü karelere bölmektedir. Yeşil zemin üzerine yeşil ve kehribar renkli karelerin konsantrik dizilimi dama tahtası motifini oluşturmaktadır. Karelerden bazılarında da rozet motifi bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/2855/fragments/ (06.12.2023)

Katalog No.: 108

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.53

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,1 cm Gen: 6,5 cm K: 0,5-0,6 cm

Durumu: İç bükey uzun bordür çininin iki parçası günümüze ulaşmıştır. Sırları büyük ölçüde aşınmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Sır Rengi ve Yapısı: Amber, bakır yeşili, kehribar, şeffaf sır.

Teknik: Geometrik Desenli

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Dil ve ok motifleri ile çini dekorasyonu oluşturulmuştur. İç içe geçmiş kehribar ve yeşil renk dil desenleri arasında siyah ok motifleri bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/31265/concave-pattern/ (06.12.2023)

Katalog No.: 109

Adı: İçbükey Çini Parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.54

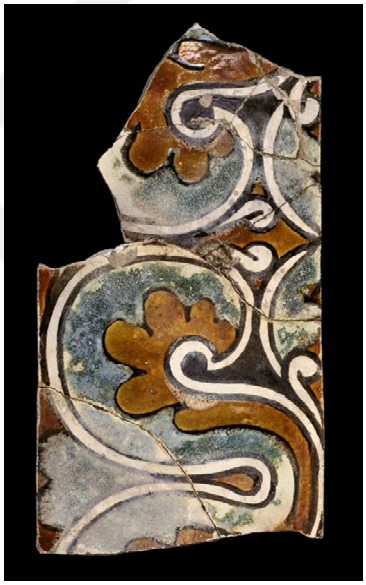

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 10,7 cm Gen: 20,3 cm K: 0,6 cm

Durumu: Altı parçanın yeniden birleştirilmesiyle onarılmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Geniş simetrik yaprakları olan, beyaz çerçeveli ve yeşil üst yüzeye sahip tekrarlanan amber rengi yaprak desenlerinden oluşan bir kompozisyona sahiptir.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/38288/concave-pattern-2/ (06.12.2023)

Katalog No.: 110

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.52

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 11 cm Gen: 16 cm K: 0,6 cm

Durumu: Dört parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Dış bükey bir çinidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/26145/convex-pattern-6/ (06.12.2023)

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Beyaz gövdeli yeşil palmetler ve kehribar renkli kareler içine alınmıştır. Çini karelerin ve yeşil bordürün oluşturduğu beyaz üçgenlerin içinde üzüm salkımı desenleri vardır.

Katalog No.: 111

Adı: Çini Sütun başlığı

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Baltimore, Walters Sanat Müzesi **Env. No.:**48.2086.56

Müzeye Geliş Tarihi: 1950-1956

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 20,9 cm Gen: 17,3-22cm K: 0,7-1 cm

Durumu: Yirmi dört parçanın alçı yardımıyla yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sütun başlığı formunda bir çinidir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Çini üzerinde sepet örgüsü deseni farklı renklerle oluşturulmuştur. Sütun başlığı alt gövdesinde kehribar ve yeşil renk bordür bulunmaktadır.

Fotoğraf: https://art.thewalters.org/detail/2063/capital/ (06.12.2023)

Katalog No.: 112

Adı: Çini Meryem ve çocuk İsa İkonası

Buluntu Yeri: Düzce-Konuralp, İstanbul?

Müze/Koleksiyon: Paris, Louvre Müzesi

Env. No.:AC 83

Müzeye Geliş Tarihi: 1955

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 33 cm Gen: 33 cm K: 1 cm

Durumu: 13 parçanın yeniden birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Büyük kare plaka formundadır.

Hamur Rengi: Beyaz

Sır Rengi ve Yapısı: Amber, bakır yeşili, şeffaf sır.

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Üç bordürlü madalyon içinde Meryem ve İsa yer alır. Orta bordür kesişen haçları çevreleyen baklava desenleri ile doldurulmuştur. Dış bordür ve iç bordürde daha ince bir bant şeklinde bakır yeşili rengindedir. Meryem yarım boy ve cepheden tasvir edilmiştir. Yüz hatları ve oranları uzatılmıştır. Meryem göğsünün ortasında dairesel bir madalyon içinde İsa'yı tutmaktadır. İsa altın yaldız, amber renk kıyafet giymiş ve halelidir. Meryem haleli ve mavi mantosuyla tasvir edilmiştir. Halesinin yanında Yunanca monogramları yer almaktadır. Çininin köşeleri içi bitkilerle doldurulmuş kalp motifleriyle bezenmiştir. Bu çini Walters Sanat Müzesi'nde bulunan Bakire ve Çocuk

çinisiyle benzer bir kompozisyona sahiptir. İkisi de orta Bizans portre geleneğindedir. Nikopoios kompozisyonuna benzemektedir.

Fotoğraf: https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010113376 (07.12.2023)

Katalog No.: 113

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Düzce-Konuralp, İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Paris, Louvre Müzesi **Env. No.:**AC 84

Müzeye Geliş Tarihi: 05/1955

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 33 cm Gen: 33 cm K: 1 cm

Durumu: 14 parçanın yeniden bir araya getirilmesiyle onarılmıştır. Sağ alt, sol alt ve üst köşelerde eksikler alçı ile tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Tavus kuşu kehribar renk arka fonda tasvir edilmiştir. Tavus kuşu yeşil bir bant ve bantın iki yanı inci dizileriyle süslenmiştir. Çininin bir köşesinde görüldüğü üzere dört kenarı muhtemelen yeşil renk kalp motifleriyle süslüydü. Kuş kanatları açık ve hafif sağa dönüktür. Tüyleri yelpaze gibi dil motifine benzer şekildedir. Kuşun boynunda ve iki yanında inci kolyeler vardır. Yeşil haleli olan kuş sağa dönük gagasında bir yaprak tutmaktadır. İkonografik olarak cennet bahçesini simgeleyen tavus kuşu Bizans sanatında karşımıza çıkan bir figürdür.

Fotoğraf: https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010102790 (07.12.2023)

Katalog No.: 114

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Düzce-Konuralp, İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Paris, Louvre Müzesi **Env. No.:**AC 85

Müzeye Geliş Tarihi: 05/1955

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 30 cm Gen: 30 cm K: 0,8 cm

Durumu: 8 parçanın yeniden bütünlenmesiyle onarılmıştır. Eksik olan kısımlar alçıyla doldurulmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Yeşil bantlı bir madalyon içinde stilize akantus yer almaktadır. Çininin bütün olarak kalan iki köşesinde yeşil renkli kalp motifi yer almaktadır. Akantus yaprakları yeşil, amber ve beyazın dönüşümlü olarak kullanılmasıyla renklendirilmiştir. Akantus yaprağının Bizans çinilerinde kullanımı Sasani etkili olabilir.

Fotoğraf: https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010114523 (07.12.2023)

Katalog No.: 115

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri: Düzce-Konuralp, İstanbul?

Müze/Koleksiyon:

Paris, Louvre Müzesi **Env. No.:**

AC 86

Müzeye Geliş Tarihi: 05/1955

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 29,5 cm Gen: 29,5 cm K: 0,8 cm

Durumu: Altı parçanın yeniden bütünlenmesiyle oluşturulmuş büyük kare plaka formlu bir çinidir. Çinin sol tarafı büyük oran kayıptır ve kayıp olan kısmı alçı ile tamamlanmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Yeşil bantlı bir madalyon içinde stilize bir çiçek motifi yer almaktadır. Merkezde sekiz yapraklı bir çekirdek ve onun etrafında açmış bir karanfile benzeyen çiçek yaprakları yer almaktadır. Çininin köşelerinde yeşil renk kalp motifi yer almaktadır. Bizans sanatında rozet motifleri sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf: https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010102791# (07.12.2023)

Katalog No.: 116

Adı: Duvar çinisi

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Paris, Louvre Müzesi **Env. No.:** AC 87

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,8 cm Gen: 32 cm K: 0,5 0,6 cm

Durumu: 13 parçanın kısmen birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir çinidir. Desenler ve sır büyük oranda dökülmüştür.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Dikdörtgen uzun bordür şeklindedir. Soldan sağa yaban domuzu, tavşan ve aslan tasvirinden

oluşmaktadır. Hayvanlar dikdörtgen, desenli bantlarla çerçeve içine alınmıştır. Bu tip hayvanların yer aldığı tek çinidir. Hayvanlar yan cepheden ve gerçekçi bir şekilde tasvir edilmişlerdir.

Fotoğraf https://art.thewalters.org/detail/6367/saint-parascheve-/ (07.12.2023)

Katalog No.: 117

Adı: İçbükey çini parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Paris, Louvre Müzesi **Env. No.:** AC 88

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 7,5 cm Gen: 36 cm K: 0,7 cm

Durumu: Dört parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuş çinidir. Kenarları yuvarlatılmıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. İç bükey şekilli şerit çinidir. Beyaz zemin üzerinde dil ve ok motifleri yer almaktadır. Sonsuzluk prensibiyle yapılmış yeşil-kehribar renk dil motiflerinin arasında siyah ok motifleri yer almaktadır.

Fotoğraf: Poulou, Natalia. "Polikrom Kaplar:Dekoratif Motiflerin Uzun Yolculuğu." *Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Topraklarında Kültürel Üretim Aracı Olarak Sırlı Kaplar*. (Ed.)Nikos D. Kontogiannis, Beate Böhlendorf Arslan ve Filiz Yenişehirlioğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021, s.100.

Katalog No.: 118

Adı: Çini Aziz George İkonası

Buluntu Yeri: Nikomedia (İzmit)

Müze/Koleksiyon:

Moskova Devlet Tarihi Müzesi **Env. No.:** Op. B 1751/1

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 17,3 cm Gen: 17,2 cm

Durumu: Çininin köşeleri birleştirilerek bütünlenmiştir. Sırlar ve desenler büyük oranda korunsa da çini parlaklığını yitirmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Aziz yeşil bantlı bir madalyon içinde yer almaktadır. Madalyonun dört köşesi de yeşil kalp motifleriyle süslenmiştir. Aziz George portre tipinde genç, sakalsız ve kıvırcık saçlı olarak tasvir edilmiştir. Burnu ve dudakları kırmızı astarla vurgulanmış. Aziz bir aristokrat kıyafeti giymekte ve kıyafeti sağ omuzunda drapeli bir şekilde toplanmıştır. Sağ elinde haç tutmaktadır. Halesiz olarak tasvir edilen azizin başının iki yanında Yunanca harflerle dikey şekilde adı yazmaktadır.

Fotoğraf:

https://catalog.shm.ru/entity/OBJECT/5670610?query=Никомедийские%20катакомбы&index=0 (08.12.2023)

Katalog No.: 119

Adı: Çini Aziz Panteleimon İkonası

Buluntu Yeri: Nikomedia (İzmit)

Müze/Koleksiyon:

Moskova Devlet Tarihi Müzesi **Env. No.:**

Op. B 1751/2

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 14,5 cm Gen: 14 cm

Durumu: İki parça halinde olan çini birleştirilmiştir. Çininin büyük kısmı mevcut değildir. Sır ve desenler tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Aziz yeşil bantlı bir madalyon içinde yer almaktadır. Çininin dört köşesi orijinalinde muhtemelen kalp motifliydi. Ancak kalplerden sadece birisi günümüze ulaşabilmiştir. Aziz Panteleimon yarım boy portre olarak altın yaldız bir arka fonda tasvir edilmiştir. Aziz kısa kıvırcık saçlı, sakalız genç bir portre üslubundadır. Azizin başının yanında Yunanca yazı vardır.

Fotoğraf:

https://catalog.shm.ru/entity/OBJECT/5670611?query=Пантелеймон&index=20 (08.12.2023)

Katalog No.: 120

Adı: Çini Baş Melek Mikail? İkonası

Buluntu Yeri: Nikomedia (İzmit)

Müze/Koleksiyon:

Moskova Devlet Tarihi Müzesi **Env. No.:** Op. B1751/3

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 11 cm Gen: 15,4 cm

Durumu: Parçaların kısmen birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Ancak çininin yarısı günümüze ulaşamamıştır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. İnce çizgili bir madalyon içinde at sırtında Baş Melek Mikail ve ona bakan sekiz figür yer almaktadır. Altın yaldız arkı fonda tasvir edilen baş melek sağ elinde mızrak tutmaktadır. Baş melek kanatlı ve haleli bir şekilde tasvir edilmiştir. Diğer figürlerin kafaları ve ancak bedenleri yoktur. Figürlerin suda olabileceğinden hareketle sahnenin Chonae Mucizesi sahnesi olması muhtemeldir. Bu örnek Bizans sanatındaki çinilerde nadir bir sahnedir. Çininin köşelerinde yeşil kalp motifleri vardır.

Fotoğraf:

https://catalog.shm.ru/entity/OBJECT/5670612?query=Никомедийские%20катакомбы&index=1 (08.12.2023)

Katalog No.: 121

Adı: Çini İkona Parçası

Buluntu Yeri: Beykoz-Aziz Panteleimon Manastırı

Müze/Koleksiyon:

Atina Benaki Müzesi **Env. No.:** 13552

Müzeye Geliş Tarihi: 1931

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 5,3 cm K: 0,7 cm

Durumu: Oldukça tahrip olmuştur.

Hamur Rengi: Pembemsi beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Ayakta duran bir insan figürü tasvir edilmiştir. Figür beyaz bir tunik ve kehribar renk mantosuyla yeşil fonda karşımıza çıkmaktadır. Figürün ana hatları siyahtır.

Fotoğraf:

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=540&id=108028&lang=en (08.12.2023)

Katalog No.: 122

Adı: Çini İkona Parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Atina Benaki Müzesi **Env. No.:**13551

Müzeye Geliş Tarihi: 1934

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Gen: 10 cm K: 0,6 cm

Durumu: İki parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuş düz çini formundadır.

Hamur Rengi: Pembemsi beyaz

Teknik: İnsan Figürlü

Tanım: Krem astar üzerine amber ve kobalt mavi sıraltı boyalıdır. Bir erkek figürünün üst gövdesi görülür. Figür beyaz tunik ve manto giymektedir. Sol elinde kırmızımsı renkte bir İncil tutmaktadır. Sağ eli de konuşur pozda havadadır.

Fotoğraf:

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&id=108034&Itemid=540&lang=en (08.12.2023)

Katalog No.: 123

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Atina Benaki Müzesi **Env. No.:**17403

Müzeye Geliş Tarihi: 1931-32

Dönemi: 10-11. yüzyıl

Ölçüler: Gen: 5,5 cm K: 0,4 cm

Durumu: Tek kenarı korunmuş dış bükey bir çini parçasıdır.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı çini bezeme

Tanım: Krem astar üzerine patlıcan, amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Beyaz bir daire içinde yeşil zemin üzerine beyaz çiçek motifi yer almaktadır. Dairenin dışında amber, kehribar rengi kalbe benzeyen motif bulunmaktadır.

Fotoğraf:

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=540&id=108232&lang=en (08.12.2023)

Katalog No.: 124

Adı: Duvar çinisi parçası

Buluntu Yeri:

Bulunduğu Müze/Koleksiyon:

Atina Benaki Müzesi **Env. No.:**17525

Müzeye Geliş Tarihi: 1931-32

Dönemi: 10. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 6,5 cm K: 0,7 cm

Durumu: Kırık durumda ele geçmiştir.

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Ana hatları koyu renkle çizilmiş geniş yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır. Çiçek kehribar, amber rengi arka fon üzerinde stilize bir şekilde çizilmiştir.

Fotoğraf:
https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=540&id=108256&lang=en (08.12.2023)

Katalog No.: 125

Adı: Bordür çinisi parçası
Buluntu Yeri:
Müze/Koleksiyon:
Sevres, Ulusal Seramik Müzesi **Env. No.:** 357/45007 (C1)
Müzeye Geliş Tarihi:
Dönemi: 9-11. yüzyıl
Ölçüler: Uz: 9 cm Gen: 13,1 cm
Durumu: Düz dikdörtgen çinin üç parçanın yeniden birleştirilmesiyle onarılmıştır. Sırlar ve desenler yer yer dökülmüştür.
Hamur Rengi: Beyaz
Teknik: Sıraltı boya bezeme
Tanım: Krem astar üzerine amber ve bakır yeşili sıraltı boyalıdır. Çini kehribar şeritle çerçevelenmiş geniş yeşil bordür ile dama tahtası desenlerinden oluşmaktadır. Baklava desenine de benzemektedir. Aralarda elmasa benzer yeşil zemin üzerine yapılmış kehribar rengi yuvarlaklar bulunmaktadır.
Fotoğraf: Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger *A Lost Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Philadelphia 2001, s.288.

Katalog No.: 126

Adı: Dışbükey çini parçası

Buluntu Yeri:

Müze/Koleksiyon:

Sevres, Ulusal Seramik Müzesi **Env. No.:** B6

Müzeye Geliş Tarihi:

Dönemi: 9-11. yüzyıl

Ölçüler: Uz: 8,4 cm Gen: 15,1 cm

Hamur Rengi: Beyaz

Teknik: Sıraltı boya bezeme

Tanım: Çini üzerinde kehribar rengi bantlı iki daire içinde dört yapraklı çiçek deseni bulunmaktadır. Dairenin içinde arka fon yeşil-turkuaz renktedir. Üzerinde beyaz dış bantlı içi yeşil-mavi yuvarlaklar, onların ortasında iç içe geçmiş kehribar ve siyah merkezli çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Her bir taç yaprak beyaz bantlıdır.

Durumu: Üç parçanın yeniden bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Eksik kısımları alçı ile tamamlanmıştır. Dış bükey formlu dikdörtgen bir çinidir.

Fotoğraf: Sharon E.J. Gerstel-Julie A. Lauffenburger *A Lost Rediscovered: The Architectural Ceramics of Byzantium*, Philadelphia 2001, s.290.